ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
MINISTRY OF CULTURE OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF MANAGERIAL STAFF OF CULTURE AND ARTS

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

Quarterly Journal,
established in 2004

№ 3
2019

Київ – 2019
Kyiv – 2019

УДК 02+002+001](477)(051)»540.3»

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Science Index (РІНЦ); Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Головний редактор – Литвин С.Х.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2019. № 3. 113 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюються актуальні питання у галузі інформаційної бібліотечної та архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне отримати ґрунтовні знання теоретичного і прикладного характеру.

Литвин С.Х. **–** доктор історичних наук, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**

Петрова Л.Г. – доктор педагогічних наук, професор, НАКККіМ, **заступник головного редактора**
Добровольська В.В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, НАКККіМ, **відповідальний секретар**
Бездрабко В.В. **–** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв
Білущак Т.М. – кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка»
Боряк Т.Г. – кандидат історичних наук, доцент, НАКККіМ
Веретеннікова Н.В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, Національний університет «Львівська Політехніка»
Добко Т.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ)
Дубровіна Л.А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, НБУВ
Заваліна О.Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук Університет Північного Техасу (**США, Дентон**)
Збігнєв Осінський – доктор наук, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (**Польща, Люблін**)
Карпов В.В. **–** доктор історичних наук, НАКККіМ
Кунанець Н.Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Національний університет «Львівська Політехніка»
Лобузіна К.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ
Мадар`яга Нерея – Ph.D.-доктор філософії, професор класичних і слов'янських мов гуманітарного факультету Університету Країни Басків **(Іспанія, Вітoрія-Гастейз)**
Маслак В.І. – доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського
Новальська Т.В. – доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв
Новікова Катерина **–** доктор філософії з соціології (Ph.D. in Sociology) (**Польща**, **Варшава**)
Парвіз Казими **–** доктор філософії з історичних наук, Бакинський державний університет (**Азербайджан, Баку**)
Пелещишин А.М. – доктор технічних наук, професор, Національний університет «Львівська Політехніка»
Ржеуський А.В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, Національний університет «Львівська Політехніка»
Швецова-Водка Г.М. **–** доктор історичних наук, професор, Рівненський державний гуманітарний університет
Шемаєва Г.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, ХДАК

Відповідальний секретар – Добровольська В.В.

Редактор – Данильченко М.П.
Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т.В.
Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Петренко А.В.
Дизайн обкладинки – Саприкін О.А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 1 від 28.08.2019

Затверджено:
наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 р. №747
як фахове видання з соціальних комунікацій

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2015 р. №1151,
є фаховим виданням зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Статті, подані до редакції журналу, рецензуються членами редакційної колегії

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп.11
E-mail: nauka@nakkkim.edu.ua©

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2019

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 3 2019 р.

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

Добко Т.В., Шкаріна В.А. Покажчики змісту українських часописів – складова національної бібліографії України 6

Соколов В.Ю. Розвиток діяльності центральних губернських бібліотек в Україні у 1920-х рр. у контексті еволюції провідних публічних бібліотек губернських міст 15

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, АРХІВОЗНАВСТВО

Комова М.В. Класифікаційна схема як відображення соціально-комунікаційної природи феномена документа 27

Ковальська Л.А. Організаційно-розпорядча документація як документальне джерело Другої світової війни 36

ІНФОРМОЛОГІЯ

Петрушка А.І., Пелещишин А.М. Алгоритм просування університетських видань в наукометричні бази даних 44

Палєха Ю.І. Культура пошуку та опрацювання інформації як складник інформаційної культури організації 54

Засанська С.В. Передумови створення автоматизованої інформаційної системи організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні 62

Панькевич О.О. Професійна культура майбутнього журналіста: аксіологічний аспект 69

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Філіпова Л.Я. Роль комп'ютерної етики в формуванні інформаційної культури користувачів комп'ютерно-мережевого середовища (за книгою американського етика Дебори Джонсон) 75

Салата Г.В., Бачинська Н.А. Культура і комунікація: як культура впливає на сприйняття інформації 80

Осаула В.О. Соціальна реклама як комунікативний феномен сучасності: до постановки питання 88

Каракоз О.О. Традиційна книга – феномен сучасного соціокультурного простору 93

Антонович В.С. Діяльність бібліотек по інформаційно-комунікаційному забезпеченню готельно-ресторанної сфери у зарубіжних країнах 101

РЕЦЕНЗІЇ

Горбань Ю.І. Антологія «Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв» у науковому житті України кінця XX – початку XXI ст. (Рецензія на антологію упорядник Медведєва В. М. Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв: антологія / В.М. Медведєва В. М. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. – 676 с.) 107

Вимоги до публікацій 111

СОДЕРЖАНИЕ

БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ, БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИЕ

Добко Т. В., Шкарина В. А. Указатели содержания украинских периодических изданий – составная часть национальной библиографии Украины 6

Соколов В. Ю. Развитие деятельности центральных губернских библиотек в Украине в 1920-х гг. в контексте эволюции ведущих публичных библиотек губернских городов 15

ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЕ, АРХИВОВЕДЕНИЕ

Комова М. В. Классификационная схема как отражение социально-коммуникационной природы феномена документа 27

Ковальская Л. А. Организационно-распорядительная документация как документальный источник Второй мировой войны 36

ИНФОРМОЛОГИЯ

Петрушка А. И., Пелещишин А. Н. Алгоритм продвижения университетских изданий в наукометрические базы данных 44

Палеха Ю. И. Культура поиска и обработки информации как составляющая информационной культуры организации 54

Засанская С. В. Предпосылки создания автоматизированной информационной системы организации и проведения научной и научно-технической экспертизы в Украине 62

Панькевич Е. А. Профессиональная культура будущего журналиста: аксиологический аспект 69

СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

Филиппова Л. Я. Роль компьютерной этики в формировании информационной культуры пользователей компьютерно-сетевой среды (по книге американского этика Деборы Джонсон) 75

Салата Г. В., Бачинская Н. А. Культура и коммуникация: как культура влияет на восприятие информации 80

Осаула В. А. Социальная реклама как коммуникативный феномен современности: к постановке вопроса 88

Каракоз Е. А. Традиционная книга – феномен современного социокультурного пространства 93

Антонович В. С. Деятельность библиотек по информационно-коммуникационному обеспечению гостинично-ресторанной сферы в зарубежных странах 101

РЕЦЕНЗИИ

Горбань Ю. И. Антология «Книговедческая школа Киевского национального университета культуры и искусств» в научной жизни Украины конца XX – начала XXI в. 107

Требования к публикациям 111

CONTENT

LIBRARY, BIBLIOGRAPHISM

Dobko Tetiana, Shkarina Vitalina. Contents indexes of Ukrainian periodicals – an integral part of the national bibliographic system of Ukraine 6

Sokolov Viktor. Development of the activity of the central provincial libraries in Ukraine in the 1920s in the context of the evolution of the leading public libraries of the provincial cities 15

DOCUMENTATION, ARCHIVAL STUDIES

Komova Maria. Classification scheme as a reflection of the social and communicative nature of document phenomenon 27

Kovalska Lesya. Organizational and administrative documental sources of the second world war 36

INFORMOLOGY

Petrushka Alina, Peleshchyshyn Andriy. Algorithm for promotion of university editions into thescientometric databases 44

Paleкha Yuriy. Culture of search and processing of information as a component of organizational information culture 54

Zasanskaya Svetlana. Prerequisites for the automated information system organization and scientific and technical expertise in Ukraine 62

Pankevych Olena. Professional culture of the future journalist: axiological aspect 69

SOCIAL COMMUNICATIONS

Filipova Liudmyla. Role of computer ethics in the formation of information culture of the computer-user network environment (on the book by American ethics Deborah Johnson) 75

Salata Halyna, Bachynska Nadiia. Culture and communication: how culture impacts perception of information 80

Osaula Vadym. Social advertising as a communicative phenomenon of modernization: before setting questions 88

Karakoz Olena. Traditional book – phenomenon of modern socio-cultural space 93

Antonovych Volodymyr. The activity of libraries on information and communication provision of hotel and restaurant sphere in foreign countries 101

REVIEWS

Gorban Yu. I. Anthology “Book Studies School of the Kiev National University of Culture and Arts” in the scientific life of Ukraine at the end of XX - beginning of XXI centuries 107

Requirements for publications 111

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187859
УДК 016:05(477)

Добко Тетяна Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
завідувач відділу науково-бібліографічної інформації
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
dobko@bigmir.net
ORCID-0000-0002-5993-7856

Шкаріна Віталіна Анатоліївна,
науковий співробітник відділу науково-бібліографічної інформації
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
shkarina@ukr.net
ORCID-0000-0001-9840-7869

ПОКАЖЧИКИ ЗМІСТУ УКРАЇНСЬКИХ ЧАСОПИСІВ – СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОГРАФІЇ УКРАЇНИ

Мета дослідження*: історико-бібліографічне узагальнення та визначення ролі і місця покажчиків змісту часописів як складової національної бібліографії України; висвітлення історіографії, проблематики та джерельної бази дослідження специфічного жанру бібліографічного посібника; галузевий, змістовий та структурний аналіз виявлених покажчиків змісту українських періодичних видань.* ***Методологія*** *дослідження передбачає застосування бібліографічного методу пізнання наукового об'єкта як необхідної складової наукового інструментарію вивчення питання та аналітико-синтетичного опрацювання документного масиву бібліографічних посібників. Застосовано також: загальнонаукові методи системного та історичного підходів, емпіричні методи опису та моделювання; аналітико-тематичний метод; джерелознавчий та статистичний аналіз. Враховано комунікаційно-інформаційний та документаційний принципи методології бібліографознавства.* ***Наукова новизна.*** *Вперше системно досліджено друковані та електронні ретроспективні покажчики змісту періодичних видань, які відображають публікації в українських часописах, що виходили українською та російською мовами на території України і поза її межами упродовж 1844–2018 рр. Здійснено їхній змістовий, галузевий та структурний аналіз.* ***Висновки****. Покажчики змісту є важливим джерелом бібліографічної інформації про публікації у періодиці. Серед них переважають покажчики змісту періодичних видань історичного та філологічного спрямування, які у значному обсязі мають політематичне наповнення, а тому впливають не лише на бібліографічне забезпечення досліджень зазначених галузей знань, але й науки в цілому. Покажчики змісту часописів як жанр бібліографічного посібника нині не втрачають свого значення, вони є важливою складовою національної бібліографії України.*

Ключові слова*: бібліографічні посібники, покажчики змісту, національна бібліографія України, національна бібліографія другого ступеня, національна метабібліографія, національні метабібліографічні посібники, метабібліографічні ресурси, періодичні видання, продовжувані видання, журнали, газети.*

© Добко Т.В., Шкаріна В.А.

Добко Татьяна Васильевна,
доктор наук по социальным коммуникациям,
заведующая отделом научно-библиографической информации
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

Шкарина Виталина Анатольевна,
научный сотрудник отдела научно-библиографической информации
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

УКАЗАТЕЛИ СОДЕРЖАНИЯ УКРАИНСКИХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ – СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ УКРАИНЫ

Цель исследования*: историко-библиографическое обобщение и определение роли и места указателей содержания журналов как составляющей национальной библиографии Украины; освещение историографии, проблематики и источниковедческой базы исследования специфического жанра библиографического пособия; отраслевой, содержательный и структурный анализ выявленных указателей содержания украинских периодических изданий.* ***Методология*** *исследования предусматривает применение библиографического метода познания научного объекта как необходимой составной научного инструментария изучения вопроса и аналитико-синтетической обработки докуметного массива библиографических пособий. Применены также: общенаучные методы системного и исторического подходов; эмпирические методы описания и моделирования; аналитико-тематический метод; источниковедческий и статистический анализ. Учтены коммуникационно-информационный и документационный принципы методологии библиографоведения.* ***Научная новизна****. Впервые системно исследованы печатные и электронные ретроспективные указатели содержания украинских сериальных изданий, которые отражают публикации в украинских журналах, выходивших на украинском и русском языках на территории Украины и за ее пределами с 1844 по 2018 г. Осуществлен их содержательный, отраслевой и структурный анализ.* ***Выводы****. Указатели содержания являются важным источником библиографической информации о публикациях в периодике. Среди них преобладают указатели содержания периодических изданий исторической и филологической тематики, которые в значительном объеме имеют политематическое наполнение, а поэтому влияют не только на библиографическое обеспечение исследований этих отраслей знаний, но и науки в целом. Указатели содержания журналов как жанр библиографического пособия в настоящее время не теряют своего значения, они являются важной составной частью национальной библиографии Украины.*

Ключевые слова*: библиографические пособия, указатели содержания, национальная библиография Украины, национальная библиография второй степени, национальная метабиблиография, национальные метабиблиографические пособия, метабиблиографические ресурсы, периодические издания, продолжающиеся издания, журналы, газеты.*

Dobko Tetiana,
Doctor of Science in Social Communications.
Head of the Department of Scientific and Bibliographic Information
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Shkarina Vitalina,
Researcher of the Department of Scientific and Bibliographic Information
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

CONTENTS INDEXES OF UKRAINIAN PERIODICALS – AN INTEGRAL PART OF THE NATIONAL BIBLIOGRAPHIC SYSTEM OF UKRAINE

The purpose of the article *aims at historical and bibliographical generalization and determination of the role and place of contents indexes of magazines as an integral part of the national bibliographic system of Ukraine; review of the historiography, problems and source base of the study of a specific genre of bibliographic*

aids; sectoral, content and structural analysis of Ukrainian periodicals contents indexes. ***The methodology of the applied research*** *involves, first of all, usage of bibliographic methods for the object of research cognition as a compulsory component of the problem research method as well as analytical and synthetic processing of a set of selected bibliographic aids. The following methods have been also applied: general scientific methods of systematic and historical approaches, empirical methods of description and modeling; thematic analysis method, source, and statistical analysis, etc. Communicative-informative and documentary principles of library and information technology methodology have been also taken into account.* ***Scientific Novelty****. Both printed and electronic retrospective indexes of the contents of the periodical that reflect publications of Ukrainian magazines in Ukrainian and Russian languages on the territory of Ukraine and abroad during 1844–2018 have been systematically investigated. Their sectoral, content and structural analysis have been carried out.* ***Conclusion****. Contents indexes are an important source of bibliographic information concerning periodicals. Among them, contents indexes of periodicals relating to historical and philological fields are predominant, which are to a great extent polythematic, and therefore serve not only as bibliographic support of research in the specified fields of knowledge but also in scientific research as a whole. Contents indexes of magazines as a genre of bibliographic aids remain relevant to the present day, being an important component of the national bibliographic system of Ukraine.*

Key words: *bibliographic aids, contents indexes, the national bibliographic system of Ukraine, national bibliography of the second level, national metabibliography, national metabibliographic aids, metabibliographic resources, periodicals, serial editions, magazines, newspapers.*

Актуальність проблеми. Необхідність розкриття інформаційного потенціалу періодичних та продовжуваних видань обумовлюється тим, що вони є одними з найважливіших джерел інформації і займають домінуюче місце в системі документальних комунікацій. Значну роль у цьому відіграють покажчики змісту журналів, газет, збірників. Вони є різновидом допоміжного покажчика до видання, особливим жанром бібліографічного посібника. У покажчиках змісту періодичних видань (одного чи декількох) бібліографуються матеріали, вміщені саме у цих періодичних виданнях й інколи вони бувають єдиним джерелом бібліографічних відомостей про публікації у даних виданнях. Адже державний бібліографічний покажчик України «Літопис журнальних статей» описує обмежене коло періодичних видань, а галузеві бібліографічні посібники також недостатньо їх охоплюють. Зокрема, це стосується преси української діаспори, давніх та рідкісних видань тощо.

Дослідження покажчиків змісту періодичних видань України здійснювалося у межах наукової теми «Концептуальні та методичні засади у формуванні національної книжкової колекції «Україніка», над якою упродовж 2016–2018 рр. працював відділ науково-бібліографічної інформації (ВНБІ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Одним з його результатів є електронна база даних і створений на її основі метабібліографічний посібник «Покажчики змісту українських часописів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

Мета дослідження: історико-бібліографічне узагальнення проблемно-тематичних характеристик покажчиків змісту часописів як складової національної бібліографії України. З цією метою висвітлено історіографію, проблематику та джерельну базу метабібліографічного проекту «Покажчики змісту українських часописів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», здійснено галузевий, змістовий та структурний аналіз виявлених бібліографічних посібників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У низці публікацій за темою дослідження порушено окремі питання методики, структури, інформаційного наповнення та досвіду створення покажчиків змісту українських часописів. О. Я. Дуднік вивчав відображення теми Української революції 1917–1921 рр. у покажчиках змісту періодичних видань [8]. Покажчики змісту журналів книгознавчого циклу у фондах НБУВ розглядала Т. А. Гришина [4]. П. М. Штих проаналізував покажчики змісту українських часописів як джерело дослідження життя української еміграції [18]. Характеристику покажчиків змісту часописів, які ві-

діграли важливу роль у розвитку української культури, подано у публікаціях Т. В. Добко [6, 7]. Ретроспективні покажчики змісту економічного спрямування розглядала А. М. Головащук [3]. Л. П. Пасічник досліджувала видання в Україні бібліографічних покажчиків змісту літературних журналів та альманахів у 1991–2005 рр. [12]. В. А. Шкаріною проаналізовано особливості відображення покажчиків змісту в системі бібліотечних каталогів та метабібліографічних посібниках [17]. Питання розкриття інформаційного потенціалу українських періодичних видань розглядала В. В. Патока [13].

Методологія дослідження передбачає застосування бібліографічного методу пізнання наукового об'єкта як необхідної складової наукового інструментарію вивчення питання та аналітико-синтетичного опрацювання документального масиву відібраних вторинних документів. Застосовано також: загальнонаукові методи системного та історичного підходу; емпіричні методи опису та моделювання; аналітико-тематичний метод; джерелознавчий та статистичний аналіз. Враховано комунікаційно-інформаційний та документаційний принципи методології бібліографознавства.

Наукова новизна. Вперше системно досліджено друковані та електронні ретроспективні покажчики змісту періодичних видань як складової національної бібліографії. Виявлені бібліографічні покажчики відображають публікації в українських часописах, які виходили українською та російською мовами на території України і поза її межами упродовж 1844–2018 рр. Хронологічні рамки описаних покажчиків – з 1893 по 2019 р. Здійснено їхній змістовий, галузевий та структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Покажчик змісту як жанр бібліографічного посібника можна аналізувати за низкою типологічних характеристик: за суспільним призначенням, за тематико-галузевим змістом відображених документів, за особливостями методів бібліографування тощо. При користуванні покажчиком принципове значення має систематизація документів у ньому. Як показало дослідження, серед покажчиків змісту переважають науково-допоміжні бібліографічні посібники зі змістовим групуванням матеріалу (систематичним, тематичним, предметним), рідше – з формальним (алфавітним, хронологічним тощо). Переважно систематична побудова покажчика співпадає з розділами та рубриками того періодичного видання, зміст якого він розкриває. Частина посібників відображають публікації за предметом їхнього розгляду. Як зазначає Л. І. Ільницька, «оперативність бібліографічного пошуку залежить від того, наскільки доцільно структуровано у покажчику змісту журналу опублікований у ньому матеріал» [9, 35].

Посібники, упорядковані за алфавітом авторів та назв публікацій, можуть бути зручними для користувача лише при незначному обсязі матеріалу або при відображенні змісту вузькопрофільного видання. В іншому випадку вони потребують допоміжних покажчиків, які б розкривали публікації у змістовому аспекті. Окремо варто виділити покажчики змісту з хронологічною будовою, які є характерними перш за все для опису збірників, які виходять річними випусками. Так, записи основної частини бібліографії «Етнографічний збірник» Наукового товариства ім. Шевченка» (Львів, 2007) розташовано за хронологією видання збірників. У межах запису подано опис тому та розкрито його зміст; допоміжні покажчики – іменний та географічний. З одного боку, хронологія тут слугує формальною ознакою групування матеріалу, з іншого – пов'язує тематику наукових досліджень з певним історичним періодом.

Основних засад розміщення матеріалів у покажчику торкався М. М. Лісовський ще у 1900 році: «Расположение библиографического материала делается в порядке хронологическом, азбучном или систематическом; иногда применяются два или все три порядка, при чем один выбирается, как основной, а остальные, как вспомогательные» [1, 1–2]. Методику укладання покажчиків змісту періодичних видань розглядає Л. Б. Хавкіна у посібнику «Составление указателей к содержанию книг и периодических изданий» [16].

Вперше завдання систематичної реєстрації українських друків, створення всеохоплюючого Українського бібліографічного (а відповідно й метабібліографічного) репертуару (УБР) було висунуто у 1919 р. Українським бібліографічним інститутом Головної книжко-

вої палати як основне в галузі бібліографічної діяльності в Україні. Саме у 1920–30-ті роки були закладені теоретичні та методичні засади УБР у працях С. Маслова, Ю. Меженка, С. Постернака, М. Сагарди, М. Ясинського та ін.

У 1989 р. Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського АН УРСР (нині НБУВ) починає масштабний бібліографічний проект в галузі національної бібліографії України «Створення державного фундаментального реєстру друкованої продукції України та бібліографії літератури про Україну за 1574–1923 рр.». Приступаючи до такої великої роботи, слід було насамперед опрацювати джерельну базу, виявити покажчики, які містили матеріали з українікі. Тому першим було підготовлено покажчик «Джерела українознавства, 1574–1924. Вип. 1. Вітчизняні бібліографічні джерела», упорядкований колективом бібліографів НБУВ (укладачі Б. В. Грановський, Н. М. Погребецька, С. О. Рильков, В. І. Костира (Київ, 1990).

На оновлення тематики суспільно-політичних та літературно-художніх періодичних видань мала вплив оголошена партійним керівництвом перебудова суспільства у другій половині 1980-х років. На це звертає увагу відомий історик Сергій Білокінь, аналізуючи тематику щорічника «Наука і культура. Україна» [2]. З відновленням незалежності України у 1991 році посилився інтерес суспільства до своєї історії, культури. Розпочався новий етап розвитку історико-бібліографічних досліджень, відродження національної бібліографії.

Метабібліографічний покажчик «Джерела українознавства. Вип. 2. Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань», укладений науковими співробітниками НБУВ Н. М. Погребецькою та Л. М. Ковінченко (Київ, 1998) [5] подає у систематичному порядку інформацію про окремо видані, внутрішньокнижкові та внутрішньожурнальні бібліографічні посібники, опубліковані упродовж XIX–XX ст. українською, російською, англійською, польською мовами. Видання складається з двох основних розділів: «Бібліографічні посібники періодичних видань у цілому» (з поділом на «Загальні ретроспективні посібники» і «Поточний бібліографічний облік») та «Бібліографічні посібники періодичних видань галузевого характеру». В останньому у межах галузевого поділу рубриками виділено інформацію про покажчики до окремих або низки періодичних видань.

Покажчики періодики відображено також: у історико-бібліографічному дослідженні І. Матяш «Українська архівна періодика [9 назв, 1550 записів] 1920–1930-х рр.» (Київ, 1999.); у публікації Р. Майбороди і В. Шандри «Покажчики змісту архівознавчих та археографічних видань» (Український археографічний щорічник. Нова серія. 1992. Вип. 1. С. 418–436) та ін. Окремі бібліографічні покажчики змісту періодичних видань представлено у метабібліографічному посібнику В. Березкіної «Бібліографічні джерела зарубіжної україніки (друга половина XIX – початок XXI століття)» (Київ, 2019). Але не всі покажчики, видані у діаспорі, потрапили у поле її зору.

Однією з головних проблем дослідження є недостатня наявність у бібліотеках України не лише покажчиків змісту періодичних видань, а й самих часописів XIX – початку XX століття, видань української діаспори. Про це на прикладі часописів Катеринославщини наголошують Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна. Так, із 153 назв катеринославських часописів, описаних ними, лише 24 виявлено у бібліотеках Дніпропетровська (нині Дніпро), у фондах ЦНБ (нині НБУВ) у Києві – 40, у Львівській науковій бібліотеці України – 3, у Російській національній бібліотеці – 101, Російській державній бібліотеці – 55 [14, 6]. До того ж, в бібліотеках України, як правило, наявні неповні комплекти газет і журналів. Це ще більше актуалізує необхідність підготовки покажчиків змісту часописів.

Привернули увагу до проблеми дослідження і укладання покажчиків змісту часописів бібліографічні студії, організовані Національною парламентською бібліотекою України (НПБУ, нині Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) 15 грудня 2005 р. «Покажчики змісту часописів – важлива складова національної бібліографії України» [11, 13]. Як зазначалося на ньому, «робота з розкриття змісту періодичних видань ведеться в трьох напрямах: бібліографування змісту тих часописів, що користуються найбільшою популярністю, малодоступних журналів, які стали бібліографіч-

ною рідкістю; видань української діаспори, ознайомитися з якими вітчизняним читачам довгий час було не лише майже неможливо, а й небезпечно» [11, 29].

Переважна більшість покажчиків змісту часописів укладена професійними бібліографами національних, державних наукових та бібліотек вищих навчальних закладів. В Україні основними центрами наукової інформації, бібліографознавчих, бібліотекознавчих і книгознавчих досліджень є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Книжкова палата України імені І. Федорова. Суттєвим є внесок у ретроспективну національну бібліографію й інших наукових бібліотек України загальнодержавного значення.

Серед періодичних видань, що відіграють важливу роль у розвитку української культури, особливе місце належить «Літературно-науковому вістнику» (ЛНВ), заснованому 1898 р. (у 1898–1906 рр. виходив у Львові, з 1907 по 1914 р. – у Києві і Львові, з 1917 по 1919 р. – у Києві, з 1922 по 1932 р. – у Львові). Покажчик змісту перших двадцяти томів Літературно-наукового вістника» за 1898–1902 рр., укладений В. Доманицьким, побачив світ 1903 року у Львові з передмовою І. Франка. Він відрізняється простою структурою (розділи: *Поезія лірична й епічна; Проза й драми; Науковий відділ; Хроніка; Від редакції*), без іменного покажчика.

Новий бібліографічний покажчик змісту сто дев'яти томів ЛНВ (1898–1932 рр.) уклав Богдан Дмитрович Ясінський, уродженець України з міста Станіслава (нині Івано-Франківськ), який волею долі опинившись у післявоєнні роки в США і працюючи з 1957 р. у Бібліотеці Конгресу США, доклав багато зусиль для придбання нею комплекту часопису і присвятив понад 10 років свого життя роботі над покажчиком [19]. Основна його частина містить 9409 бібліографічних записів. Крім того, у виданні є низка допоміжних покажчиків, які сприяють розкриттю змісту часопису та підвищують його інформаційну цінність: покажчики рецензій, перекладів, перекладачів, некрологів, криптонімів і псевдонімів, предметних рубрик. Більша частина його тисячного тиражу була безкоштовно розповсюджена по бібліотеках і наукових установах [7].

Систематичний покажчик «Вістник: місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя, 1933–1939» (Київ; Вашингтон; Нью-Йорк, 2002; укладачі: Б. Я. Ясінський, Т. В. Добко) розкриває зміст часопису, який хронологічно й ідейно є продовженням «Літературно-наукового вістника» і виходив у Львові за редакцією Дмитра Донцова упродовж 1933–1939 рр.

Варто зазначити, що такі часописи, як «Літературно-науковий вістник», «Вістник» не лише унікальні, а й рідкісні, за радянських часів не були доступні читачам в Україні, зберігалися у спецсховищах. Багато з написаного тоді видатними нашими духовними провідниками, науковцями і письменниками і опубліковане на сторінках часописів актуальне і нині. Це підтверджує й покажчик, укладений бібліографами НПБУ А. О. Ільченко та К. М. Науменко «Іван Франко на сторінках «Літературно-наукового вістника» (Київ, 2016), який є незамінним науково-бібліографічним довідником для літературознавців, франкознавців, мовознавців, культурологів.

Досліджений за фондами НБУВ масив посібників, описи яких відібрано зі створеної бази даних «Бібліографія періодики», містить більше 300 назв окремо виданих ретроспективних покажчиків змісту періодичних видань. Вони відображають публікації українських часописів, які видавалися з 1844 по 2018 р. переважно на теренах України, а також видання зарубіжних країн, які відображають україномовну періодику. Хронологічні межі видання покажчиків – з 1893 по 2019 р.

Аналіз обраних посібників за галузевою ознакою засвідчує значне переважання покажчиків змісту історичних часописів (23 %). Однак, враховуючи значну розпорошеність публікацій у галузі історичних наук у непрофільних виданнях, ця частка є фактично значно більшою. 38 % відображають публікації з 1844 р. по першу чверть XX ст., 39 % – з першої чверті XX ст. до кінця XX ст., 23 % – з кінця XX ст. по 2015 р. За датою видання переважають покажчики 2001–2016 рр. (48 %), дещо менше покажчиків 1957–1999 рр. (41 %),

11 % – видані у 1893–1917 рр. Їхнє змістове наповнення фактично виходить за межі галузі, адже історична періодика вміщує чимало різноманітного матеріалу з історії культури, освіти, політики, права, мистецтва, релігії, з краєзнавства та біографістики тощо.

Суттєвою серед покажчиків змісту є також частка посібників філологічної галузі (літературно-наукових, літературно-художніх, мовознавчих) – більше 19,5 %. Характерною рисою цих часописів є їхня політематична спрямованість при переважанні літературознавчих та мовознавчих публікацій і художніх творів. Часописи філологічної галузі, як й інших гуманітарних сфер, часто виконують також функції громадсько-політичного органу і містять певний відсоток публіцистики, історичних матеріалів.

Майже 11 % складають покажчики змісту з освітньої галузі, 7 % – з питань релігії, 6 % – з природничих наук та наук про Землю, біля 5 % – з питань культури, архівної, бібліотечної та музейної справи, більше 4 % – з фізико-математичних наук та електротехніки. Приблизно однакове забезпечення (більше 3 %) мають: книгознавство, видавнича справа і журналістика; юридична галузь; політика та професійні спілки; багатогалузева тематика. Однаковий відсоток (2 %) виявлено покажчиків змісту наукознавчих журналів та періодики медичної галузі. Інші галузі (хімічні науки та харчова промисловість; економіка; мистецтво) відображено в обсязі 0,5–2 %. Є такі, що практично не забезпечені ретроспективними покажчиками змісту періодичних видань та збірників (техніка, енергетика та радіоелектроніка, машинобудування, легка промисловість, сільське та лісове господарство, соціологія, демографія).

Найбільший внесок у дослідження і розкриття змісту періодичних видань української діаспори зробив відомий літературознавець, журналіст і бібліограф Сергій Козак, який упродовж останнього десятиліття уклав низку бібліографічних покажчиків [10]. У чотиритомному виданні С. Козака «Раритети української діаспори» (Київ, 2016–2017) подано хронологічні та систематичні покажчики змісту українських часописів, що видавалися в Австрії, Аргентині, Канаді, Німеччині, США. Сергієм Борисовичем укладено також двотомний хронологічний покажчик газети «Українські вісті» (Київ, 2017), у якому послідовно відображено публікації з усіх 3398 номерів та тритомний систематичний покажчик, який відзначається ретельністю опрацювання величезного обсягу матеріалу (вміщує 36843 бібліографічних записів).

Висновки. Покажчики змісту є важливим джерелом бібліографічної інформації про публікації у періодиці. Серед них переважають покажчики змісту періодичних видань історичного та філологічного спрямування. Вони у значному обсязі мають політематичне наповнення, а тому впливають не лише на бібліографічне забезпечення досліджень зазначених галузей, але й науки в цілому. Помітно, що увагу бібліографів привертають насамперед часописи, які є вагомими суспільними джерелами інформації, своєрідно віддзеркалюють певний історичний період, є літописом суспільно-політичного, культурного життя України, відображають значні пласти наукової думки у різних галузях знання.

З розвитком новітніх інформаційних технологій стрімко зростає частка періодичних видань в електронній формі. Змінюються можливості доступу до інформації, урізноманітнюються формати. Сучасні засоби навігації, створення інтегрованих інформаційних ресурсів з доступом до повнотекстових документів дають змогу користувачам оперативно знаходити необхідну інформацію пошуковими засобами інтернету, зазвичай не задумуючись про їхні джерела. Проте покажчики змісту часописів і нині не втрачають свого значення. Професійно укладені, вони є важливими, змістовними та інформативними науково-бібліографічними дослідженнями, літописом української періодики і бібліографії, часткою самобутньої історії та культури української нації. Цей особливий жанр бібліографічного посібника дає широке поле для наукової творчості і наповнює нашу національну бібліографію своїми специфічними засобами бібліографічного пізнання.

Список використаних джерел

1. Библиография : обзор трудов библиографического содержания / сост. Н. М. Лисовский. СПб., 1900. VI, 50 с.

2. Білокінь С. На маргінесі бібліографічного покажчика : [Рец. на вид.: «Наука і культура України». Вип. 1–31 (1966–2002): сист. покажч. змісту / Є. К. Бабич. К. 2003] // Кур'єр Кривбасу. 2004. Червень, № 175. С. 142–148.

3. Головащук А. Бібліографічне відображення банківської справи в Україні // Вісник Книжкової палати. 2018. № 2. С. 25–27.

4. Гришина Т. Перший український бібліографічний часопис / Т. Гришина // Бібліотечний вісник – 2018. – № 3. – С. 41–42.

5. Джерела українознавства. Вип. 2. Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: Н. М. Погребецька, Л. М. Ковінченко ; відп. ред. В. Ю. Омельчук. Київ., 1998. 131 с.

6. [Добко Т. Покажчики змісту періодичних видань «Літературно-науковий вістник» і «Вістник»] // Молода нація. 2002. № 2. С. 304–310.

7. Добко Т. Презентація видання «Літературно-науковий вістник: покажчик змісту» // Бібліотечний вісник. 2001. № 2. С. 47–49.

8. Дуднік О. Українська революція 1917–1921 рр. у покажчиках змісту періодичних видань // Бібліотека. Наука. Комунікація. 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 566–570.

9. Ільницька Л. Покажчики змісту журналів: принципи структури // Ільницька Л., Хміль О. Журнал «Книгарь»: літопис українського письменства (1917–1920) : сист. покажч. змісту / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. Львів, 2016. С. 35–42.

10. Козак С. Бібліографічні покажчики періодичних видань української діаспори // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2016. Вип. 44. С. 573–580.

11. Лой В. Бібліографічні студії «Покажчики змісту часописів – важлива складова національної бібліографії України» // Бібліотечна планета. 2006. № 1. С. 29–30.

12. Пасичник Л. П. Издание в Украине библиографических указателей содержания литературных журналов и альманахов в 1991–2005 гг. // Культура. Наука. Творчество : XI Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 4 мая 2017 г.) : сб. науч. ст. / М-во культуры Республики Беларусь [и др.]. Минск : БГУКИ, 2017. С. 430–434.

13. Патока В. Інформаційний потенціал українських періодичних видань // Бібліотека і книга у контексті часу : зб. наук. ст. міжнар. науково-практ. конф., 11–13 трав. 2006 р., м. Київ / Нац. парлам. б-ка України. Київ, 2006. С. 177–190.

14. Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838–1917 рр.) : список / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; уклад.: Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна. Київ, 1995. 153 с.

15. Список указателей к русским периодическим изданиям XVIII–XIX столетий / сост. Н. М. Лисовский. СПб., 1903. 64 с. Отт. из: Лит. вестн. 1903. Т. 5, кн. 2. С. 177–194.

16. Хавкина Л. Б. Составление указателей к содержанию книг и периодических изданий : опыт практ. пособия с примерами и рис. в тексте. 2-е пересм. и доп. изд. М. ; Л. : Гос. соц.-экон. изд-во, 1931. 144 с.

17. Шкаріна В. А. Покажчики змісту серіальних видань у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, НБУВ, 6–8 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. Ч. 2. С. 270–271.

18. Штих П. Покажчики змісту українських часописів як джерело дослідження життя української еміграції // Бібліотека. Наука. Комунікація. 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 586–591.

19. Ясінський Б. Літературно-науковий вістник : покажч. змісту. Т. 1–109 (1898–1932) / передм. Д. Штогрина. Київ ; Нью-Йорк : Смолоскип, 2000. 542 с.

References

1. Lisovskiy, N. M. (Comp.). (1900). *Bibliografiya: obzor trudov bibliograficheskogo soderzhaniya* [Bibliography : A Review of Bibliographic Works]. St. Petersburgb, Russia. [In Russian].

2. Bilokin S. (2004). Na marhinesi bibliohrafichnoho pokazhchyka : [Rets. na vyd.: «Nauka i kultura Ukrainy». Vyp. 1–31 (1966–2002): syst. pokazhch. zmistu / Ye. K. Babych. K. 2003]. [In the Margins of the Bibliographic Index : Book Review: "Science and Culture of Ukraine". Issue 1–31 (1966–2002): Systematic Contents Index / Ye. K. Babych. Kyiv. 2003]. *Kurier Kryvbasu*, 175, 142–148. [In Ukrainian].

3. Holovashchuk, A. (2018). Bibliohrafichne vidobrazhennia bankivskoi spravy v Ukraini [A Bibliographic Reflection of Banking in Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty,* 2, 25–27. [In Ukrainian].

4. Hryshyna, T. (2018). Pershyi ukrainskyi bibliohrafichnyi chasopys [The First Ukrainian Bibliographic Magazine]. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 41–42. [In Ukrainian].

5. Pohrebetska, N. M., Kovinchenko, L. M. (1998). *Dzherela ukrainoznavstva. Vyp. 2. Bibliohrafiia bibliohrafichnykh posibnykiv ukrainskykh periodychnykh vydan* [Sources of the Ukrainian Studies. Vol. 2. Bibliography of Bibliographic Aids of Periodicals]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Dobko T. (2002). Pokazhchyky zmistu periodychnykh vydan «Literaturno-naukovyi vistnyk» i «Vistnyk» [Contents indexes of periodicals "Literary-Research Bulletin" and "Bulletin"]. *Moloda natsiia*, 2, 304–310. [In Ukrainian].

7. Dobko T. (2001). Prezentatsiia vydannia «Literaturno-naukovyi vistnyk: pokazhchyk zmistu» [Presentation Edition "Literary-Research Bulletin: Contents Index"]. *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 47–49. [In Ukrainian].

8. Dudnik, O. (2018). Ukrainska revoliutsiia 1917–1921 rr. u pokazhchykakh zmistu periodychnykh vydan [The Ukrainian Revolution of 1917–1921 in the Contents Indexes of Periodicals] *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. 100-richchia Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : materialy mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 6–8 lystop. 2018 r.)*. Kyiv, Ukraine, 566–570. [In Ukrainian].

9. Ilnytska, L. (2016). Pokazhchyky zmistu zhurnaliv: pryntsypy struktury [Contents Indexes of Magazines: principles of structure]. *Ilnytska, L., Khmil, O. Zhurnal «Knyhar»: litopys ukrainskoho pysmenstva (1917–1920) : systematychnyi pokazhchyk zmistu*. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Kozak, S. (2016). Bibliohrafichni pokazhchyky periodychnykh vydan ukrainskoi diaspory [Bibliographic Indexes of Periodicals of the Ukrainian Diaspora]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 44, 573–580. [In Ukrainian].

11. Loi, V. (2006). Bibliohrafichni studii «Pokazhchyky zmistu chasopysiv – vazhlyva skladova natsionalnoi bibliohrafii Ukrainy» [Bibliographic Studies: "Contents Indexes of Magazines – An important Component of the National Bibliographic System of Ukraine"]. *Bibliotechna planeta,* 1, 29–30. [In Ukrainian].

12. Pasichnik, L. P. (2017). Izdaniye v Ukraine bibliograficheskikh ukazateley soderzhaniya literaturnykh zhurnalov i almanakhov v 1991–2005 gg. [Publication of Bibliographic Contents Indexes of Literary Magazines and Almanacs in Ukraine: 1991–2005]. *Kultura. Nauka. Tvorchestvo : XI Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Minsk. 4 maya 2017 g.) : sb. nauch. st.* Minsk, Belarus, 430–434. [In Russian].

13. Patoka, V. (2006). Informatsiinyi potentsial ukrainskykh periodychnykh vydan [Information Potential of Ukrainian Periodicals]. *Biblioteka i knyha u konteksti chasu : zb. nauk. st. mizhnar. naukovo-prakt. konf., 11–13 trav. 2006 r., m. Kyiv*. Kyiv, Ukraine, 177–190. [In Ukrainian].

14. Sydorenko, N. M., Sydorenko, O. I., Shkolna, O. D. (Comp.). (1995). *Periodychni vydannia Katerynoslava ta Katerynoslavskoi hubernii (1838–1917 rr.) : spysok* [Periodicals of Katerynoslav City and Katerynoslav Province (1838–1917): List]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

15. Nitkina, N. V. (Comp.). (1998). *Russkaya periodicheskaya pechat. Ukazateli soderzhaniya, 1728–1995* [Russian Periodicals. Contents Indexes, 1728–1995]. St. Petersburgb, Russia. [In Russian].

16. Khavkina, L. B. (1931). *Sostavleniye ukazateley k soderzhaniyu knig i periodicheskih izdaniy : opyt prakt. posobiya s primerami i ris. v tekste* [Compiling Contents Indexes to Books and Periodicals : Experience of Practical Manual with Examples and Pictures in the Text]. 2-e peresm. i dop. izd. Moskva ; Leningrad, Russia. [In Russian].

17. Shkarina, V. A. (2015). Pokazhchyky zmistu serialnykh vydan u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [Contents Indexes to the Periodicals in the Funds of the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia : materialy Mizhnar. nauk. konf. (m. Kyiv, NBUV, 6–8 zhovt. 2015 r.). Ch. 2.* Kyiv, Ukraine, 270–271. [In Ukrainian].

18. Shtykh, P. (2018). Pokazhchyky zmistu ukrainskykh chasopysiv yak dzherelo doslidzhennia zhyttia ukrainskoi emihratsii [Contents Indexes of Ukrainian Magazines as a Source of Research into the Life of Ukrainian Emigrants]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. 100-richchia Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : materialy mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 6–8 lystop. 2018 r.).* Kyiv, Ukraine, 586–591. [In Ukrainian].

19. Yasinskyi, B. (2000). *Literaturno-naukovyi vistnyk : pokazhch. zmistu. T. 1–109 (1898–1932)* [Literary-Research Bulletin: Contents Index. Vol. 1–109 (1898–1932)]. Kyiv, Ukraine ; Niu-York, USA. [In Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187914
УДК 027.023:021.63(477) «1920/1929»

Соколов Віктор Юрійович,
кандидат історичних наук, головний бібліотекар
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого
socolv@i.ua
https://orcid.org/0000-0002-0208-1292

РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ГУБЕРНСЬКИХ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ У 1920-Х РР. У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ПРОВІДНИХ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ГУБЕРНСЬКИХ МІСТ

Метою роботи *є визначення соціально-культурних передумов виникнення та розвитку центральних губернських бібліотек як провідних публічних книгозбірень губернських міст на теренах України у 1920-х рр., виявлення основних особливостей та соціально-історичних чинників їхнього формування та діяльності, вивчення специфіки функціонування, місця і значення у розбудові мережі публічних бібліотек зазначеного періоду.* ***Методологія*** *дослідження полягає у застосуванні як загальнонаукових методів дослідження (опису, порівняння, аналогії, дедукції, індукції, аналізу та ін.), так й історичних (історико-порівняльного, історико-типологічного, хронологічного та ін.) методів.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у розширенні уявлень про діяльність центральних губернських бібліотек як правонаступниць провідних міських книгозбірень.* ***Висновки****. З встановленням Радянської влади, після націоналізації та централізації бібліотечних фондів, у період 1919–1925 рр. (деякі губернії і відповідно – губернські бібліотеки існували в СРСР до 1929 р.) в Україні була створена мережа центральних губернських бібліотек. Виявлено, що більшість центральних губернських бібліотек успадкували фонди колишніх міських, громадських та губернських публічних бібліотек, певна частина яких виникла ще у XIX ст. Визначено, що центральна губернська бібліотека стає методичним центром для книгозбірень губернії (надалі – округи, області), осередком розвитку бібліотечної справи певного краю, духовної культури і культурного життя. У сер. 1920-х рр. губернські бібліотеки розглядалися як територіальні (регіональні, обласні) наукові бібліотеки, які виконували завдання із задоволення науково-освітніх запитів читачів, розвинення у них прагнення до самоосвіти та читання, до розвитку пізнавальних здібностей та краєзнавчих інтересів. З'ясовано, що в цей період стає складнішою структура зазначених книгозбірень як науково-методичних центрів, що в них посилилася роль довідково-бібліографічних та краєзнавчих відділів. Доведено, що центральні губернські бібліотеки у 1920-і рр. активно прагнули до взаємодії з іншими книгозбірнями та до координації діяльністю публічних бібліотек на регіональному рівні.*

Ключові слова*: бібліотечна діяльність, історія бібліотечної справи, міська бібліотека, губернська бібліотека, центральна губернська бібліотека, Україна.*

Соколов Виктор Юрьевич,
кандидат исторических. наук, главный библиотекарь
Национальной библиотеки Украины имени Ярослава Мудрого

РАЗВИТИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЦЕНТРАЛЬНЫХ ГУБЕРНСКИХ БИБЛИОТЕК В УКРАИНЕ В 1920-Х ГГ. В КОНТЕКСТЕ ЭВОЛЮЦИИ ВЕДУЩИХ ПУБЛИЧНЫХ БИБЛИОТЕК ГУБЕРНСКИХ ГОРОДОВ

Целью работы *является определение социально-культурных предпосылок возникновения и развития центральных губернских библиотек как ведущих публичных библиотек губернских городов на территории Украины в 1920-х гг., определение основных особенностей и социально-исторических факторов их формирования и деятельности, изучение специфики функционирования, места и значения в развитии сети публичных библиотек указанного периода.* ***Методология*** *исследования заключается в применении как общенаучных методов исследования (описания, сравнения, аналогии, дедукции,*

© Соколов В.Ю.

индукции, анализа и др.), так и исторических (историко-сравнительного, историко-типологического, хронологического и др.) методов. ***Научная новизна*** *работы заключается в расширении представлений о деятельности центральных губернских библиотек как правопреемниц ведущих городских библиотек.* ***Выводы.*** *С установлением Советской власти, после национализации и централизации библиотечных фондов, в период 1919–1925 гг. (некоторые губернии, соответственно и губернские библиотеки, существовали в СССР до 1929 г.) в Украине была создана сеть центральных губернских библиотек. Выявлено, что большинство центральных губернских библиотек унаследовали фонды бывших городских, общественных и губернских публичных библиотек, определенная часть которых возникла еще в XIX в. Определено, что центральная губернская библиотека стала методическим центром для библиотек губернии (далее – округа, области), центром развития библиотечного дела определенного края, духовной культуры и культурной жизни. В сред. 1920-х гг. губернские библиотеки рассматривались как территориальные (региональные, областные) библиотеки, которые выполняли задачи по удовлетворению научно-образовательных запросов читателей, развитию у них стремления к самообразованию и чтению, к развитию познавательных способностей и краеведческих интересов. Выяснено, что в этот период становится сложнее структура указанных библиотек как научно-методических центров, в них усилилась роль справочно-библиографических и краеведческих отделов. Доказано, что центральные губернские библиотеки в 1920-е гг. активно стремились к взаимодействию с другими библиотеками и к координации деятельности публичных библиотек на региональном уровне.*

Ключевые слова*: библиотечная деятельность, история библиотечного дела, городская библиотека, губернская библиотека, центральная губернская библиотека, Украина.*

Sokolov Viktor*,*
phd. east. science,
chief librarian Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine

DEVELOPMENT OF THE ACTIVITY OF THE CENTRAL PROVINCIAL LIBRARIES IN UKRAINE IN THE 1920S IN THE CONTEXT OF THE EVOLUTION OF THE LEADING PUBLIC LIBRARIES OF THE PROVINCIAL CITIES

The purpose of the work *is to determine the socio-cultural preconditions for the emergence and development of central provincial libraries as the leading public book collections of provincial cities in the territory of Ukraine in the 1920s, to identify the main features and socio-historical factors of their formation and activity, to study the specifics of functioning, place and importance in building a network of public libraries for the period.* ***The methodology*** *of the research is to apply both general scientific methods of research (description, comparison, analogy, deduction, induction, analysis, etc.), as well as historical (historical-comparative, historical-typological, chronological, etc.).* ***The scientific novelty of the work*** *is to expand ideas about the activities of the central provincial libraries as successors of the leading city book collections.* ***Conclusions.*** *With the establishment of Soviet power, after the nationalization and centralization of library collections, a network of central provincial libraries was established in Ukraine in the period 1919–1925 (some provinces and, accordingly, provincial libraries existed in the USSR until 1929). It is revealed that most of the central provincial libraries inherited the funds of the former city, public and provincial public libraries, some of which arose in the 19th century. It is determined that the central provincial library becomes a methodological center for the book collections of the province (hereinafter – districts, oblasts), the center of the development of the library business of a certain region, spiritual culture and cultural life. In Ser. Provincial libraries were considered as territorial (regional, regional) scientific libraries, which fulfilled the tasks of satisfying scientific and educational inquiries of readers, developing in them the desire for self-education and reading, the development of cognitive abilities and local lore interests. It was found out that during this period the structure of the mentioned book collections as scientific and methodological centers became more complicated, and in them the role of reference and bibliographic and local lore was strengthened. It is proved that the central provincial libraries in the 1920s actively sought to cooperate with other book collections and to coordinate the activities of public libraries at the regional level.*

Key words*: library activities, history of librarianship, city library, provincial library, central provincial library, Ukraine.*

Актуальність теми дослідження. З розвитком державної системи освіти та науки, з поширенням просвітництва посилюється необхідність встановлення більш міцних відносин між бібліотекою і державою, впровадження та налагодження ефективної роботи мережі публічних бібліотек. Прагнення до знань, підвищення культурно-освітнього, наукового та громадського рівня суспільства, що були зумовлені розвитком виробництва, ще у середині XIX ст. спричиняли появу та поширення державних публічних бібліотек, зокрема губернських бібліотек, що розвивалися на перетині двох рушійних соціальних напрямів – державного почину та громадської ініціативи. Аналіз досвіду їх створення, соціального функціонування та особливостей еволюції в Україні, зокрема – вивчення особливостей трансформації провідних міських бібліотек у центральні губернські бібліотеки 1920-х рр. та подальша їх реорганізація в окружові, обласні та ОУНБ залишається актуальним для сьогодення.

Аналіз досліджень і публікацій. Перші досліди діяльності губернських публічних бібліотек було здійснено ще у XIX ст. Більш ґрунтовне вивчення становлення та розвитку зазначених книгозбірень було проведено у працях Л. Хавкіної, К. Дерунова, А. Громової [9; 10; 16–18]. Аналіз особливостей їх виникнення та дослідження специфіки їх діяльності на основі сучасних досягнень історичної науки було здійснено у працях К. Абрамова, Г. Бородіної, Б. Володіна та ін. [1–4; 6; 7]. Переважна частина наукових праць, де вивчалася діяльність губернських бібліотек на території України, стосувалася дослідження роботи окремих книгозбірень (статті С. Бондаренка, Л. Лучки, С. Міщука, І. Приймак та ін.). Дослідження роботи та значення функціонування зазначених бібліотек у контексті характеристики регіонального розвитку бібліотечної справи, становлення та поширення бібліотек в Україні в цілому, було проведено в працях О. Айвазян, Н. Ашаренкової, Г. Бородіної, А. Волинець, О. Григоренка, О. Завальнюка, О. Комарницького, А. Радзівіло, В. Сєдих, Н. Фрідьєвої та ін. У працях К. Абрамова, А. Громової, К. Дерунова та інших було проаналізовано типові риси діяльності губернських бібліотек та зроблено певні узагальнення щодо виявлення особливостей їхньої роботи та розвитку. Звичайно, кожен із зазначених авторів відбиває історіографічні підходи, які були властиві для певного періоду розвитку бібліотечної науки. Зокрема, про фундаментальну працю К. Абрамова «История библиотечного дела в России» (М., 2000–2001) С. Бондаренко зазначає, що вона хоча і була опублікована у двох частинах на початку першого десятиліття XXI ст., несе на собі радянські уявлення та підходи щодо вивчення розвитку бібліотечної справи дореволюційного періоду. Так, наприклад, криза публічних бібліотек 1830-х – 1850-х рр. тлумачиться К. Абрамовим як прояв «реакційної бібліотечної політики влади», що вказує, за переконанням С. Бондаренко, на збереження автором штампів і кліше, характерних для ідеологічно заангажованої радянської історіографії щодо вивчення історії бібліотечної справи даного періоду [5, 31].

Мета дослідження. Метою пропонованої статті є визначення соціально-культурних передумов виникнення та суспільних чинників становлення та розвитку провідних міських публічних бібліотек губернських міст на теренах України у 1920-х рр., зокрема – центральних губернських бібліотек; виявлення основних особливостей та соціально-історичних факторів їхнього формування та діяльності; дослідження специфіки функціонування; вивчення їхнього місця і значення у розбудові мережі публічних бібліотек зазначеного періоду. Наукова новизна запропонованої роботи полягає у розширенні уявлень про діяльність центральних губернських бібліотек як правонаступниць провідних міських книгозбірень.

Виклад основного матеріалу. Першою спробою розбудови мережі публічних бібліотек на території Російської імперії була реалізація у 1830–1850-х рр. ідеї зі створення у губернських та повітових містах країни низки міських публічних книгозбірень. Зокрема, важливим для розвитку бібліотечної справи був досвід організації провідних міських публічних книгозбірень в губернських центрах – так званих, губернських бібліотек. Більшість фахівців обмежують дослідження діяльності губернських бібліотек періодом 1830–1850-х рр. Проте, у наукових працях багатьох авто-

рів, при характеристиці розвитку бібліотечної справи другої пол. XIX – поч. XX ст., також згадується про стан розвію губернських бібліотек. Окрім того, певна частина із створених у другій пол. XIX ст. публічних книгозбірень, хоча і мали інші назви, були правонаступницями губернських бібліотек і багато з них будували свої фонди на рештках останніх. А деякі з губернських бібліотек продовжували існувати під своєю старою власною назвою («губернська публічна бібліотека») до 1917 р. (наприклад, Тульська губернська публічна бібліотека, Вятська губернська публічна бібліотека). Отже, діяльність більшості провідних міських бібліотек, що були створені у другій половині XIX ст. можна розглядати як продовження функціонування губернських бібліотек, тільки в іншій метаморфозі, оскільки вони, переважно, формували свої фонди із залишків останніх та виконували такі самі завдання і функції, що й їх попередниці (інформаційна, культурно-просвітницька, освітня, комунікативна, краєзнавча та інші функції).

Відомо, що губернські бібліотеки – це провідні державні публічні бібліотеки губернських міст, що діяли у Російській імперії у період 1830–1917 рр. та прагнули виконувати функції головних міських книгозбірень, поширюючи свою діяльність у межах основної адміністративно-територіальної одиниці (губернії) [8, 333]. У дещо зміненій формі за своєю назвою та функціональними ознаками вони відродилися у період становлення Радянської влади (переважно, у першій пол. 1920-х рр.) та в незалежній Росії на початку XXI ст. Еволюція зазначених бібліотек відбувалася у напрямі формування в губернських (надалі – окружних, обласних) містах головних бібліотечних установ краю (області, регіону), як інформаційно-ресурсних центрів збереження і суспільного використання книг, періодики та інших документів, а також як осередків культурно-просвітницького життя. З 1860-х рр. певна частина книжкових фондів губернських бібліотек ставала основою для утворення в подальшому нових провідних міських та громадських публічних бібліотек губернських міст, які у різні періоди своєї діяльності змінювали свою назву, відповідно до політичних та соціально-культурних чинників суспільного розвитку. Наголошуючи на еволюційному характері перетворення губернських публічних бібліотек у міські та громадські, К. Дерунов зазначав, що губернські бібліотеки послугували природним фундаментом для публічних книгозбірень, що утворювалися з другої пол. 1860-х рр. [10, 91]. Сучасний радянський та російський бібліотекознавець Б. Володін (1950–2005) у відомій праці «Всемирная история библиотек» (2-е изд. СПб., 2004) підкреслював, що саме у другій пол. XIX ст. губернські бібліотеки (в іншій формі і під іншою назвою) вдруге почали відкриватися у багатьох губернських містах [7, 231].

Для другої пол. XIX ст. було характерним зростання громадської ініціативи в галузі бібліотечної справи. Провідні публічні бібліотеки в губернських містах, створювалися прогресивними представниками різночинної інтелігенції, дворянства, купецтва, міськими органами самоврядування та земствами як «міські публічні бібліотеки» або «громадські бібліотеки» та виконували ті самі завдання та функції, що й їх попередниці. Проте, вони мали й ті ж самі проблеми, що і губернські бібліотеки (бракувало нових видань, професійних кадрів, коштів тощо) і так само, вони продовжували знаходитися під суворим поліцейським наглядом. Загалом, протягом другої пол. XIX – на поч. XX ст. в Росії було започатковано мережу бібліотек різних типів і видів: публічні (бібліотеки та кабінети для читання, губернські, міські, громадські бібліотеки); народні (бібліотеки земств, товариств та інших громадських організацій); спеціальні бібліотеки (галузеві книгозбірні, бібліотеки відомств, навчальних закладів) [6, 15]. На I Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи (1911) було прийнято пропозицію щодо сприяння створенню та розвитку в країні бібліотечної мережі, котра повинна складатись із центральних губернських і повітових бібліотек, народних бібліотек – у містечках і селах, пунктів видачі книг та періодики – у невеликих селищах. За проектом з'їзду, у кожному губернському місті повинна була діяти центральна губернська бібліотека. Поступово в провідних публічних бібліотеках губернських міст були зібрані найбільші фонди книг, журналів та інших документів, наприклад, у 1914 р. було: в Одеській міській

публічній бібліотеці – 180,4 тис. тт., у Харківській громадській бібліотеці – 172,8 тис., Херсонській громадській бібліотеці – 86,7 тис., Київській міській публічній бібліотеці – 53,2 тис., Катеринославській міській громадській бібліотеці – 35,1 тис. тт. [3, 98–99].

На основі вивчення основних етапів становлення та розвитку провідних публічних бібліотек губернських міст було виявлено наступні різновиди зазначених книгозбірень:

1) Губернські публічні бібліотеки (1830–1850-х рр.).

2) Міські публічні бібліотеки губернських міст, які виконували функції провідних книгозбірень краю та мали, переважно, назву «Міська публічна бібліотека» (з другої пол. 1860-х рр. до 1890-х рр. існував також їх різновид – «Російська публічна бібліотека», надалі у назві слово «російська» замінили на «міська»).

3) Громадські публічні бібліотеки, що були засновані в губернських містах і так само як «міські публічні бібліотеки» виконували функції центральних книгозбірень краю (наприклад, Харківська громадська бібліотека) і називалися або як «громадська публічна бібліотека» або як «громадська бібліотека».

4) Центральні губернські бібліотеки першої пол. 1920-х рр., які знаходились на державному бюджеті (у Харкові, Києві, Одесі, Катеринославі та ін.) та центральні губернські бібліотеки, які були на місцевому бюджеті.

5) Центральні міські робітничі бібліотеки, що виконували функції центральних губернських бібліотек у 1920-х рр.

6) Центральні округові бібліотеки, що отримали назву з сер. 1920-х рр., успадкувавши фонди своїх попередниць (центральних губернських бібліотек) у період проведення нової адміністративно-територіальної реформи (1925–1929 рр.).

Після двох революцій 1917 р., громадянської війни та встановлення Радянської влади, на території України продовжувала зберігатися губернська адміністративно-територіальна система. У 1921 р. Україна поділялася на 12 губерній: Волинську, Донецьку, Запорізьку (з 16.04.1920 до 23.03.1921 р. – Олександрівська губернія), Катеринославську, Київську, Кременчуцьку, Миколаївську (у 1920 р. була утворена Херсонська губернія з центром у м. Миколаїв і в тому ж році вона була перейменована у Миколаївську губернію), Одеську, Подільську, Полтавську, Харківську і Чернігівську губернії. У 1922 р. Кременчуцька й Запорізька губернії були ліквідовані, а Одеська та Миколаївська об'єднані в Одеську. З середини 1920-х рр. була поступово введена нова адміністративно-територіальною реформа, згідно якої губернська територіальна система змінювалася на систему округів та районів (у 1925 р. територія України поділялася на 41 округ і 680 районів). Надалі зазначена система перетворилася на обласну, яка формувалася, переважно, протягом 1932–1939 рр. (у 1932 р. було 7 областей, а надалі – 24). Відповідно за територіальним принципом формувалася й мережа бібліотек та інших культурно-освітніх закладів. Вже з 1919 р. в радянських республіках почала формуватися (відроджуватися) мережа провідних міських публічних книгозбірень, зокрема – губернських бібліотек. Втім, у 1921–1922 рр. в Україні розвиток бібліотечної справи і всього культурного будівництва занепав, що було викликано громадянською війною та важким соціально-економічним становищем в країні. Надалі більшовицька влада поступово почала вживати певні заходи щодо укріплення бібліотечної мережі і посилення політичної ролі бібліотек. Керівництво бібліотечною справою в країні здійснював Народний комісаріат освіти (Наркомос, 1919–1946).

У «Положенні про центральні губернські і повітові бібліотеки» (1922) було визначено, що на зазначені книгозбірні покладається керівництво всією мережею публічних бібліотек, яке здійснювалося спільно з колекторами. Зокрема, при бібліотеках створювалися кабінети і куточки бібліотекаря, організовувалися бібліотечні об'єднання, на які прагнули спиратися в своїй методичній роботі губернські і повітові бібліотеки. У 1924 р. Наркомосвіти СРСР затвердив «Положение о центральных губернских и уездных библиотеках», згідно з яким зазначені книгозбірні ставали першою ланкою у системі методичного керівництва масовими бібліотеками. За положенням центральним губернським бібліотекам рекомендувалося створювати в бібліотеках спеціальні краєзнавчі відділи з фондом, в якому б зосереджува-

лася література, що виходила в межах краю та присвячувалася історії та розвитку краю, а також організовувати у бібліотеках краєзнавчі гуртки. Центральні міські бібліотеки губернських міст, зокрема центральні губернські бібліотеки, ставали в цей час методичними та організаційними центрами для всіх районних і міських публічних бібліотек. Наприклад, Миколаївська громадська бібліотека (1881), що у 1920 р. була націоналізована, була перейменована на Центральну міську та передана у підпорядкування Губнаросвіті та, фактично, виконувала функції центральної губернської публічної бібліотеки. Проте, якщо раніше її читачами були переважно представники інтелігенції, то тепер серед відвідувачів було більше робітників, червоноармійців, студентів та учнів. Надання бібліотечних послуг було платним. Починаючи з 1924 р., бібліотека почала працювати щодня з одним вихідним. Пізніше розпочав свою роботу гурток підтримки бібліотеки, одним із завдань якого був пошук додаткових коштів для бібліотеки, зокрема організація платних спектаклів, вечорів, лекцій тощо. Створено консультаційно-довідкове бюро, де бажаючим допомагали підібрати літературу. Бібліотека брала обов'язкову участь у всіх політичних кампаніях, що проходили у місті. А, приміром, в Одесі функції центральної губернської книгозбірні виконувала колишня Одеська громадська бібліотека (нині – Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Грушевського), що вела свій відлік від 1875 р., коли вона була створена при Одеському товаристві взаємної допомоги прикажчиків-євреїв. У перший рік існування її фонд становив 1138 тт., а кількість читачів нараховувала 127 осіб. У 1920 р. Одеську громадську бібліотеку було націоналізовано і вона називалась Центральна комунальна бібліотека, потім – Центральна губернська, а з 1925 р. – Центральна округова бібліотека ім. Жовтневої революції. У 1927 р. книжковий фонд бібліотеки, яку відвідало 17765 читачів, налічував 150 тис. книг. Після реорганізації та об'єднання з іншими книгозбірнями вона стала центром бібліотечної діяльності в Одесі та окрузі [14, 21–22]. Зазначена книгозбірня активно виконувала функції бібліотечного відділу політпросвіти Центральної окружової бібліотеки, вела облік всієї бібліотечної роботи в місті й на селі, а також пересувної роботи в окрузі. Вона організувала декілька сотень пересувних книгозбірень по селах. Завдяки її діяльності забезпечувалися книгами волосні (районні) бібліотеки Одещини. В самому місті бібліотека організувала пересувний фонд (був представлений 90 обмінними пунктами), який обслуговував не тільки волосні центри, а й міські фабрики і заводи.

Загалом, у 1920-х рр. в Україні діяли наступні види публічних бібліотек: центральні губернські бібліотеки, які були на державному бюджеті – державні бібліотеки з фондом приблизно 50–100 тис. примірників (у сер. 1920-х рр. їх було вісім: Харківська державна бібліотека імені В. Г. Короленка; Одеська центральна губернська (з 1925 р. – Центральна округова бібліотека ім. Жовтневої революції); Київська губернська бібліотека (з 1924 р. – Київська центральна робітнича бібліотека ім. ВКП(б)); Київська центральна державна єврейська бібліотека; Київська центральна державна польська бібліотека (у сер. 1920-х рр. її книжковий фонд становив 25 тис. тт.);– Катеринославська центральна губернська бібліотека (з 1922 р., а потім – Катеринославська державна публічна бібліотека імені Жовтневої революції); Херсонська центральна державна міська бібліотека (з 1923, а з 1925 р. – Херсонська центральна радянська бібліотека); Миколаївська центральна міська бібліотека); центральні губернські бібліотеки, що були на місцевому бюджеті (їхній фонд становив приблизно 20 тис. примірників); центральні бібліотеки повітових і районних губернських міст (з фондом 5–10 тис. прим.); районні повітові бібліотеки; волосні бібліотеки; спеціальні та наукові бібліотеки; пересувні бібліотеки [15, 147]. У сер. 1920-х рр. книжковий фонд у вищезазначених державних бібліотеках складався переважно з наукової та науково-популярної літератури (на 65–70%) [19, 105]. Загальна кількість передплатників (власників абонементу) цих бібліотек становила приблизно 31 тис. осіб, з яких 60% користувалися читальним залом. 50–70% читачів – це молодь, що навчалася у вищих та середніх навчальних закладах. Жінки становили 30–40% від загальної кількості читачів. Цікаво, що

найбільшу групу передплатників становили читачі єврейської національності (в середньому 40%) [19, 107]. З сер. 1920-х рр. бібліотечне будівництво в Україні набуло поступового розвитку, зросла кількісно мережа бібліотек, стала більш якісною їхня робота. Тільки за 1923 рік бібліотечна мережа України зросла з 3726 до 5154 бібліотек [11, 94]. З 1925 р. за адміністративною реформою губернські бібліотеки поступово перетворювалися (перейменовувалися) на округові, а повітові – на районні. У 1926 р. в Україні було 33 центральних округових бібліотек (у середньому по 30 тис. тт. у кожній книгозбірні), 8 – державних (у середньому по 200 тис. тт. у кожній) та більше 200 міських бібліотек (у середньому по 10–12 тис. тт. у кожній книгозбірні) [20, 59]. Надалі було створено 12 державних і 36 центральних округових бібліотек, деякі з яких у 1930-х рр. перетворилися на обласні.

У 1920-х рр. під час розбудови радянської бібліотечної системи було здійснено конкретні кроки щодо централізації бібліотечних фондів, які було переведено на державну форму зберігання. У цей час фонди колишніх книгозбірень були обліковані та переміщено до декількох державних провідних міських публічних бібліотек, що виконували функції центральних губернських бібліотек, де книги зберігалися у належних приміщеннях і охоронялися. Значну роботу із збереження книжкових колекцій та зібрань здійснювали саме губернські (а надалі – округові й обласні) бібліотеки, які ставали центрами концентрації регіональних книгосховищ. Губернські бібліотеки у сер. 1920-х рр. розглядалися як територіальні (обласні) наукові бібліотеки (їх іноді неофіційно називали губернськими науковими бібліотеками), які виконували завдання із задоволення науково-освітніх запитів читачів, розвинення у них прагнення до самоосвіти та читання, до розвитку пізнавальних здібностей та краєзнавчих інтересів. Формування мережі губернських бібліотек, як провідних наукових бібліотек за територіальною ознакою, було, значною мірою, обумовлено націоналізацією та централізацією фондів ліквідованих відомчих та приватних бібліотек. Значну частину бібліотечного фонду центральних губернських бібліотек складали колишні книжкові та архівні фонди державних установ та відомств, переважно економічного та управлінського характеру, які формували фонди спеціалізованої літератури відповідно до профілю діяльності установи. Складнішою стала структура зазначених книгозбірень як науково-методичних центрів, посилилася роль довідково-бібліографічних та краєзнавчих відділів. У другій пол. 1920-х рр. активно здійснювалася робота з формування краєзнавчих фондів, створення краєзнавчих каталогів (картотек), підготовки рекомендаційних списків літератури, краєзнавчих бібліографічних покажчиків.

У 1920-і рр. центральні губернські бібліотеки активно прагнули до взаємодії та координації діяльності книгозбірнями на регіональному рівні. Вони активно вели культурно-просвітницьку діяльність, зокрема у центральних губернських бібліотеках було організовано багато гуртків, наприклад, таких, як «Друзі книги», «Літературний гурток», «Газетний гурток», «Фізико-математичний гурток» та ін. Зазначені книгозбірні значну увагу приділяли розвитку малограмотних читачів, допомагаючи їм підвищувати рівень знань. В структурі бібліотек активно працювали дитячий відділ, читальня, довідковий, культурно-просвітницький та інші відділи. У 1920-х рр. центральна губернська бібліотека поступово ставала методичним центром для бібліотек певної губернії. Співробітники губернських бібліотек опрацьовували форми організації єдиного статистичного обліку, форми реєстрації книг і бланків для роботи хат-читалень, повітових, волосних та інших бібліотек губернії. На базі деяких центральних губернських бібліотек було організовано спеціальні курси з підвищення кваліфікації для працівників бібліотек і хат-читалень, що давали знання як з загальноосвітніх предметів, так і з основ бібліотечної справи, з агітації, з методики роботи з газетою, з організації довідкової та екскурсійно-виставкової роботи та ін. Отже, центральні губернські бібліотеки, значною мірою, сприяли розвитку бібліотечної справи краю.

Протягом 1920-х рр. поступово змінювався характер бібліотечної справи: якщо в 1917–1923 рр. бібліотеки займалися вирішен-

ням організаційних питань, а також поліпшенням матеріального становища, то в другій пол. 1920-х рр. виникла потреба щодо поглиблення змісту роботи книгозбірень, масового охоплення ними широких прошарків населення. В цілому, у 1920-х рр. багато форм і методів у діяльності радянських центральних губернських бібліотек було успадковано від роботи колишніх провідних міських та громадських книгозбірень. Зокрема, наприклад, книги на абонементі так само видавалися передплатникам, які внесли заставу та абонентську плату за місяць наперед; застава, як і абонентська плата, залежала від соціального стану відвідувачів; читачі могли взяти додому книжки лише на два тижні; винні в затримці книг платили штраф (6 крб. у 1923 р., по 1 коп. в день у 1927 р.); за загублені або зіпсовані книги передплатники повинні були заплатити їх дійсну вартість. Окрім того, читачі, які не повертали книги до бібліотеки протягом 3-х місяців у 1927 р. могли бути притягнуті до судової відповідальності.

У 1920-х рр. динаміка кількості читачів та фондів була нестабільною, хоча і намітилася певна тенденція до її зростання. Так, наприклад, у 1922 р. Центральну міську робітничу бібліотеку м. Запоріжжя (у 1921 р. Олександрівськ було перейменовано у Запоріжжя), яка виконувала функції центральної губернської бібліотеки Запорізької губернії і спадкувала фонди Олександрівської міської громадської бібліотеки (1904), відвідало 1447 осіб, у 1925 – 1006, у 1929 – 1307. До речі у 1920 р. у м. Олександрівськ було відкрито чотири міські робітничі бібліотеки, одна з яких отримала назву Центральної. Протягом 1920-х рр. кількість книг у Центральній міській робітничій бібліотеці м. Запоріжжя поступово збільшувалася: у 1925 р. було 12751 примірників, у 1929 – 20686. Однак, бібліотека втрачала багато книг від необережного користування та зношення [13, 14].

У першій пол. 1920-х рр. більшість регіональних та районних міських ревкомів приймали рішення про введення плати за користування бібліотечними послугами. Плата за користування книгами встановлювалася губернськими відділами народної освіти. Здебільшого, вона коливалася у межах 5–30 коп. на місяць за абонемент на користування однією книгою для учнів і трудового населення та 50 коп. для нетрудового населення («непманів»). Плата за абонемент, розмір застави, штрафів тощо залежали від соціального стану відвідувачів. Червоноармійці й інваліди користувалися книгами безкоштовно. Проте, у багатьох сільських бібліотеках плату за користування бібліотечними послугами не вводили. Кількість читачів, що мали право безкоштовно користуватися бібліотечними послугами була досить великою, наприклад у м. Запоріжжя у сер. 1920-х рр. їх частка складала приблизно 30% від загальної кількості відвідувачів [13, 13]. Не зважаючи на те, що з сер. 1920-х рр. центральні губернські бібліотеки були перейменовані у центральні окружові, міські або робітничі бібліотеки, зазначені книгозбірні продовжували залишатися платними. Наприклад, плата у Запорізькій Центральній міській робітничій бібліотеці коливалася від 5 коп. до 1 крб. на місяць й залежала від соціального стану передплатників. Наприклад, у 1925 р. робітники платили по 5 коп. на місяць, службовці – 15 [12]. Від плати звільнялися: безробітні, червоноармійці, комсомольці та деякі інші категорії читачів. Проте, у 1929 р. платити стали й безробітні (по 5 коп.), а грошові внески робітників почали залежати від їх заробітної плати. Читачі, що не були членами профспілки платили найбільшу суму – 1 крб. (сріблом) за місяць. Платили навіть діти – по 15 коп. за місяць. Від плати були звільнені лише діти, батьки яких одержували заробіток менше 50 крб. Треба зазначити, що кількість тих абонентів, хто користувався бібліотечними послугами безкоштовно з кожним роком зростала, досягаючи наприкінці 1920-х рр. 50–60% від усієї кількості передплатників.

Отже, деякі колишні провідні міські публічні книгозбірні, що виконували функції губернських бібліотек, у період становлення Радянської влади протягом 1920-х рр. (в Україні, переважно, у 1919–1925 рр.) також мали назву губернських, мали схожі форми і напрями роботи та виконували, певним чином, ті ж самі завдання, що й їх попередниці. Наприклад, колишня Київська міська публічна бібліотека до 1923 р. мала назву Київська губернська бібліотека. Одеська міська

публічна бібліотека на поч. 1920-х рр. мала назву Центральна губернська бібліотека. У 1919 р. Чернігівську міську громадську бібліотеку рішенням Губнаросвіти про централізацію бібліотечної справи реорганізовано у Чернігівську Центральну зразкову губернську бібліотеку. У тому ж році за рішенням Всеукраїнського революційного комітету Харківську громадську бібліотеку було перетворено на Центральну губернську бібліотеку і підпорядковано позашкільному підвідділу Харківського міського відділу народної освіти. Надалі, незважаючи на часту зміну назв зазначеної книгозбірні (Державна бібліотека імені В. Г. Короленка (1922), Центральна округова бібліотека імені В. Г. Короленка (1925), Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка (1930)), бібліотека незмінно виконувала функції центрального книгосховища та культурно-просвітницького центру не тільки міста й області, а й усього регіону. На поч. 1920-х рр. при бібліотеці було створено консультаційний відділ, який надавав методичну допомогу бібліотекам з різних напрямків бібліотечної роботи: організації бібліотек, комплектування фондів, розстановки літератури, масової і культурної роботи, бібліографування та методики складання бібліографічних посібників тощо. Методична діяльність Харківської центральної губернської бібліотеки виходила за межі губернського міста, а методична допомога надавалася не тільки книгозбірням Харківської губернії, а й багатьом бібліотекам губернських міст України. На поч. 1920-х рр. при дитячому та консультаційному відділах бібліотеки відкрилися читальні зали, запроваджувалися нові форми обслуговування населення. У сер. 1920-х рр. було також сформовано пересувний фонд (10 тис. книг), що обслуговував робітників заводів і фабрик, лікарні, будинки відпочинку (у 1925–1927 рр. діяло 46 пересувок) [22, 59]. За своїм фондом Харківська державна бібліотека імені В. Г. Короленка, яка у 1927 рр. у своїй структурі мала 12 відділів, залишалася однією з найбільших книгозбірень країни (у 1924 р. мала приблизно 270 тис. книг) [21, 166–167]. Наприклад, у першій половині 1924 року Харківська державна наукова бібліотека нараховувала 10590 читачів (з яких 55% – молодь, що вчиться) (для порівняння: Одеська центральна губернська бібліотека – 5500, Київська – 4716, Катеринославська – 1706). Книговидача тільки у третьому кварталі 1924 р. становила 101080 (в Одеській – 51734, Херсонській – 33784, Катеринославській –9557). При цьому, значну частку книговидачі у читальних залах становили наукові і науково-популярні праці [19, 106–107].

У 1920-х рр. в Україні сформувалася мережа центральних губернських бібліотек, що обслуговувала як фахівців, так і широкі прошарки місцевого населення. Історично склалося так, що більшість обласних бібліотек у 1930-ті рр. успадкували фонди колишніх міських, громадських та губернських публічних бібліотек, певна частина яких виникла у XIX ст. Надалі (у 1960-х рр.) вони перетворилися у сучасні ОУНБ. Багато фахівців погоджуються з тим твердженням, що формування сучасних ОУНБ почалося з виникнення губернських публічних бібліотек як центрів культурно-просвітницької та громадської діяльності, осередків зберігання та поширення культурної спадщини, які мали ознаки державної регіональної установи. Регіональні ознаки губернських публічних бібліотек проявлялися у наступних особливостях їхньої роботи: регіональний масштаб діяльності бібліотеки; тенденція до підпорядкування діяльності бібліотеки культурно-освітнім інтересам певного краю; формування відповідальності за збір, зберігання і надання в громадське користування краєзнавчих документів; фінансова та адміністративна приналежність краю.

Нині в Росії деякі обласні бібліотеки долучають до своєї назви поняття «губернська», тобто здійснюється своєрідне повернення до «старих імен» з відповідною заміною елементів радянської атрибутики у найменуваннях книгозбірень. Наприклад, розпорядженням Міністерства культури Московської області у 2017 р. Московська обласна державна наукова бібліотека ім. Н. К. Крупської була реорганізована шляхом приєднання до неї Московської обласної державної дитячої бібліотеки і перейменована у Московську губернську універсальну бібліотеку.

Висновки. Таким чином, значна кількість центральних губернських бібліотек, організованих у 1920-х рр., були правонаступницями губернських бібліотек або публічних міських та громадських книгозбірень, створених у другій пол. XIX – на поч. XX ст., які, хоча і змінювали свої назви, будували свої фонди на рештках губернських бібліотек та виконували ті ж самі завдання та функції, що і їх попередниці у 1830–1850-х рр. Протягом своєї довгої еволюції, губернські бібліотеки, хоча і розвивалися не зовсім поступово, іноді з великими перервами свого існування, з численними змінами назв, вони були центрами розвитку біб-ліотечної справи певного краю, осередками духовної культури і культурного життя. Незважаючи на зміну форм і назв («російські», міські, громадські, центральні губернські, робітничі, центральні округові) вони намагалися бути провідними бібліотечними центрами певного регіону (краю, області). Аналіз досвіду створення та соціального функціонування провідних міських бібліотек губернських міст, зокрема – центральних губернських бібліотек 1920-х рр., доводить, що без перспективної державної бібліотечної політики та підтримки, без відповідного фінансового забезпечення і розуміння місцевої адміністрації, меценатів, пануючих верств суспільства та культурно-освітніх діячів необхідності поширення просвітництва та культури, без виховання суспільної потреби в читанні та суспільного користування книгами не відбувається ні сталого культурного розвитку, ні «відродження духу громадськості», ні активності громадського життя міста та приватної ініціативи місцевих мешканців, ні демократичного та національного руху, а робота книгозбірень буде неефективною та згодом занепадає, як це трапилося з губернськими публічними бібліотеками у 1830–1850-х рр. З встановленням Радянської влади, після націоналізації та централізації бібліотечних фондів, у період 1919–1925 рр. (деякі губернії і відповідні бібліотеки існували в СРСР до 1929 р.) в Україні була створена мережа центральних губернських бібліотек. У 1920-х рр. центральна губернська бібліотека стає методичним центром для книгозбірень губернії (надалі – округи, області), осередком розвитку бібліотечної справи певного краю, духовної культури і культурного життя.

Список використаних джерел

1. Абрамов К. И. История библиотечного дела в России: Уч.-метод. пособие для студентов, преподавателей и библиотекарей-практиков. Москва : «Изд-во Либерея», 2000. – 176 с.

2. Абрамов К. И. Читатели публичных библиотек России в первой половине XIX века. *Библиотековедение*. 2001. № 2, С. 60–68.

3. Абрамов К. История библиотечного дела в СССР. 3-е изд. Москва : Книга, 1980. 352 с.

4. Абрамов К. Прожектёр из прошлого века. *Библиотека*. 1992. № 2, С. 23–27.

5. *Бондаренко С. К. В поисках исторического образа Харковской губернской публичной библиотеки. Збірник наукових праць. / Харк. Держ. Наук. б-ка. Харків, 2016. Вип. 8, С. 4–52*. URL: https://www.docme.ru/doc/1357937/zb%D1%96rnik-naukovih-prac.

6. *Бородіна Г. Г. Мережа бібліотек Півдня України: формування та тенденції розвитку (XIX – початок XX ст.): автореф. дис. зі спец. 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. Київ, 2003. 20 с.*

7. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек. 2-е изд., доп. – Санкт-Петербург : Профессия, 2004. 432 с.

8. Володин Б. Ф. Губернские библиотеки. *Библиотечная энциклопедия*. Москва : Изд-во «Пашков дом», 2007. С. 333.

9. Громова А. А. Публичные библиотеки в провинции в 1830–1850 гг. *Советская библиография*. 1934. Вып. 1. С. 66–97.

10. Дерунов К. Н. Типичные черты в эволюции русской «общественной» библиотеки. *Дерунов К. Н. Избранное: Труды по библиотековедению и библиографии*. Москва : Книга, 1972. С. 62–141.

11. История библиотечного дела на Украине (1917–1932 гг.): Учеб. пособие / Под. ред. Т. А. Скрипник. Харьков, 1975. 208 с.

12. Ізюмова Л. Ф. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека**.** *Українська бібліотечна енциклопедія*. – URL: http://ube.nplu.org/article/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0

13. Козлова І. Розвиток бібліотечної справи на Запоріжжі в 20-ті роки XX сторіччя. *Бібліотечне краєзнавство.* Запоріжжя, 2000. Вип. 2: Матеріали краєзнавчих читань. С. 12–15.

14. Пятидесятилетний юбилей Одесской центральной губернской библиотеки. *Бюлетень Одесского библиотечного объединения*. 1925. Вып. 1. С. 21–22.

15. Сєдих В. В. Історія бібліотечної справи в Україні: Навч. посібник. Харків : ХДАК, 2013. 213 с.

16. Хавкина Л. Б. Библиотеки, их организация и техника. Санкт-Петербург, 1911. 404 с.

17. Хавкина Л. Б. Краткий очерк о деятельности Харьковской общественной библиотеки за 25 лет. Харьков : Тип. «Печатник», 1913. 23 с.

18. Хавкина Л. Б. Наши публичные библиотеки: (по данным анкеты, провед. авт.). *Всеобщ. ежемесячник*. 1911. Кн.12, С. 105–119.

19. [Коган Л.] Государственные библиотеки Украины, их книжный состав и деятельность. *Красный библиотекарь*. 1925. № 3, С. 105–112.

20. Коган Л. Достижения и перспективы библиотечного дела на Украине. *Красный библиотекарь*. 1928. № 1, С. 56–61.

21. Чепега Н. Харьковская центральная государственная библиотека имени Короленко (Краткая информация о ее деятельности). *Красный библиотекарь*. 1924. № 2–3, С. 166–167.

22. Кордес-Борисова В. По библиотекам Харькова (Путевые впечатления). *Красный библиотекарь*. 1927. № 6, С. 57–60.

References

1. Abramov, K. (1980). History of librarianship in Russia: Uch.-method. manual for students, teachers and librarians-practitioners. Moscow: Izdatelstvo Libereya. [In Russian].

2. Abramov, K. I. (2001). Readers of public libraries in Russia in the first half of the nineteenth century. *Bibliotekovedenie*, 2, 60-68. [In Russian].

3. Abramov, K. (1980). History of librarianship in the USSR. 3rd ed. Moscow, Russia: Kniga. [In Russian].

4. Abramov, K. (1992). Projector from the last century. *Biblioteka,* 2, 23-27. [In Russian].

5. Bondarenko, S. K. (2016). In search of the historical image of the Kharkiv Provincial Public Library. *Zbirnyk naukovykh prats, 8, 4-52*. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from https://www.docme.ru/doc/1357937/zb%D1%96rnik-naukovihprac. [In Russian].

6. Borodina, H. H. (2003). Network of libraries of the South of Ukraine: formation and tendencies of development (XIX – beginning of XX century) Extended abstract of candidate's thesis. Kiev. [In Ukrainian].

7. Volodin, B. F. (2004). World history libraries. (2nd ed., add.). Saint-Petersburg, Russia: Professiia. [In Russian].

8. Volodin, B. F. (2007). Provincial libraries. *Bibliotechnaia entsiklopediia*. Moscow, Russia: "Pashkov dom". [In Russian].

9. Gromova, A. A. (1934). Public libraries in the province in 1830–1850. *Sovetskaia bibliografiia, 1,* 66-97. [In Russian].

10. Derunov, K. N. (1972). Typical features in the evolution of the Russian "public" library. *Derunov K. N. Izbrannoe: Trudy po bibliotekovedeniiu i bibliografii,* (pp. 62-141). Moscow, Russia: Kniga. [In Russian].

11. Skrypnyk, T. A. (Ed). (1975). History of librarianship in Ukraine (1917–1932). Kharkiv, Ukraine. [In Russian].

12. Iziumova, L. F. Zaporizhzhya Oblast Universal Scientific Library. *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia*. Retrieved from http://ube.nplu.org/article/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%

D0%BD%D0%B0%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0% BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0 [In Ukrainian].

13. Kozlova, I. (2000). The development of the library business in Zaporizhzhya in the 20 years of the 20th century. *Bibliotechne kraieznavstvo, 2,* (pp. 12-15). Zaporizhzhia, Ukraine. [In Ukrainian].

14. The fiftieth anniversary of the Odessa Central Provincial Library (1925). *Biuleten Odesskogo bibliotechnogo obedineniia, 1,* 21-22. [In Russian].

15. Siedykh, V. V. (2013). The history of library business in Ukraine: Textbook. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

16. Havkina L. B. (1911). Libraries, their organization and technology. St. Petersburg. [In Russian].

17. Havkina, L. B. (1913). A brief essay on the activities of the Kharkiv Public Library for 25 years. Kharkov, Ukraine: Pechatnik. [In Russian].

18. Havkina, L. B. (1911). Our public libraries: (according to the questionnaire by the author). *Vseobshch. ezhemesyachnik*. Vol. 12, 105–119. [In Russian].

19. [Kogan L.] (1925). State Libraries of Ukraine, their book composition and activities. *Krasnyy bibliotekar*. 3, 105–112. [In Russian].

20. Kogan L. (1928). Achievements and Prospects of Librarianship in Ukraine. *Krasnyy bibliotekar*. 1928, 1, 56–61. [In Russian].

21. Chepega N. (1924). Kharkiv Central State Library named after Korolenko (Brief information about its activities). *Krasnyy bibliotekar*. 1924, 2–3, 166–167. [In Russian].

22. Kordes-Borisova V. (1927). By libraries of Kharkov (Travel impressions). *Krasnyy bibliotekar*. 1927, 6, 57–60. [In Russian].

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, АРХІВОЗНАВСТВО

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187917
УДК 930.22

Komova Maria,
Candidate of Philological Sciences (Ph. D.)
Associate professor at the Department
of Social Communication and Information Science
Lviv Polytechnic National University
maria.komova@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-4115-3690

CLASSIFICATION SCHEME AS A REFLECTION OF THE SOCIAL AND COMMUNICATIVE NATURE OF DOCUMENT PHENOMENON

The purpose of the article *is to study methodological approaches to drafting the classification schemes of documents.* ***The methodology*** *consists of general scientific methods and special methods: analysis, synthesis, comparative and logical method, method of visualization of research results. The application of analysis, synthesis, comparative and logical methods allowed to determine the methodological principles of documents' classification and to carry out a comparative analysis of the leading concepts of documents' classification, that is accepted in Ukrainian general documentary studies. Main documents' classifications were compared using the method of visualization by the features of iconic means of fixation and transmitting information, by the features of the medium of information, by the information component, by the circumstances of existence in the external environment.* ***The scientific novelty*** *of the work consists of the fact that in the article the comparative analysis of the main concepts of documents' classification in Ukrainian general documentary studies is carried out.* ***Conclusions****. The classification schemes reflect the unity or proximity of the views of Ukrainian scholars on the nature of the document as a social and communication phenomenon, on the classification features and species of documents. Author's classification schemes have features for determining facets, species diversity of documents, forming in its unity a complete analytical product. The fundamental difference between concepts is to determine the status of the semiotic component of a document.*

Key words: *document, classification of documents, a classification scheme of documents.*

Комова Марія Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»

КЛАСИФІКАЦІЙНА СХЕМА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПРОРОДИ ФЕНОМЕНА ДОКУМЕНТА

Метою роботи *є вивчення методологічних підходів до складання класифікаційних схем документів.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових методів і спеціальних методик: аналізу, синтезу, порівняльного і логічного методів, методу візуалізації результатів дослідження. Застосування аналізу, синтезу, порівняльного і логічного методів дало змогу визначити методологічні принципи класифікації документів, здійснити порівняльний аналіз провідних концепцій класифікації документів, визнаних в українському загальному документознавстві. За допомогою методу візуалізації результатів дослідження було зіставлено провідні видові класифікації документів за особливостями знакових засобів фіксації та передавання інформації, за особливостями носія*

© *Комова М.В.*

інформації, за інформаційним складником, за обставинами побутування у зовнішньому середовищі. ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що в статті здійснено порівняльний аналіз провідних концепцій класифікації документів, визнаних в українському загальному документознавстві.* ***Висновки.*** *Схеми класифікації відображають єдність чи близькість поглядів українських науковців на природу документа як соціально-комунікаційного феномена, на класифікаційні ознаки та види документів. Авторські класифікаційні схеми мають особливості щодо визначення фасетів, видового різноманіття документів, формуючи у своїй єдності повний аналітичний продукт. Принципова відмінність концепцій полягає у визначенні статусу семіотичної компоненти документа.*

Ключові слова: *документ, класифікація документів, класифікаційна схема документів.*

Комова Мария Васильевна,
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры социальных коммуникаций и информационной деятельности
Национального университета «Львовская политехника»

КЛАССИФИКАЦИОННАЯ СХЕМА КАК ОТРАЖЕНИЕ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАЦИОННОЙ ПРОРОДЫ ФЕНОМЕНА ДОКУМЕНТА

Целью работы *является изучение методологических подходов к составлению классификационных схем документов.* ***Методология исследования*** *заключается в использовании общенаучных методов и специальных методик: анализа, синтеза, сравнительного и логического методов, метода визуализации результатов исследования. Применение анализа, синтеза, сравнительного и логического методов позволило определить методологические принципы классификации документов, осуществить сравнительный анализ ведущих концепций классификации документов, осуществленных в украинском общем документоведении. С помощью метода визуализации результатов исследования было сопоставено ведущие видовые классификации документов по особенностям знаковых средств фиксации и передачи информации, по особенностям носителя информации, по информационному компоненту, по обстоятельствам бытования во внешней среде.* ***Научная новизна*** *работы заключается в том, что в статье осуществлен сравнительный анализ ведущих концепций классификации документов, осуществленных в украинском общем документоведении.* ***Выводы.*** *Схемы классификации отражают единство или близость взглядов украинских ученых на природу документа как социально-коммуникационного феномена, на классификационные признаки и виды документов. Авторские классификационные схемы имеют особенности по определению фасетов, видового разнообразия документов, формируя в своем единстве полный аналитический продукт. Принципиальное отличие концепций заключается в определении статуса семиотической компоненты документа.*

Ключевые слова: *документ, классификация документов, классификационная схема документов.*

The relevance of the research. In conditions of the transformation of the typological and species structure of the document system, caused by the processes of informatization, the issue of classification of documents functioning in social communication is actualized. The importance of the classification process is determined by the significance of the division of materials into classes as a scientific method of social interaction and practical tools. The purpose of this article is to study methodological approaches for drafting classification schemes of documents. To achieve the goal, the main tasks are to determine the methodological principles of document classification, to perform a comparative analysis of the leading concepts of document classification, implemented according to the Ukrainian general document science.

Analysis of recent research and publications. Classification of documents on paper and electronic medium, to which mass media belong, is one of the underlying methodological problems of scientific disciplines of the document-communication cycle. According to general documentary science, Ukrainian researchers H. Shvetsova-Vodka, N. Kushnarenko, V. Bezdrabko, S. Kuleshov

have created a series of models of species and typological classification of documents [2; 5; 7; 11]. Analyzing theoretical and practical achievements in the ranking of materials, V. Bezdrabko points out that the constant search for optimal classification schemes of documents and document information took place in the 1990-2000s [2]. Classification consolidates its position in document science as a proven method of materials cognition. It allows to systematize and reflect a problematic, contradictory epistemological experience. There were many practical suggestions. Some of them are following general documentary science and claim to be comprehensive. Others are special, and they prefer a particular species of documents and variable features of their graduation [1, 490]. The classification of modern mass media is one of the fundamental scientific problems of both theoretical and practical importance. Klymchuk L. conducted a historiographic analysis of the methodology of classification of documents used by Ukrainian and foreign scientists [3]. The multifaceted processes of informatization and convergence have opened a new sphere of document functioning – the electronic environment. This led to the need for establishment, systematization, and classification of electronic resources. Strishanets N. examines the scope and meaning of the notion of «classification» in the electronic environment and its genetic connection with traditional ratings. The researcher describes the online variants of the Library of Congress Classification, Dewey Decimal Classification (DDC) and defines features of electronic resources' classification [8]. Shevchenko O. analyzes the place of an electronic document in e-commerce and qualifying a bank payment card as an electronic document. This statement substantiates the peculiarities of the content of a bank payment card and the technological processes of its creation and functioning in e-commerce. The author carried out the classification of bank payment cards [12; 13].

Presentation of the main material. The methodology of document classification relies on the doctrine of systematology, which is professing the use of priority-systemic and algorithmic thinking to achieve the goal. It includes several aspects:

- determination and adherence to the general principles of activity, which are based on the internal ideological thinking organization;
- application of logical methods of differentiation and integration of documentary concepts based on specified above principles;
- creation of knowledge that reflects the system of coding and organization of documents in logical sequence and subordination.

During the species differentiation of documents, the internal ideological organization of thinking reveals itself in the following basic cognitive principles:

- systematic grouping of documents, which involves the identification of a set of classification features that are related and linked with each other and thus form certain integrity;
- logical grouping of documents, which involves the separation of the scope of the notion and grouping of objects in different levels, united by generic and species relations, providing hierarchy and logical consistency of the classification scheme;
- innovative grouping of documents, which we interpret as a reflection of the transformation processes in classification development and their tendencies in the documentation sphere, namely the introduction of new classification features for fixing and grading new species of documents, substantiation of the features of their conceptual and categorical apparatus;
- the succession of the classification methodology based on the experience of differentiation, accumulated in the library, book and archival science.

Generally accepted is a system of logical methods, approaches (integration, differentiation, generalization) to construct classification schemes, adherence of which provides:

- completeness of divisions, that is, all features of the notion must be exhaustively differentiated by one classification feature;
- the uniqueness of divisions, that is, each of the divisions must have its peculiarity, which corresponds to one of the features of the notion;
- the proportionality of divisions, that is, divisions must be correlated with equally significant features of the notion in terms of prevalence, relevance and a trend towards development;
- subordination of divisions, that is, generic- and species-related objects shouldn't be within the divisions in one range;

- the structure of divisions, that is, divisions within the same classification feature must reproduce the structure of notions and belong to the same range, being in opposition and contradistinction to each other [4; 7].

Attention is drawn to the leading concepts of document classification implemented by N. Kushnarenko and H. Shvetsova-Vodka according to general documentary science. S. Kuleshov pointed to the scientific and practical potential of these classifications, calling them «perfect schemes that can be used or taken as a basis in practical activities or in performing specific theoretical tasks» [5, 53]. Both concepts of classification schemes belong to the facet-block, but variable diversities indicate different interpretations of the nature of the attribute components of the document, as well as show more or less detail in the differentiation of document species. The classification schemes of N. Kushnarenko and H. Shvetsova-Vodka integrate the internal essential classification features of the document, based on the axiomatic nature of the statement about the twofold – informational and material – the nature of the document, and features caused by the influence of external circumstances. The schemes combine the classification features, which are grouped into facet-blocks by information and physical components of the document, as well as by the circumstances of the document's existence in the external environment [7, 198–199; 9, 142–180]. However, H. Shvetsova-Vodka also distinguishes in exude block t species of documents by the features of sign means of fixing and transmitting information. According to the scientist, it would be more accurate to characterize sign systems of information recording as a semiotic component of a document, separating it from both material and information component [9, 159; 10].

Comparison of the author's positions in mainstream accentuation at the level of facet formulation (classification features) and species differentiation in the block «Species of documents by features of sign-fixing and information transmission» (Table 1) allows confirming:

- lists of facets are identical without considering the variability of formulation, except facet «Method of decoding information by a person» by the concept of H. Shvetsova-Vodka;

- there is inequality of detailing of facets and species of documents accordingly; so, if the species of documents highlighted in the facet of the «Information recording method» mostly coincide in both classifications, the facet of the «Character of sign record» (N. Kushnarenko) is correlated with the three facets: «Character of sign means for information transmitting», «Belonging of record's signs to certain sign systems», «Character of the linguistic sign system in which information is embodied» (H. Shvetsova-Vodka). Such detailing gives a higher accuracy of document classification. However, in our view, through the requirements for classification schemes (uniqueness, division subordination) division of documents into verbal, musical, pictorial and, at the same time, cartographic species in the facet «Character of the linguistic sign system in which information is embodied» is debatable. Isn't cartographic species imaginable? At the same time, it bribes by clarity, conciseness, the generalization of the division into species of documents, proposed by N. Kushnarenko: textual, iconographic, ideographic, sound, matrix, complex.

Table 1

Species of documents on the features of sign means of recording and transmitting information

Consept of H. Shvetsova-Vodka		**Consept of N. Kushnarenko**
Facet	**Document species**	**Facet, document species**
Information recording method (create a document)	pandmade (handwritten)	Documentation method *the feature belongs to the classification by information component*
	mechanical: printed (typewriter, printer, rotoprint, printed); phonogram recording; perforated	
	techotronic: magnetic; optical, magneto-optical	
Character of sign means for information transmitting	symbolic	Character of sign means *feature belongs to the classification by information component*
	iconic	
	recorded by changing the structure of the media	
Belonging of record's signs to certain sign systems	Textual (written): hieroglyphic, alphabetic and audio, braille	Character of sign means *feature belongs to the classification by information component*
	Non-textual: sheet music, pictorial (pictorial: isographic, pictorial, photo document), cartographic	
	Technically-coded: fonodokument (recorded speech, music recording, recording noise); a movie document; video document; electronic document	
	Complex	
Character of the linguistic sign system in which information is embodied	Verbal (verbal): verbal written, literary; verbal oral, sound-reproducing	Character of sign means *feature belongs to the classification by information component*
	Musical: musical, sound-reproducing; sheet music	
	Figurative: Figurative static (fixed); depicting dynamic	
	Cartographic	
	The matrix	
	Complex	
Information recording form	one-dimensional (linear)	Measurability recording information *feature belongs to the classification by information component*
	two-dimensional (planar)	
	three-dimensional (voluminous)	
	Combined	
Appointment to the perception of information	Human readable: directly perceived, indirectly perceived	Purpose for perception *feature belongs to the classification by information component*
	Machine-readable	
	Human- and machine-readable	
The channel of perception of information by a person	Visual	The channel of perception *feature belongs to the classification by information component*
	Tactile	
	The audio	
	Audiovisual	
	combined	
	Unavailable for human perception of information	
Method of decoding information by a person	intended for reading	
	intended for viewing	
	intended for listening	
	intended for comprehensive reproduction of information	

Comparison of facet forming (classification features) and species differentiation in the block "Species of documents by features of the medium of information" (Table 2) allows concluding on some stability concerning material and construction in these matters, which is due to the presence of regulatory framework and deep scientific understanding. The synonymous variant of the nomination of the species – block or codex – should, in our view, be clarified in favor of the code document, since it reveals the essence of the notion more fully. It is known that the book block is the most essential element of the book and is a set of fastened between themselves notebooks or sheets, containing all the pages and components of the future edition. The term codex refers to the form of a ready-made book – folded sheets of paper, parchment, cloth or other material fastened to the root and framed in a cover or cover.

Table 2

Species of documents on medium features

Consept of H. Shvetsova-Vodka		**Consept of N. Kushnarenko**	
Facets	**Document species**	**Facets**	**Document species**
Material of information medium	Paper	Material carrier of information	Paper
	Film		Membranous
	Plate		Plastic
Form (material design) of the information medium	Sheet	Material construction	Sheet
	Card		Codex
	Block		Card
	Tape		Tape
			Disk
			Combined
External structure of the document	One-volume		
	Voluminous		
	Part of the medium		
Internal structure of the document	Mono document		
	Poly document		
	Part of the document		

H. Shvetsova-Vodka also identifies the "External structure of the document," "Internal structure of the document" in addition to these facets. In our view, species differentiation into a single-volume, a multi-volume document within the first of these facets, and a mono document and poly document within the second facet, is worth maintaining. However, what are the essential features of the concept that a declared species of record may have, such as "part of the medium," "part of the document"?

Comparison of facet formulation and species differentiation in the "Species of documents by information component" block (Table 3) shows that both notions only coincide with the mutual recognition of the classification characteristic "Generalization level of information," establishing the species of primary and secondary documents. H. Shvetsova-Vodka defines another facet, the "Sphere of information origin and the display object," within which it outlines the species of documents by branch, but misses the field of technology. In the concept of the classification scheme, N. Kushnarenko includes all the characteristics of the material on the features of sign systems of recording information to the block of features according to the information component of the document. According to N. Kushnarenko, a distinctive feature of the document is that the information (content) contained therein is transmitted by means of certain signs [7, c. 104].

Table 3

Species of documents by information component

Consept of H. Shvetsova-Vodka		**Consept of N. Kushnarenko**	
Facets	**Document species**	**Facets**	**Document species**
Sphere of information origin and the display object	Administrative		
	Political		
	Scientific		
	Artistic		
	Religious		
	Economic		
	Household		
	Entertainment (game)		
	Sports		
	Personal		
The level of generalization of information	Primary	Level of generalization of information	Primary
	Secondary		Secondary
- The nature of signage means of information transmitting - Assignment of sign recording to certain sign systems - The nature of the linguistic sign system in which information is embodied *features are attributed to the classification of peculiarities of the sign means of fixating and transmitting of information*		Character of signs means	Textual
			Iconographic
			Ideographic
			Audio
			The motherboard
			Complex
Information recording form *the feature belongs to the classification according to the features of the symbolic means of fixating and transmitting of information*		Dimensionality of the information recording	one-dimensional
			two-dimensional
			three-dimensional
Appointment to the perception of information *the feature belongs to the classification according to the features of the symbolic means of fixating and transmitting of information*		Purpose for perception	Human-readable
			Machine-readable
The channel of perception of information by a person *the feature belongs to the classification according to the features of the symbolic means of fixating and transmitting of information*		Channel of perception	Visual
			Tactile
			The audio
			Audiovisual
		Extent of the document	Published
			Unpublished
			The one that is not published
The method of recording information (document creation) *the feature belongs to the classification according to the features of the symbolic means of fixating and transmitting of information*		Documentation method	Manuscript
			Printed
			Mechanical
			Magnetic
			Photographic
			Optical
			Laser
			Electronic

Comparison of facet formulation and species differentiation in the block "Species of documents by circumstances of existence in the external environment" (Table 4) certifies that the two concepts coincide only by the common recognition of the classification feature "Time of appearance in the external environment", defining such species of documents as the original and the copy. H. Shvetsova-Vodka defines such qualifying features as "Nature of the audience to which the document is intended" (species: unpublished, published) and "Degree of authenticity and legal force" (species: authentic, false). N. Kushnarenko fills up the scheme of facets "Regularity of appearance in the world" (species: periodic, non-periodic), "Place of origin" (species: local, regional, national, foreign).

Table 4

Species of documents
by circumstances of existence in the external environment

Consept of H. Shvetsova-Vodka		**Consept of N. Kushnarenko**	
Facets	**Document species**	**Facets**	**Document species**
Nature of the audience to which the document is intended	Unpublished		
	Published (published, deposited)		
Degree of authenticity and legal force	Authentic (true)		
	Counterfeit (fake)		
Time of appearance in the external environment	Original	Time to release	Original
	Copy		Copy
		Frequency of release	Periodic
			Aperiodic
		Place of origin	Local
			Regional
			Nationwide (national)
			Foreign (foreign)

Conclusions. The classification schemes of N. Kushnarenko and H. Shvetsova-Vodka are recognized and respected in the professional circles of the author's development. These schemes reflect the vision of their creators on the nature of the document as a social-communication phenomenon, on the features of the document, by which it is possible to carry out a kind of differentiation to solve theoretical and practical tasks, on the terminological aspects of classification. However, while adhering to the principles of completeness and systematicity of classification schemes, this is rather a trend. As the comparative analysis of the schemes shows, none of them is exhaustive. The classifications complement each other both at the level of facet definition and the specific variety of documents, forming in their unity a deep and complete analytical product. The fundamental difference between the presented concepts of classification schemes is to determine the status of the semiotic component of the document: according to the concept of N. Kushnarenko, the semiotics of the document is a part of the information component of the document; according to the concept of H. Shvetsova-Vodka, the semiotics of the document is a separate component of the document's nature.

Список використаних джерел

1. Бездрабко В.В. Документознавство в Україні : інституціоналізація та сучасний розвиток : монографія. Київ : Четверта хвиля, 2006. 720 с.

2. Бездрабко В.В. Управлінське документознавство : навч. посіб. Київ, 2006. 207 с.

3. Климчук Л.В. Класифікація документів: досвід, історіографічний аналіз // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2013. № 3. С. 44–47.

4. Комова М.В. Документальна та інтерпретаційна природа контенту в соціальних комунікаціях. Львів : Тріада-плюс, 2014. 384 с.

5. Кулешов С. Г. Документознавство : історія, теоретичні основи. Київ, 2000. 161 с.

6. Кулешов С. Г. Управлінське документознавство. Київ, 2003. 57 с.

7. Кушнаренко Н. Н. Документоведение : учебник. Київ : Знання, 2007. 406 с.

8. Стрішанець Н. Класифікація в електронному середовищі // Бібліотечний вісник. 2010. № 5. С. 34–43.

9. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 398 с.

10. Швецова-Водка Г.М. Загальна теорія документа і книги : навч. посіб. Київ : Знання, 2014. 405 с.

11. Швецова-Водка Г.М. Типологія документа : навч. посіб. Київ : Кн. палата України, 1998. 80 с.

12. Шевченко О.В. Визначення місця електронного документа в електронній комерції // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2015. № 4. С. 63–67.

13. Шевченко О.В. Розвиток торговельної документації в Україні: документознавчий аспект. Полтава : Копі-центр, 2016. 319 с.

References

1. Bezdrabko V.V. (2006) Document Studies in Ukraine: institutionalization and modern development. Kyiv : Chetverta khvylia. [in Ukrainian].

2. Bezdrabko V.V. (2006) Management Document Studies. Kyiv. [in Ukrainian].

3. Klymchuk L.V. (2013) Classification of Documents: experience, historiographical analysis // Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia, 3, 44 – 47. [in Ukrainian].

4. Komova M.V. (2014) The documentary and interpretative nature of content in social communications. Lviv : Triada-plius.[in Ukrainian].

5. Kuleshov S.H. (2000) Document Studies : history, theoretical foundations. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Kuleshov S.H. (2003) Management Document Studies. Kyiv. [in Ukrainian].

7. Kushnarenko N.N. (2007) Document Studies. Kyiv : Znannia. [in Russian].

8. Strishanets N. (2010) Classification in the electronic environment // Bibliotechnyi visnyk, 5, 34 – 43. [in Ukrainian].

9. Shvetsova-Vodka H.M. (2007) Document Studies. Kyiv : Znannia. [in Ukrainian].

10. Shvetsova-Vodka H.M. (2014) The general theory of the document and the book. Kyiv : Znannia. [in Ukrainian].

11. Shvetsova-Vodka H.M. (1998) Document typology. Kyiv : Knyzhkova palata Ukrainy. [in Ukrainian].

12. Shevchenko O.V. (2015) Define the place of an electronic document in an e-commerce // Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia, 4, 63 – 67. [in Ukrainian].

13. Shevchenko O.V. (2016) Development of trade documentation in Ukraine: documentary aspect. Poltava : Kopi-tsentr. [in Ukrainian].

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187921
УДК 930.2:94(477)«1941/1945»

Ковальська Леся Андріївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
dreamlife.lesya@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1579-7708

ОРГАНІЗАЦІЙНО-РОЗПОРЯДЧА ДОКУМЕНТАЦІЯ ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Мета роботи. *Встановлення видових особливостей організаційно-розпорядчих документів конкретно-тематичного дослідження, з'ясування інформаційно-комунікативних властивостей формування соціальної реальності, визначення їх місця у корпусі документальних джерел.* ***Методологія дослідження*** *передбачає застосування методів історичного документознавства, джерелознавства, інформології і соціальної комунікації. Історико-документознавча й джерелознавча методологійні позиції дозволили встановити ієрархічні взаємозв'язки у владній структурі суспільства в умовах воєнних дій, простежити рух документованої інформації. Інформаційно-комунікативна методологія допомогла встановити науковий потенціал організаційно-розпорядчої документації.* ***Наукова новизна роботи*** *полягає у встановленні видових особливостей, формуванні класифікаційної моделі, уведення організаційно-розпорядчих документів до наукового історико-документознавчого дискурсу радянського руху Опору, визначення їх ролі у соціальній взаємодії суспільства.* ***Висновки.*** *Установлено інформаційно-комунікативне значення організаційно-розпорядчих документів в типово-видовій моделі документальних джерел. Наголошено на науковій обґрунтованості й потребі їх залучення у вивчення конкретно-історичної проблеми.*

Ключові слова: *історичне документознавство, джерелознавство, соціальна комунікація, документальне джерело, організаційно-розпорядча документація, планово-облікова документація, Друга світова війна.*

Ковальская Леся Андреевна,
кандидат исторических наук, доцент,
доцент кафедры информационных систем управления
Донецкого национального университета имени Василя Стуса

ОРГАНИЗАЦИОННО-РАСПОРЯДИТЕЛЬНА ДОКУМЕНТАЦИЯ КАК ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ ИСТОЧНИК ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Цель работы. *Определение видов организационно-распорядительных документов делопроизводства, выяснение информационно-коммуникативных свойств в формировании социальной реальности, место в корпусе документальных источников информации.* ***Методология исследования*** *предусматривает применение методов исторического документоведения, источниковедения, информологии и социальной коммуникации. Историко-документоведческая и источниковедческая методологическая позиции позволили установить иерархические взаимосвязи во властной структуре общества в условиях военных действий, проследить движение документированной информации. Информационно-коммуникативная методология помогла установить научный потенциал организационно-распорядительной документации.* ***Научная новизна работы*** *заключается в определении видовых особенностей, формировании классификационной модели, введении организационно-распорядительных документов в научный дискурс советского движения Сопротивления, определении роли в социальном взаимодействии общества.* ***Выводы.*** *Установлено информационно-коммуникативное значение организационно-распорядительных документов в типично-видовой модели документальных источников. Подмечена научная необходимость их привлечения в изучении конкретно-исторических проблем.*

© *Ковальська Л.А.*

Ключевые слова: *историческое документоведение, источниковедение, социальная коммуникация, документальный источник, организационно-распорядительная документация, планово-учетная документация, Вторая мировая война.*

Kovalska Lesya,
Ph.D., Associate Professor,
Reader in social communication,
Department of Information Systems Management
Vasyl' Stus Donetsk National University

ORGANIZATIONAL AND ADMINISTRATIVE DOCUMENTAL SOURCES OF THE SECOND WORLD WAR

The purpose of the article. *Definition of types of organizational and administrative documents, clarification of information and communication properties in the formation of social reality, place in the documentary body of sources of the Soviet resistance movement.* ***The methodology of the study*** *involves the use of methods of historical documentation science, source criticism, social communication. Historical documentation science and source criticism methodological positions have allowed establishing hierarchical relationships in the power structure of society in the conditions of hostilities, to trace the movement of documented information. Information and communication methodology has helped to establish the scientific potential of organizational and administrative documentation for the researcher.* ***Scientific novelty*** *of the work is to determine the specific features, the formation of the classification model, the introduction of organizational and administrative documents in the scientific discourse of the Soviet resistance movement, to determine the role in social interaction in society.* ***Conclusions****. The information and communication value of organizational and administrative documents in a typical-type model of documentary sources is established. The scientific need for their involvement in the study of historical processes is emphasized.*

Key words: *historical document science, source study, social communication, documentary source, organizational and administrative documentation, planning and accounting documentation, World War II.*

Актуалізація теми дослідження. Процес управління реалізується в різних формах, має різні рівні, стадії, цикли, які через документи втілюють управлінську функцію. Документальні джерела організаційно-розпорядчого характеру становлять найбільш помітну групу писемних джерел руху Опору 1941–1945 рр. В усіх сферах державного управління, особливо субординація відносин у військовій галузі є процесом передачі, оцінки, фіксації інформації. Офіційні взаємини керівного складу держави та військових структур з безпосередніми виконавцями поставлених партизанам завдань в умовах Другої світової війни відображено у формі паперового документообігу. У вигляді організаційно-розпорядчої документації зафіксовано історичні факти, події, надані права, обов'язки, компетенцію, повноваження та інші види відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження організаційно-розпорядчої документації є роботи українських і зарубіжних дослідників у галузі історичного документознавства і джерелознавства. Зокрема роботи В. Бездрабко, Г. Боряка, І. Войцехівської, Л. Дубровіної, Я. Калакури, С. Кулешова, І. Матяш, Г. Папакіна, Г. Швецової-Водки та інших [1–3, 5–7, 9–10, 14].

Мета дослідження полягає у визначенні видів організаційно-розпорядчих документів, з'ясуванні інформаційно-комунікативних властивостей у формуванні соціально-історичної реальності, місця у корпусі документальних джерел радянського руху Опору.

Виклад основного матеріалу. Організаційно-розпорядча документація є видом писемного документального джерела, у якому фіксують рішення адміністративних і організаційних питань, а також питань управління, взаємодії, забезпечення і регулювання діяльності органів влади, установ, підприємств, організацій, їх підрозділів і посадових осіб [1, с. 114]. Відповідно до методологійної позиції історичного документознавства класифікува-

ти документи організаційно-розпорядчого характеру необхідно за функційною ознакою: 1) організаційна документація визначає порядок будь-якої діяльності, структуру, компетенцію, завдання, форми і методи виконання (положення, статути, правила, обов'язки, номенклатури справ, переліки); 2) розпорядча документація реалізує управлінську діяльність, таким чином продовжуючи функціонал організаційної документації (рішення, резолюції, накази, інструкції, циркуляри, розпорядження, доручення); 3) особливий різновид становлять протоколи і стенограми засідань колегій, зібрань, з'їздів, конференцій; 4) службове листування установ та організацій відноситься до документів тимчасового зберігання тому не завжди передаються в архів, але мають важливе значення у комплексному вивченні виду документів (листи, телеграми, телефонограми).

Вирішальне значення в характері управління військовими процесами відіграли особливості функціонування державної влади у роки німецько-радянської війни, поєднання законодавчої і виконавчої функцій органами влади, жорсткої централізації, залучення до процесу управління військових та воєнізованих структур СРСР у межах новоутворених надзвичайних органів. Для цього часу характерне також переплетіння партійно-державних структур, що перетворило компартію з політичної організації в структуру з чіткою військово-бюрократичною ієрархією партійних чиновників, яка вимагала виконання поставлених завдань без відповідного матеріально-технічного забезпечення, людського потенціалу, узгодження дій, прорахування результатів, ризиків та наслідків, а також тоталітарним підпорядкуванням професійних, громадських і творчих сфер суспільства.

Документація державних установ, військових структур, громадсько-політичних організацій різного рівня, яка відноситься до групи організаційно-розпорядчих документальних джерел, вимагає застосування методів історичного документознавства і прийомів всебічної джерелознавчої критики. В умовах німецько-радянської війни партійний документообіг прирівнювався до документів органів управління на місцях, оскільки на більшості окупованої території підпільні обкоми виконували функції єдиних радянських органів влади та управління. Вони виконували контролюючі функції, покарання громадян, які співпрацювали з німецькими адміністраціями та націоналістичним рухом Опору, підтримку ідеологічного та політичного впливу серед населення окупованої території України. Підпільні обкоми організовували та намагалися контролювати спротив в німецькому тилу, координували матеріально-технічне, інформаційно-агітаційне забезпечення, бойову діяльність радянських партизанських загонів та підпільних організацій.

Аналіз документів колишніх секретних фондів багатьох урядових і державних установ свідчить, що значна частина рішень, які регулювали основні питання суспільного життя, за авторитарною комуністичною традицією таємності, ніколи повністю у відкритому доступі не публікувалися. Поступово в управлінні створювалася особлива мова секретних партійних директив, в яких реальні приписи місцевій владі не мали нічого спільного з ідеологічними штампами, що містилися в цих документах. Багато найважливіших рішень, що вимагали особливої таємності, ухвалювалися в усній формі та виявилися назавжди втраченими. На документації позначався той факт, що практично жоден архівний фонд великого радянського або партійного органу не оминули «чистки». Тоталітарний режим, побудований комуністичною партією зачищав від свідчень інформаційне поле архівів та унеможливлював подальше виявлення компрометуючих фактів бездіяльності, відсутності розуміння реальної ситуації, а подекуди злочинного недбальства по відношенню до учасників радянського руху Опору. Чимало документів, уключаючи секретні, були знищені спеціальними комісіями або працівниками самих міністерств, відомств і установ за прямою вказівкою з партійних кабінетів. Це зробило частину історичних процесів перерваними або ідеологічно перекрученими для сучасних дослідників джерел. Багато документів 1941–1945 рр. залишаються недоступними в архівах Російської Федерації, керівництво якої на політичних подіях минулого будує стратегію розвитку власної держави, ідеалізуючи здобутки та приховуючи прорахунки комуністичного режиму.

При використанні інформації документації діловодства, а головно в умовах Другої світової війни чи вузького проблемного процесу, не може бути універсальних принципів і прийомів у методиці роботи з документами задля з'ясування їх історичної ваги та інформативності. На практиці управління в умовах німецько-радянської війни та в умовах відповідних мобілізаційних трансформацій у державі відпадає потреба у певних групах документів. Реалії воєнного буття внесли свої корективи – багато інформації документовано у довільному форматі з найбільш поширеним протоколюванням та щоденною фіксацією процесів, подій, фактів діяльності партизанських формувань та підпільних організацій. Змінилися пріоритети у різновидах документації, їхнє соціальне забарвлення і спрямованість, характер інформації, що не вкладалася в традиційні радянські формуляри.

Історико-документознавче опрацювання організаційно-розпорядчої документації зіштовхується з багатьма перешкодами характерними для екстремальних умов воєнної доби. У першу чергу для дослідника неодмінною запорукою успішного аналізу документів є знання організаційної структури партизанської та підпільної боротьби та особливостей їхнього діловодства. Організаційна документація встановлювала порядок будь-якої діяльності, структуру, компетенцію, завдання, форми і методи партизансько-підпільної діяльності. Зокрема положення про організацію, функціонування та відповідальність; правила та інструкції здійснення боротьби у тилу ворога; військові статути; партизанські та підпільні статути; присяги партизана, комуніста, комсомольця [8, 137]. Необхідно враховувати структурні трансформації деяких установ відповідно до умов часу.

Сьогодні організаційна документація засвідчує принципи становлення та структурування партизанських формувань і підпільних структур на вимогу часу, в умовах просування німців по території України. До організаційних відносять документи, що закріплюють конкретні функції, права та обов'язки органів управління або їх структур. Документи організаційного характеру реалізують норми адміністративного і цивільного права, виступають як правова основа діяльності різних формувань, й обов'язкові до виконання. Вони регламентують структуру, завдання, функції установ та організацій, формулюють межі роботи, права, обов'язки і відповідальність як керівника, так і підлеглого. Організаційний документ є формою вираження організаційного рішення. У сфері регулювання такі документи визначають: організаційно-правову форму та структуру управління; штатний розклад; повноваження, обов'язки і відповідальність; регламент діяльності керівного апарату; режими функціонування, правила реорганізації чи ліквідації структури; організацію і оцінку роботи працівника або виконавця завдання.

Згадані особливості функційного навантаження структури регулюються документами залежно від особливостей, призначення, масштабності та інших умов, що відображають організаційну, розпорядчу, виконавчу та контрольну діяльність структурної одиниці. Такі документальні джерела готували органи офіційної радянської влади і сьогодні мають високий ступінь достовірності збереженої в них соціально-історичної інформації. Система організаційно-розпорядчої документації має всеохопне застосування та велике значення для документального фіксування управлінської діяльності. Фундаментальним для організації партизанського руху на окупованій території України є «Приказ о формировании Центрального и региональных штабов партизанского движения. № 00125 16 июня 1942 г.» [4, 115–116]. Цей організаційний документ відображає на папері формування системи регулювання її структурні підрозділи, ієрархію керівництва Центрального штабу партизанського руху (ЦШПР) та регіональних штабів, систему підпорядкованості тощо.

Окрему групу організаційно-розпорядчих документальних джерел становлять розпорядчі документи партії та молодіжних організацій. Це пояснюється надзвичайними умовами діяльності підпільних обкомів з їх бойовими загонами партизанів та організаціями підпільників. Такі розпорядчі документи як укази / накази, постанови, рішення, розпорядження та вказівки є вольовими виявами партійної лінії. Найбільш поширеним для військового часу документом була директива, що нале-

жить до групи розпорядчих документів. Сюди відносимо розпорядження, як керівна вказівка, настанова, що її дає вищий орган нижчому. В усіх документах радянської влади перших днів війни наголошувалося, що організатором народного спротиву німецьким військам є партія: «Директива СНК СССР и ЦК ВКП(б) партийным организациям прифронтовой полосы «О решительной перестройке всей работы на военный лад». 29 июня 1941 г.» [4, 17–18]. Проте в таких ідеологічних кліше втрачалася народна сутність спротиву та ініціатива, кон'юнктурні обставини які спонукали до вступу в тилові формування.

Планово-облікова, контрольно-звітна й статистична документація. У процесі роботи з документальними джерелами необхідно брати до уваги, що організаційно-розпорядча документація включає багато інших документів діловодства. Управлінський процес віддзеркалюють різні документальні форми [8, 115]. Тому в структурі джерельного комплексу теми документація з різним управлінським функціоналом представлена також наближеними до організаційно-розпорядчої групами документів діловодства: 1) планова група є властивою і необхідною для діловодства радянського періоду (плани бойової діяльності, проектні завдання, програми, графіки); 2) облікова, до якої віднесено облік військовиків, бойового обладнання, продукції, членів організацій, журнали та книги обліку, реєстри, кадастри, переліки; 3) контрольна документація пов'язана з обліковою (матеріали ревізій, перевірок, заключень); 4) звітна узагальнює відомості інших документів, містить огляд й аналіз діяльності партизанів (звіти, огляди, рапорти, зведення, донесення, доповіді); 5) статистичні свідчення наявні в окремих групах управлінської документації, зокрема найбільш представлені в обліковій, контрольно-звітній тощо.

До планової документації як окремої групи джерел діловодства відносять періодичне та оперативне планування діяльності Українського штабу партизанського руху (УШПР), партизанської роботи на окупованих територіях у вигляді відповідного документа, показники якої випливали з попередніх звітних документів та розроблялися відповідно до вимог та можливостей визначеного виконавця / виконавців. Діяльність УШПР у плануванні супроводжувалася великою кількістю узгоджень з партійними органами, військовими структурами, радянською владою, з НКВС і ЦШПР. У ЦДАГО України сформовано окремий фонд документації УШПР за період 1941–1945 рр. Фонд 62 (опис 1) «Український штаб партизанського руху. Командування і відділи УШПР (1941–1946 рр.)» представлено у двох частинах відповідно до структурних одиниць у кількості 2 390 справ [11]. У матеріалах фонду кожен відділ залишив планову документацію, що регулювала роботу відділу, штабу, окремого партизанського загону, з'єднання та загалом партизанського руху.

Облікова документація органів управління передбачає фіксацію даних проведення обрахунку матеріально-технічного оснащення партизанів та підпільників радянською владою, особового складу, бойових операцій і трофеїв. Ця група документальних джерел містить матеріали адміністративного, технічного, матеріального, бойового, соціального, особового характеру [7, 138]. На початковому етапі німецько-радянської війни облікова документація оформлювалася у вільній формі, це зумовлено відсутністю структурних вимог до цього документа діловодства, що ускладнює історико-документознавчий аналіз і джерелознавчу критику інформативного потенціалу через відсутність системності у вимогах до подання документа. Облік має характер попереднього обстеження об'єкта чи процесу функціонування структурного підрозділу. Такий документ подає поточну інформацію без прив'язування до аналізу та порівняння з попередніми періодами. Рух облікової документації здійснювався з нижчих ланок до вищих відповідно до структурно-владної ієрархії.

Для історико-документознавчого аналізу комплексу джерел теми актуальною є службова документація довідково-інформаційного характеру. Вона містить історичний матеріал з окремих питань життєдіяльності спротиву та кожного його учасника. Ці документи дають можливість отримати інформацію про роботу партійних осередків у структурному розрізі, оцінку діяльності керівних кадрів радянських органів влади, функціонування підпільних міськкомів, райкомів та обкомів, про діяль-

ність партійного особового складу партизанських загонів та підпільників.

До документальних джерел сфери діловодства віднесено контрольну документацію, представлену у звітній формі, підготовлену контролюючими органами. Документація контрольно-звітного характеру наявна у всіх формах зберігання в архівних сховищах України. Документ контролюючого змісту розкриває соціально-історичну інформацію діяльності партизансько-підпільних формувань в умовах тилової бойової активності. Їх демонструють звіти та акти контролюючих комісій з питань бойової діяльності конкретного загону або дисциплінарного розслідування правопорушень, інформація перехресних перевірок НКВС, військових рад фронтів, підпільних обкомів і райкомів, суміжних партизанських загонів та інші матеріали [7, 139]. Їх виготовлення відбувалося за принципом інспектування – проведення розслідувань, контроль виконання поставлених завдань, підсумковий та перехресний контроль та інші. Контроль відбувався не тільки за бойовою діяльністю і моральним станом партизанських загонів, а й в ідеологічній і політичній площині. Він переважно був спрямований на виявлення недостовірності даних у звітній документації, з'ясування фактів зловживання владою в умовах відсутності офіційних керівних органів на окупованій нацистами території, законності конкретних дій партизанськими формуваннями та підпільними організаціями. Багатий масив контрольно-звітної документації діловодства представляє, наприклад, фонд П-2 ДАХО. Для зручності роботи з документами їх репрезентують три інформаційні блоки-розділи – «Звіти і матеріали до звітів (затверджені)», «Звіти, не затверджені бюро обкому Компартії України», «Додатковий (Списки, звіти, довідки післявоєнних років)» [8, 138].

Звіти та документи статистичного характеру – окрема довідкова інформація партизанських штабів різного рівня, періодична звітність про виконання поставленого завдання, підсумкова звітність керівництва партизанських загонів наприкінці Другої світової війни з використанням свідчень статистичного характеру. Необхідно зауважити, що документи статистичного характеру радянського руху Опору, засновані на поточному обліку, поступово взаємно інтегруються з документацією діловодства, але їх питома вага в окремих групах такої документації неоднакова. Найбільш представлені документи статистичного характеру в обліково-контрольній документації, що підготовлена для подальшої обробки. Робота з таким видом документальних джерел має і свої недоліки. Складні в обробці й документи, що містять відомості статистичного характеру, свідчення без конкретної періодичної прив'язки, без квартального чи річного термінування. Це ускладнює порівняння інформації за попередніми періодами та підсумовування даних за дво-, трирічні та більш тривалі періоди.

Звіти є важливим інформативним документальним джерелом сфери управління. Це щорічні, квартальні, щомісячні звіти, зведення, донесення, рапорти, а також довідкова інформація партизанських штабів різного рівня, періодична звітність за виконання поставленого завдання, підсумкова звітність керівництва партизанських загонів наприкінці Другої світової війни з використанням документів статистичного характеру. Звітна документація поділяється на проекти, нариси, кінцеві варіанти. За формою – чорнові та остаточні варіанти. За діловодними функціями – оригінали та копії. За виглядом документ характеризують за такими даними як дата, штампи та печатки, підписи. Бойову діяльність окремих партизанських формувань на території України в умовах німецько-радянської війни відображають підсумкові звіти і документи зібрані за весь час існування та діяльності партизанського з'єднання чи загону. У першому розділі фонду 63 (опис 1) ЦДАГО України, нараховується 256 справ вказаного архіву, згруповані матеріали штабів партизанських формувань – загальний звіт за час існування і діяльності з'єднання [12, Спр. 1, Арк. 91].

Звіти як поширені й обов'язкові документи управління в умовах воєнного протистояння поєднані з документами статистичного характеру. Розгляд звітних документів передбачає специфічну методику критики їх інформативності. Документи статистичного характеру охоплюють різні за змістом і формою носії даних, що виникли в результаті масового або локального обстеження партизан-

ської сфери військової галузі СРСР. Відомості статистичного характеру у звітній документації управління зберігаються у справах фондів центральних та регіональних архівів України [13, Спр. 34, Арк. 38].

Наукова новизна зумовлена метою та сформульованою темою дослідження. Встановлено, що воєнна реальність внесла корективи в організацію управління та процесу документообігу – багато документів партизанських та підпільних структур оформлювалася у щоденниковому форматі з протоколюванням та фіксацією процесів, подій, фактів, явищ. Нині змінюються пріоритети у вивченні інформативності різновидів документації, їх соціального забарвлення і спрямованості, характеру соціально-історичної інформації, що не вкладалася в традиційні радянські формуляри. Значення організаційно-розпорядчої документації як джерела залежить від цінності зафіксованих у ньому свідчень, місця в Другій світовій війні та структурних одиниць спротиву, яким належить авторство джерела. Масовість організаційно-розпорядчої документації радянського руху Опору зумовлює необхідність її внутрішньовидової класифікації за характерними ознаками. Організаційна документація визначає упорядкованість діяльності, структуру, компетенцію, завдання, форми і методи партизансько-підпільної діяльності. Розпорядча документація відображає процедуру реалізації управлінської діяльності. Протоколи і стенограми фіксують поточні процеси, факти та явища. Службове листування представляють листи, телеграми, радіограми, телефонограми, шифрограми тощо.

Висновки. У структурі джерельного комплексу історичної проблеми документація з різним управлінським функціоналом представлена організаційно-розпорядчими документами та її іншими видами. За своєю структурою, вичерпним викладом завдань, цілей і передбачених результатів виокремлюються планові документи. В обліковій документації зафіксовано обрахунок матеріально-технічного оснащення, особового складу, бойових операцій і трофеїв. Виконання планових завдань бойової діяльності засвідчує контрольно-звітна документація та відомості статистичного характеру. Загалом організаційно-розпорядча документація відображає різні сфери управлінської діяльності державних органів, показує процеси і специфіку реалізації інформаційно-комунікаційної ієрархічної моделі управління партизансько-підпільною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Авт.: Я.С. Калакура, Г.В. Боряк, Л.А. Дубровіна, К.І. Климова, В.П. Ляхоцький, І.Б. Матяш, К.Є. Новохатський, Г.В. Папакін, Р.Я. Пиріг, К.Т. Селіверстова, З.О. Сендик, А.К. Шурубура, М.Г. Шербак. К., 1998. 316 с.

2. Бездрабко В.В. Управлінське документознавство [навч. посібник для вузів]. К.: Четверта хвиля, 2006. 208 с.

3. Боряк Г.В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археографічна україніка»: архівні док. ресурси та наук.-інформ. системи / НАН України, ІУАД ім. М.С. Грушевського. К.: 1995. 348 с.

4. Великая Отечественная. Партизанское движение в годы ВОВ 1941 – 1945 гг. [документы и материалы]. М.: Терра, 1998. 670 с.

5. Дубровина Л.А. Классификация и научно-информационное описание коллекций и собраний в Национальной библиотеке Украины им. В.И. Вернадского // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. 2007. Вип. 5. С. 58–80.

6. Керування документаційними процесами: навч. посіб. / М.В. Комова, А.М. Пелещишин, Т.М. Білущак; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2013. 187 с.

7. Ковальська Л.А. Джерелознавчий дискурс історії радянського Руху Опору (1941–1945 рр.). Донецьк-Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 462 с.

8. Ковальська Л.А. Історичні джерела з історії партизансько-підпільного руху років війни архіву Харківської області // Гілея. К., 2014. Вип. 91. С. 136–141.

9. Кулешов С.Г. Управлінське документознавство. К., 2003. 57 с.

10. Матяш І.Б. Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку. К.: Видавн. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 515 с.

11. ЦДАГОУ. Фонд 62. Опис 1. Український штаб партизанського руху. Командування і відділи УШПР (1941–1946 рр.). 2 390 спр.

12. ЦДАГОУ. Фонд 63. Опис 1. 1941–1945 гг. Спр. 1. Отчет командования соединения о боевой деятельности и партийно-политической работе отряда соединения за период с 6 сентября 1941 по 1 января 1944 гг. 91 арк.

13. ЦДАГОУ. Фонд 64. Опис 1. 1942–1944 рр. Спр. 34. Статистические сведения штаба соединения об итогах боевых операций отряда (1942 – 1944 гг.). 38 арк.

14. Швецова-Водка Г.М. Документознавство [навч. посіб.]. К., 2007. 398 с.

References

1. Archival Science. (1998). (Ja.S. Kalakura, Gh.V. Borjak, L.A. Dubrovina, K.I. Klymova, V.P. Ljakhocjkyj, I.B. Matjash, K.Je. Novokhatsjkyj, Gh.V. Papakin, R.Ja. Pyrigh, K.T. Seliverstova, Z.O. Sendyk, A.K. Shurubura, M.Gh. Sherbak, Avt.). Kyiv [in Ukrainian].

2. Bezdrabko, V.V. (2006). Management Documentation. Kyiv [in Ukrainian].

3. Boriak Gh.V. (1995) The National Archival Heritage of Ukraine and the State Register of Archaeographic Ukrainics: Archival Documentary Resources and Scientific Information Systems. Kyiv [in Ukrainian].

4. The Great Patriotic War. Partisan movement during 1941-1945 (1998). [documents and materials]. Moskva [in Russian].

5. Dubrovina, L.A. (2007). Classification and scientific and informational description of collections and collections in the Vernadsky National Library of Ukraine. Libraries of National Academies of Sciences: Problems of Functioning, Development Trends. (Vol. 5), (P. 58-80). Kyiv [in Russian].

6. Management of documentation processes. (2013). (M.V. Komova, A.M. Peleshchyshyn, T.M. Bilushchak). Lviv [in Ukrainian].

7. Kovalska, L.A. (2015). Source-study Discourse on the History of the Soviet Resistance Movement (1941-1945). Donetsk–Vinnitsa [in Ukrainian].

8. Kovalska, L.A. (2014). Historical sources from the history of the guerrilla-underground movement of the war years of the archive of the Kharkiv region. Hileia. (Vol. 91), (P. 136–141). Kyiv [in Ukrainian].

9. Kuleshov, S.H. (2003) Management Documentation. Kyiv [in Ukrainian].

10. Matiash, I.B. (2012). Archival Science. Kyiv [in Ukrainian].

11. TsDAHOU. Fond 62. Opys 1. (1941–1946). Ukrainian guerrilla movement headquarters. UShPR. Commands and Departments [in Ukrainian].

12. TsDAGOU. Fond 63. Opis 1. (1941–1945). Spr. 1. Report of the command of the compound on combat activities and party political work [in Ukrainian].

13. TsDAGOU. Fond 64. Opis 1. (1942–1944). Spr. 34. Statistical information of the headquarters of the compound on the results of military operations [in Ukrainian].

14. Shvetsova-Vodka, H.M. (2007). Documentary science. Kyiv [in Ukrainian].

ІНФОРМОЛОГІЯ

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187968
УДК 001: 316.77

Petrushka Alina,
PhD in Social Communication
Leading specialist of Scientific Library of
Lviv Polytechnic National University
alina.stashko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8769-4599

Peleshchyshyn Andriy,
Doctor of Technical Sciences, Professor,
Head of Department of Social Communication and Information Science of
Lviv Polytechnic National University
apele@ridne.net
orcid.org/0000-0002-5022-0410

ALGORITHM FOR PROMOTION OF UNIVERSITY EDITIONS INTO THESCIENTOMETRIC DATABASES

The purpose of the article *is to highlight the main principles and results of the implementation of the library information service on the promotion of scientific journals into the scientometric databases.* ***Methodology*** *involves the use of several general scientific methods: logical analysis, synthesis, statistical method and the method of results visualization.* ***The scientific novelty*** *of the work consists in the formation of a functional scheme of information services of the library on the promotion of scientific journals into the scientometric databases.* ***Conclusions****. Introduced information service that involves scientific and consulting activities aimed at integrating the academic editions into the international scientific information space. As a result, an algorithm for the promotion of scientific journals into the scientometrics databases was worked out. The high activity of the editorial boards of the university's journals indicates the demand and effectiveness of the service.*

Key words: *scientific journal, scientometric database, editorial board, library, information service*

Петрушка Аліна Іванівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
провідний спеціаліст Науково-технічної бібліотеки
Національного університету «Львівська політехніка»

Пелещишин Андрій Миколайович,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»

АЛГОРИТМ ПРОСУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ВИДАНЬ В НАУКОМЕТРИЧНІ БАЗИ ДАНИХ

Метою роботи *є висвітлення основних засад та результатів впровадження університетською бібліотекою інформаційної послуги із просування наукових видань до наукометричних баз даних.* ***Методологія дослідження*** *передбачає використання низки загальнонаукових методів: логічного аналізу, синтезу, статистичного методу та методу візуалізації результатів дослідження.* ***Наукова***

© *Петрушка А.І., Пелещишин А.М.*

***новизна** роботи полягає у формуванні функціональної схеми інформаційної послуги бібліотеки із просування наукових видань до наукометричних баз даних. **Висновки.** Науково-технічною бібліотекою Львівської політехніки було впроваджено інформаційну послугу, що передбачає науково-консультативну діяльність з метою інтеграції наукових видань університету до міжнародного наукового інформаційного простору. В результаті було відпрацьовано алгоритм просування наукових видань до наукометричних баз даних. Висока активність редакцій журналів університету свідчить про запропотребованість і результативність послуги.*

***Ключові слова:** науковий журнал, наукометрична база даних, редакційна колегія, бібліотека, інформаційна послуга*

Петрушка Алина Ивановна,
кандидат наук по социальным коммуникациям,
ведущий специалист Научно-технической библиотеки
Национального университета «Львовская политехника»

Пелещишин Андрей Николаевич,
доктор технических наук, профессор,
заведующий кафедрой социальных коммуникаций и информационной деятельности
Национального университета «Львовская политехника»

АЛГОРИТМ ПРОДВИЖЕНИЯ УНИВЕРСИТЕТСКИХ ИЗДАНИЙ В НАУКОМЕТРИЧЕСКИЕ БАЗЫ ДАННЫХ

***Целью работы** является освещение основных принципов и результатов внедрения университетской библиотекой информационной услуги по продвижению научных изданий в наукометрических базы данных. **Методология исследования** предполагает использование ряда общенаучных методов: логического анализа, синтеза, статистического метода и метода визуализации результатов исследования. **Научная новизна** работы заключается в формировании функциональной схемы информационной услуги библиотеки по продвижению научных изданий в наукометрические базы данных. **Выводы.** Научно-технической библиотекой Львовской политехники была внедрена информационная услуга, которая предусматривает научно-консультативную деятельность с целью интеграции научных изданий университета в международное научное информационное пространство. В результате был отработан алгоритм продвижения научных изданий в наукометрические базы данных. Высокая активность редакций журналов университета свидетельствует о востребованости и результативности услуги.*

***Ключевые слова:** научный журнал, наукометрическая база данных, редакционная коллегия, библиотека, информационная услуга.*

Relevance of the research topic. *The purpose of the work* is to highlight the main principles and results of the implementation of the library information service on the promotion of scientific journals into scientometric databases. To achieve the goal, *the main tasks* are to determine the preconditions for the implementation of the innovative services by the university library; to develop an algorithm of scientific journals promotion into the scientometric databases; to analyze the effectiveness of the implementation of the specified service.

Analysis of recent research and publications. Today, university libraries carry out their activity in the conditions of constant transformation of their function and purpose appointment. New requirements for university libraries include their integration into general information infrastructures, which provides communication unity in the process of implementing the public functions of libraries [6]. Such a model of the library implies its direct participation in the educational and research activity of university through the introduction of innovative services. The list of such services is determined primarily by the flexibility of the library system, that is, the ability to identify and respond promptly to the emergence of new non-traditional information needs of users [2]. In particular, the task of the modern university library is not only the organization of free access

to scientific information but also the integration of academic achievements into the international scientific information space [7; 11].

The focus on European integration is due to the need for improvement of scientific publications' quality to ensure compliance with high international standards. At the present stage of scientific communication development, the editors of scientific journals are interested in the fact that their publication has been indexed by international databases. Publications in journals not included in international scientometric databases have no chance to reach the world scientific community. The problem areas of domestic university editions are their non-international status due to the low percentage of foreign authors, reviewers, and English-language publications. The analysis of the academic scientific journals activity indicates the need to change the work technology of most editions [4; 5].

Topical problems are the organizational nature of the participation of academic journals in the general information space, since publishing on the Internet of scientific results makes them the property of the world scientific community, increases the level of communication and recognition. Minimizing content, insignificant volume and low quality of the information received by the consumer leads to a limitation of awareness and negatively reflects the application of the knowledge gained and the rating of the journal [3].

The use of modern information technologies, taking into account the actual trends in the development of scientific periodicals, is the only way to increase the "visibility" of the edition. Therefore, only parallel development of unified aggregated resources of scientific institutions of Ukraine can ensure the proper formation of a segment of academic publishing production [10].

Presentation of the main material. According to the Law of Ukraine "On Libraries and Library Affairs", the main task of the library is to provide information, research, educational, cultural and other needs of library users. Thus, users' needs are determining the range of services provided by the library (Fig. 1).

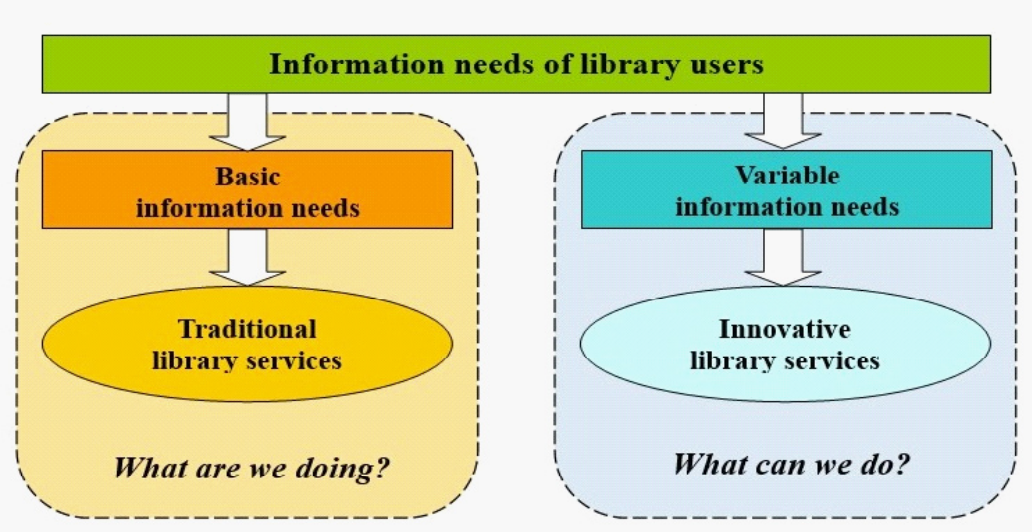

Fig.1. Formation of library services by the principle "the user is always right"

The basic information needs of users are characterized by regularity in time. They form a list of traditional library services that provide access to library funds.

Variable information needs are characterized by dynamics and limited in time relevance. They determine a list of innovative library services, the implementation of which requires the use of non-standard approaches and tools.

In the system of scientific communication, university and public libraries operate in somewhat different planes. The special status of the university library provides its direct participation in the provision of research activity. In the context of the globalization of the information space, domestic science undergoes significant transformations related to obtaining compliance with international standards. This greatly expands the range of variable information needs of scholars due to the need for adaptation and integration of the scientific activity results in the international scientific information space. Implementation effectiveness of the university library functional purpose in the aspect of the introduction of the innovative service depends directly on the timely identification of the actual variable information needs of users. The identification process involves constant and qualitative monitoring of the field of scientific activity, taking into account its current state and external influences.

Preconditions for the introduction of service on the promotion of scientific journals into the scientometric databases. An important stage in scientific research is the publication of its results. Today, the real trends in the field of the publication of scientific achievements are as follows:

- publication of research results of the university professors in journals indexed in databases Scopus, Web of Science and other databases recognized as scientometric;
- inclusion of scientific journals into authoritative international scientometric databases.

The indexing of the scientific journal in the scientometric databases is evidence of its authority and prestige. However, for the domestic scientific periodicals since January 2018, inclusion in the international information space has become a vital necessity. After all, under the new conditions for acquiring the status of a professional scientific edition, indexation in scientometric databases is a prerequisite [8].

Editorial boards faced with the need for radical changes in editorial policy in all aspects of the functioning of scientific journals. The complexity of the realization of the given task is substantially increased also by the limited time because adaptation to new requirements needs to be carried out by 2020.

In the context of this issue, the Scientific Library of the Lviv Polytechnic National University (SL) in February 2018 introduced the service "Promotion of the journal into the scieneometric databases", which consists of scientific and consulting support and cooperation with editors on the inclusion of scientific editions assigned to academic institutes and departments of the University to the databases Scopus, Web of Science and Index Copernicus.

Implementation of service on the promotion of university journals into the scientometric databases. Promotion of a scientific journal into the scientometric databases involves checking its compliance with international standards. Based on the analysis of the Scopus, Web of Science (WoS) and Index Copernicus requirements, the conceptual foundations of the functioning of scientific journals in the conditions of integration into the international information space were formed [1]. By comparing the current characteristics of the journal with conceptual characteristics, inconsistencies were identified, and actions to eliminate them were taken.

The implementation of the service was carried out through the synergistic interaction of three participants: the editorial boards of the university scientific journals, the SL and the Research and Development Department (R&D Department) of the Lviv Polytechnic (Fig. 2).

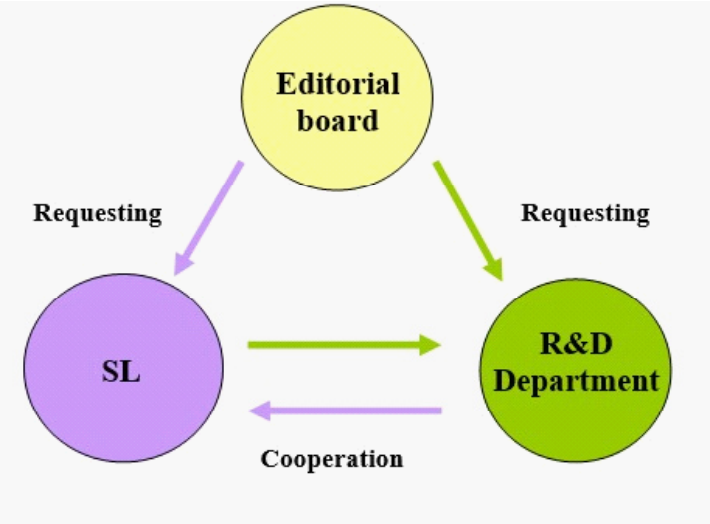

Fig. 2. Participants of the promotion of the scientific journal into scientometric databases

Within the service, the powers to perform specific processes are distributed among all participants.

SL's powers include the execution of follows processes:

- formation of recommendations for actualizing the scientific journals under the requirements of scientometric databases;
- assigning serial edition's identifier ISSN-print and -online;
- consulting/documentation support for requesting inclusion into scientometric databases.

R&D Department's specialists assign the digital object identifier DOI to a scientific journal.

Within the responsibility of the editorial board there are:

- submission of a request for the service;
- implementation of the recommendations received to update the scientific journal under the requirements of the scientometric databases;
- submission of an application for inclusion in scientometric databases (Fig. 3).

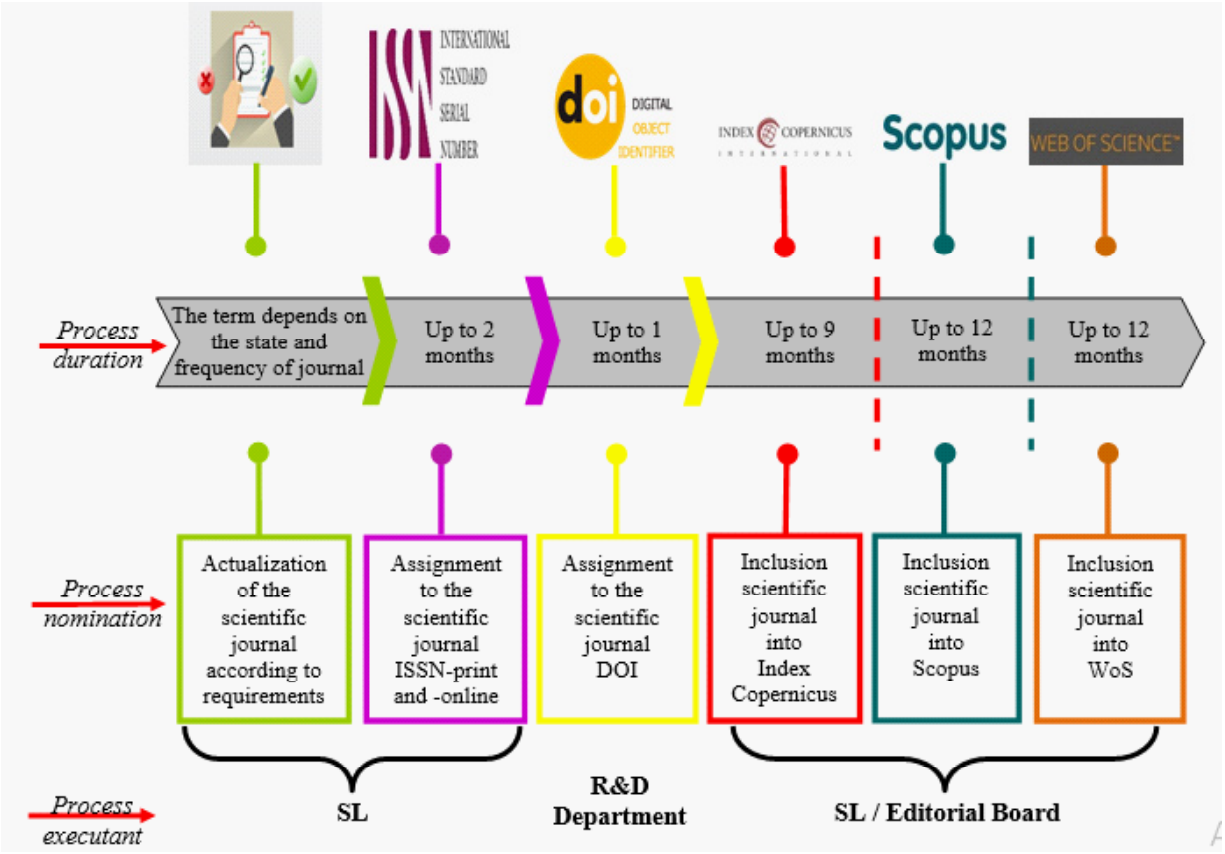

Fig. 3. The functional scheme of the service life cycle

The involvement of the R&D Department in the realization of service is because this unit directly supervises the activity of scientific journals, assigned to academic institutes and departments of Lviv Polytechnic. That is why a significant part of the editorial boards' initial requests concerning the promotion of the journals into the scientometric databases comes to the R&D Department and after redirects to the library. In turn, the library redirects requests to the R&D Department to execute processes within the powers of this participant.

For the convenience of users on the official website of the library, there is an online form for requesting individual consultation on the promotion of the journal into the scientometric databases (Fig. 4).

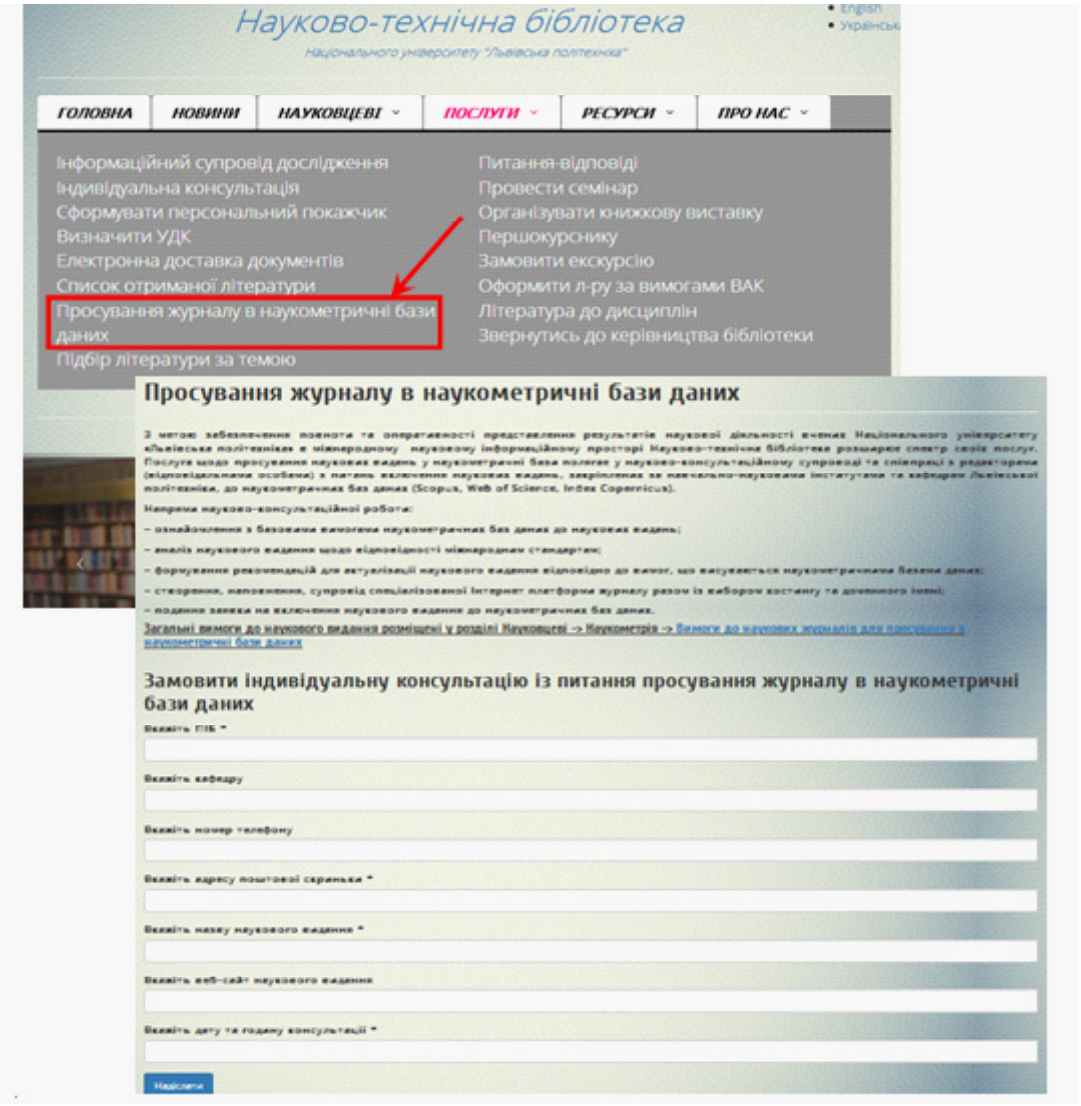

Fig. 4. Online form for requesting individual consultation on the promotion of the journal to scientometric databases [9]

The actualization of the journal under the developed conceptual model of the scientific publication includes the following types of scientific and consulting activities:

- getting to know the requirements of scientometric databases to scientific journals;
- getting to know the requirements of CrossRef to the website of a scientific journal to obtain a DOI;
- content analysis of scientific journal and their websites in compliance with international standards;
- the formation of recommendations package for updating the journal under the developed concept of the scientific edition (Fig. 5).

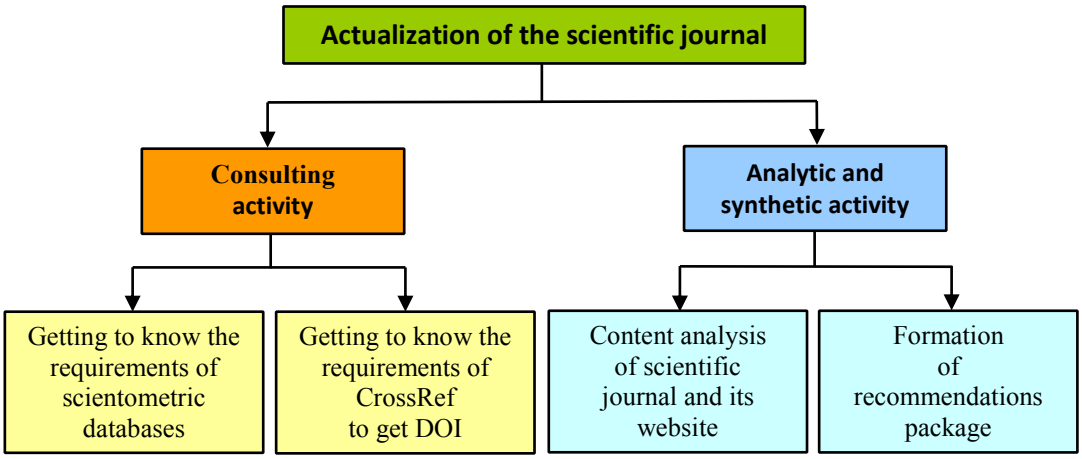

Fig. 5. Activities for actualizing scientific journal

The main areas of documentation and consulting activity within the service are:

- assignment of ISSN identifiers;
- inclusion of the journal into scientometric databases (Fig. 6).

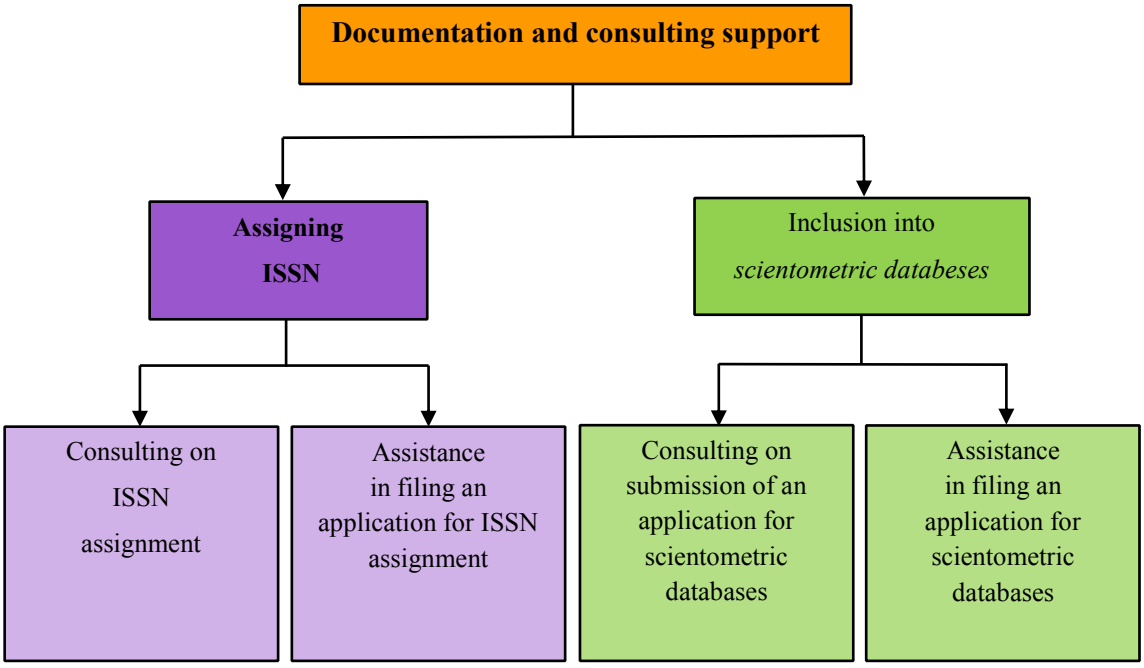

Fig. 6. Activities for documentation and consulting support

The effectiveness of the service on the promotion of the journal into the scientometric databas*es*. During 2018 – early 2019, scientific and methodical consultations were provided to editors of 18 journals founded by Lviv Polytechnic National University and the public organizations Lviv Analytic House and Western Geodetic Society.

The coverage of the academic institutes of the Lviv Polytechnic with the service “Promotion of the journal into the scientometric databases”

makes 70% (12 out of 17). So, in 2018, SL actively collaborated with Institute of the Humanities and Social Sciences, Institute of Jurisprudence and Psychology, Institute of Computer Technologies, Automation and Metrology, Institute of Computer Science and Information Technologies, which submitted for promotion 2 journals each one, and Institute of Geodesy, Viacheslav Chornovil Institute of Sustainable Development, Institute of Economics and Management, Institute of Power Engineering and Control Systems, Institute of Engineering Mechanics and Transport, which submitted for promotion 1 magazine each one. Requests of editorial boards related to issues of compliance of journals with the requirements of international standards.

In 2019, the format of cooperation went out to a qualitatively different level: next to the journals submitted for the first time (Institute of Architecture submitted 3 journals, Institute of Building and Environmental Engineering and Institute of Chemistry and Chemical Technologies submitted 1 journal each one), there was a tendency for further cooperation with already actualized in 2018 editions. The editorial boards have requested second content-analysis, as well as documentation support for applying inclusion into scientometric databases.

In general, since the introduction of the service in 2018, 15 requests of editorial boards were met; as of the end of the first quarter of 2019 – 12 requests (Fig. 7).

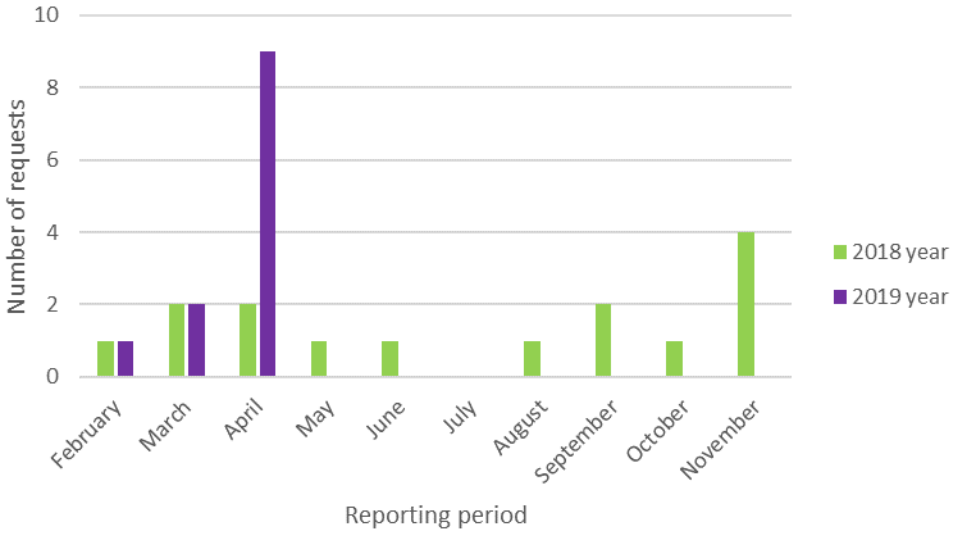

Fig. 7. The satisfaction of requests within the framework of the "Promotion of the journal into scientometric databases" service

The obtained statistical data testify to the active role of SL in integrating the scientific periodicals of Lviv Polytechnic into the international scientific information space.

Conclusions. The list of innovative services of the library is determined by dynamic and limited in time relevant user's variable information needs, which require constant and qualitative monitoring.

In keeping with the need for indexation in international scientometric databases, the Scientific Library has introduced a service that involves scientific and consulting activity aimed at integrating scientific journals founded by the Lviv Polytechnic National University into the international scientific information space. As a result, an algorithm for the promotion of scientific editions into scientometric databases was worked out, which reflects by the developed concept of a scientific journal and the functional scheme of information services.

The high activity of the editorial boards of the University's journals indicates the demand and effectiveness of the service. The synergy of efforts of university collectives and library contributes to the positive dynamics of the integration of domestic scientific achievements into the world scientific space.

Список використаних джерел

1. Андрухів А. І., Петрушка А. І. Концепція наукового журналу в умовах інтеграції в міжнародний інформаційних простір. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2018. № 3. С. 15–23.

2. Білоус В. Діяльність бібліотеки вищого навчального закладу щодо адаптації університетської науки у світовий інформаційний простір. *Сучасні підходи до управління підприємством* : матеріали наук.-практ. конф. Вінниця, 2016. С. 24–33.

3. Грабовська О. С., Грабовська О. С., Пилипець А. З., Сачко Р. Г., Смоляні нова О. О. Участь періодичних наукових фахових видань у загальному інформаційному науковому просторі. *Передгірне та гірське землеробство і тваринництво*. 2013. № 55 (1). С. 210–221.

4. Діденко Ю. Академічна наукова періодика в системі сучасної комунікації *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2014. Вип. 10. С. 11–18.

5. Діденко Ю., Язвинська М. Перспективи входження академічних наукових видань до наукометричних баз даних. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2017. Вип. 14. С. 61–67.

6. Колесникова Т. Сучасна бібліотека ВНЗ: моделі розвитку в умовах інформатизації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2009. № 4. С. 57–62.

7. Лота Т. Науково-інформаційна діяльність бібліотек: до постановки питання. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2015. № 2 (2). С. 38–42.

8. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» : наказ М-ва освіти і науки України від 15 січня 2018 р. № 32. URL: https://cutt.ly/tthy61 (дата звернення: 02.02.2019).

9. Просування журналу в наукометричні бази даних. *Науково-технічна бібліотека* : веб-сайт. URL: http://library.lp.edu.ua/uk/prosuvannya-zhurnalu-v-naukometrychni-bazy-danyh (дата звернення: 10.07.2019).

10. Радченко А. И., Денисенко А. Е. Развитие информационных веб-ресурсов на базе ИД Академпериодика НАН Украины. *Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития*. 2016. № 13. С. 197–205.

11. Сухарєва Л. Інтеграція і комунікація ресурсів бібліотек внз у формуванні науково-інформаційного. *Сучасні підходи до управління підприємством* : матеріали наук.-практ. конф. Вінниця, 2016. С. 4–11.

References

1. Andrukhiv A., Petrushka A. (2018). Concept Of Scientific Journal In Conditions Of Integration Into The International Informational Space. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. 3, 15–23. [in Ukrainian]

2. Bilous V. (2016). The activity of the library of the higher educational institution on the adaptation of university science into the world information space. Nauk.-prakt. konf. Suchasni pidkhody do upravlinnia pidpryiemstvom. Vinnytsia. [in Ukrainian]

3. Hrabovska O.S. (2013). Participation of periodical scientific professional editions in the general informational scientific space. Peredhirne ta hirske zemlerobstvo i tvarynnytstvo. 55 (1), 210–221. [in Ukrainian]

4. Didenko Yu. (2014). Academic scientific periodicals in modern communication system. Nauka Ukraïny u svitovomu informacijnomu prostori. 10, 11–18. [in Ukrainian]

5. Didenko Yu., Yazvinska M. (2017). Prospects of entry of academic scientific publications to scientometric databases. Nauka Ukraïny u svitovomu informacijnomu prostori. 14, 61–67. [in Ukrainian]

6. Kolesnykova T. (2009). Modern university library: models of development in the conditions of informatization. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. 4, 57–62. [in Ukrainian]

7. Lota T. (2015). Scientific and information activities of libraries: to question setting. Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka. 2 (2), 38–42. [in Ukrainian]

8. Ministry of Education and Science of Ukraine. Order No. 148/31600, On Approval of the Procedure for the Formation of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine. Retrieved from https://cutt.ly/tthy61. [in Ukrainian]

9. Scientific Library. Promotion of the journal into the scientometric databases. Retrieved from http://library.lp.edu.ua/uk/prosuvannya-zhurnalu-v-naukometrychni-bazy-danyh. [in Ukrainian]

10. Radchenko A.Y., Denysenko A.E. (2016). Development of information web resources based on the Academic Periodika of the National Academy of Sciences of Ukraine. Byblyoteky natsyonalnыkh akademyi nauk: problemы funktsyonyrovanyia, tendentsyy razvytyia. 13, 197–205. [in Russian]

11. Sukharieva L. (2016). Integration and communication of university libraries' resources in the formation of scientific information space. Nauk.-prakt. konf. Suchasni pidkhody do upravlinnia pidpryiemstvom. Vinnytsia. [in Ukrainian]

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187978
УДК 005.73:658 (045)

Палєха Юрій Іванович,
кандидат історичних наук,
завідувач кафедри документознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності,
професор ПВНЗ «Європейський університет»
Paleha_Yu@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8060-8590

КУЛЬТУРА ПОШУКУ ТА ОПРАЦЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛАДНИК ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Мета роботи. *Визначити сутність культури пошуку та опрацювання інформації, як складника інформаційної культури організації, розкрити та проаналізувати її основні елементи, намітити напрями її вдосконалення в аспекті формування корпоративної культури організації.* ***Методологія дослідження*** *полягає у застосуванні інформаційного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про культуру пошуку та опрацювання інформації як складника інформаційної культури особистості з однієї сторони та інформаційної культури організації з іншої.* ***Висновки.*** *Культура пошуку та опрацювання інформації, як продукт сукупної діяльності й головний об'єкт культурної творчості персоналу організації можна подати як складну, багатоаспектну структуру, що включає уміння здійснювати інформаційний пошук, здатність створювати електронні бази даних, знання можливостей інформаційно-пошукових систем, методик пошуку інформації, уміння опрацьовувати інформацію, навички структурування документованої інформації, знання методик підготовки того чи іншого інформаційного документа, вміння оцінювати якість вторинного документа. Поєднання основних елементів культури пошуку та опрацювання інформації ґрунтується на принципах комплексності, диференційного підходу та безперервності й дає нове бачення та розуміння необхідності колективної роботи над створенням інформаційних документів*

Ключові слова: *інформація, культура, суб'єкт управління, організація, аналітико-синтетична переробка інформації, інформаційний пошук, інформаційні технології.*

Палеха Юрий Иванович,
кандидат исторических наук,
заведующий кафедры документоведения и
информационно-аналитической деятельности,
профессор ЧВУЗ «Европейский университет»

КУЛЬТУРА ПОИСКА И ОБРАБОТКИ ИНФОРМАЦИИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ОРГАНИЗАЦИИ

Цель работы. *Определить сущность культуры поиска и обработки информации как составляющей информационной культуры организации, выделить и проанализировать основные ее елементы, а также наметить направления ее дальнейшего повышения в аспекте формирования корпоративної культуры организации.* ***Методология исследования*** *состоит в применении информационного метода и метода схождения от абстрактного к конкретному.* ***Научная новизна*** *состоит в расширении представления о информационной культуре поиска и обработки информации как составляющей информационной культуры личности с одной стороны, и как составляющей информационной культуры организации с другой.* ***Выводы***. *Культура поиска и обработки информации, как продукт совместной деятельности и главный объект культурного творчества персонала организации нужно рассматривать как сложную, многоаспектную структуру, которая включает умения производить информационный поиск, способность электронные базы данных,*

© *Палєха Ю.І.*

знания возможностей информационно-поисковых систем, методик поиска информации, умений обрабатывать информацию, навыки структуирования текста документированной информации, знания методик подготовки того или иного информационного документа, умения оценивать качество полученного информационного документа. Объединение основных элементов культуры поиска и обработки информации основывается на принципах комплексности, диференциального подхода, беспрерывности и дает новое понимание необходимости колективной работы над созданием информационных документов.

***Ключевые слова*:** информация, культура, субъект управления, организация, аналитико-синтетическая обработка іинформации, информационный поиск, информационные технологии.

Palekha Yuriy,
Ph.D. in Historical and Culture Sciences,
Head of the Department of Documentation and
Information-Analytical Activities,
Professor of European University

CULTURE OF SEARCH AND PROCESSING OF INFORMATION AS A COMPONENT OF ORGANIZATIONAL INFORMATION CULTURE

The goal of the work. *Determine the nature of the culture of the search and processing of information as a component of the organizational information culture, to reveal and analyze its main elements, outline directions for its improvement in the aspect of forming the corporate culture of the organization.* ***The methodology of the research*** *is to apply the information method and the method of ascent from the abstract to the concrete.* ***The scientific novelty*** *of the work is to expand the perceptions about the culture of searching and processing information as a component of the information culture of the individual on the one hand and the information culture of the organization on the other.* ***Conclusions.*** *An culture of the search and processing of information as a product of joint activities and the main object of cultural creativity of the personnel of an organization can be presented as a complex, multidimensional structure that includes the ability to perform information search, the ability to create electronic databases, awareness of the possibilities of search engines (IRS), information retrieval techniques, ability to process information, skills of structuring of documented information, knowledge of the methods of preparation of a particular information document, skills in quality assessments of secondary documentation. The combination of the main elements of the culture of the search and processing of information is based on the principles of complexity, differential approach and continuity principle and gives a new vision and understanding of the need for collective work on the creation of information documents.*

Key words: *information, culture, entities of management, organization, analytical-synthetic processing of information, information search, information technologies.*

Актуальність теми дослідження. Створення вторинних документів вимагає від працівників організації певної культури пошуку та опрацювання документованої інформації. Так, культура пошуку інформації включає вміння розшукувати релевантні до запиту документи, відомості та факти, здатність створювати електронні бази даних, знання можливостей інформаційно-пошукових систем, дотримання відповідних методик пошуку інформації. Культура опрацювання інформації, в свою чергу, включає знання особливостей аналітико-синтетичної обробки інформації, згортання того чи іншого виду документованої інформації, загальних і спеціальних методик підготовки інформаційних документів, їх структурування. Зазначене вимагає відповідних компетенцій колективної роботи з інформацією, а отже, знання сучасних надбань досконалого інформаційного забезпечення діяльності організації, тобто здатності її фахівців та керівництва спільно використовувати свої уміння розбудови якісних процесів роботи з документованою інформацією, тобто забезпечення найвищого рівня інформаційної культури організації й ефективного управління нею.

Постановка проблеми. Розумова праця в будь-якій її формі завжди пов'язана з пошуком та опрацюванням документованої інформації. Так, пошук релевантних повідомлень серед

наявних, що залучають щонайменше якусь інформацію про ті чи інші явища, об'єкти чи процеси, їх аналітико-синтетичне опрацювання з метою згортання та подальше структурування й отримання як результат якісних інформаційних документів є одними з найважливіших операцій з інформацією, що вимагають відповідних знань, вмінь та погоджених дій всього персоналу організації, як злагодженого механізму. Проте проблеми вдосконалення інформаційної культури організації, як суб'єкту соціального управління, на сьогодні ще недостатньо однозначно і повно вивчені, а отже, потребують комплексного, інтегрованого наукового осмислення.

Мета дослідження. Розширення сприймання культури пошуку та опрацювання інформації як складника інформаційної культури особистості з однієї сторони та інформаційної культури організації з іншої, виділити та висвітлити її основні елементи, визначити напрями подальшого росту в аспекті підвищення ефективності діяльності організації.

Виклад основного матеріалу. Невпинне упровадження новітніх засобів і методів роботи з інформацією в усіх сферах професійної діяльності суспільства сприяє підвищення ефективності діяльності організацій, росту їх корпоративної та інформаційної культури всього суспільства.

У наукових роботах як закордонних так і вітчизняних учених досліджуються питання інформаційної культури як соціокультурного феномену інформаційної цивілізації, вивчаються особливості інформаційної культури різних груп та віртуальних спільнот, детально аналізується інформаційна культура особистості, особливості формування інформаційної культури професіоналів своєї справи, широко розглядаються питання ролі управлінської культура керівника, визначається її зміст та складові [1], а от дослідженню інформаційної культури організацій, як організаційної форми індивідуальної діяльності, складники якої є головними об'єктами культурної творчості, на сьогодні практично не розглядаються, про що вже зазначалось автором у попередніх публікаціях [5].

Стаття призначена продовженню дослідження сутності нового наукового напрямку – інформаційної культури організації, а саме інформаційної культури пошуку та опрацювання інформації, як її складника, розкриттю та аналізу ролі кожного з основних елементів, дослідженню напрямів їх вдосконалення в аспекті формування досконалої корпоративної культури організації. Отже, спробуємо розглянути елементи культури пошуку та опрацювання інформації детальніше.

Уміння здійснювати інформаційний пошук. Інформаційний пошук (*IR – information retrieval, ІП*) – обов'язковий етап задоволення інформаційних потреб користувача, що охоплює весь діапазон комунікацій, котрий виникає між людиною та масивом інформації. Здійснюється пошук завдяки довідникам, енциклопедіям, архівним фондам, словникам, журналам, книжкам та сучасним системам для пошуку, що фігурують в Інтернеті за ключовими словами.

Сьогодні інформаційний пошук стає все складнішим, ускладняється й сама система пошуку, поступово стаючи спеціальною галуззю знань. Знання і навички в цій області стають все більш обов'язковими для будь-якого фахівця. Культура підготовленості особи до інформаційного пошуку передбачає: наявність виразного уявлення про загальну систему науково-технічної інформації та перспективи використання інформаційних органів галузі; знання всіх можливих джерел отримання інформації за своїм фахом; уміння вибрати найбільш доцільну схему пошуку відповідно до його завдань та наявних умов, наявність відповідних навичок використання допоміжних бібліографічних та інформаційних матеріалів.

Класичне поняття інформаційного пошуку базується на задоволенні *інформаційних потреб користувачів* (*information need*), тобто потреб у пошуку релевантної інформації, як поточних даних, що зумовлені притаманною людям допитливістю, і виражаються в їх прагненні бути в курсі всього, що відбувається в світі, так і конкретних (спеціальних), які виражаються в прагненні отримати, необхідну для вирішення певного конкретного завдання інформацію.

Під час обмірковування поставленого певного завдання, тобто з моменту виникнення інформаційної потреби, у людини склада-

ється її образ (еталон), вона починає оцінювати всю інформацію, що надходить до неї, під кутом зору цієї потреби, розділяючи її на релевантну та нерелевантну. Якщо отримана інформація має відношення до еталону, то вона вважається доречною, тобто *релевантною*. Відповідно *нерелевантна* вважається та інформація, що не має відношення до еталону. Саме народжений в уяві людини образ слугує еталоном, з яким вона порівнює всю наступну інформацію, що надходить до неї.

З запропонованого розуміння змісту інформаційної потреби та механізму її задоволення випливає, що віднесення інформації, яка надходить до людини, до категорії релевантної, повністю визначається тим, який образ поставленого завдання склався у неї. Варіанти здійснення інформаційного пошуку подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Види інформаційного пошуку

№ п/п	Ознака	Вид пошуку	Примітка
1	за характером запиту	Знаходження документу чи замовлення його копії	Пошук того чи іншого потрібного особі документа за його назвою, адресою або його шифром
		Знаходження фактографічних даних	Ознайомлення з анотацією, рефератом, або, у разі необхідності, вивчення всього документа
2	за метою пошуку	Документальний	Пошук документа або відомостей про нього
		Фактографічний	Пошук даних, фактів, що відображені у текстах документів
3	за семантикою документа	Формально-механічний	Застосовують у роботі з картковими каталогами, коли шукають адресу (шифр) чи роблять бібліографічний опис документа, а також у найпростіших механізованих і автоматизованих ІПС
		Семантичний (*зміст документа виражається штучно створеною мовою*)	Початковий документ скорочують різноманітними засобами, які відображають зміст, тобто створюють його замінник, пошуковий образ документа (ПОД). Такий ж замінник створюють для запиту - пошуковий образ запиту (ПОЗ)
		Ситуаційний	Передбачає глибоку значеннєву переробку документів та інформації, коли логічним опрацюванням з існуючої інформації утвориться нова

Семантичний пошук відбувається шляхом зіставлення за відповідними правилами ПОЗ і ПОД. Пошук завдяки програмному засобу підвищує його оперативність, хоча при цьому можуть бути втрачені релевантні документи, а також нерідко можуть видаватися нерелевантні запиту документи. Ситуаційний пошук, як правило, здійснюється в інформаційно-логічних системах.

Ефективність інформаційного пошуку можливо підвищити завдяки поліпшенню семантичного аналізу, тобто завдяки чіткому розумінню змісту запиту, та поєднанню різних зовнішніх інформаційних баз даних.

Здатність створювати електронні бази даних. Прийняття ефективного управлінського рішення вимагає від сучасного менеджера вмінь знайти якомога більше релевантної інформації, зберегти і використати її раціонально. Інформація, зібрана автоматизованими системами управління, записується у відповідні сховища даних й на її основі можуть складатися електронні архіви. Зазначені систематизовані електронні сховища це й є бази даних (БД), що потрібні для управління виробництвом, побудови економічних зв’язків, просування реклами продукції тощо.

Основним режимом роботи з БД для користувача є режим отримання інформації. При цьому нарівні з інформаційним пошуком у БД потрібно здійснювати різноманітні перетворення: редагування, упорядкування, групування та елементарні обчислення даних для видачі користувачеві різних довідок, звітів тощо.

Знання можливостей інформаційно-пошукових систем. Поняття пошуку в середовищі Інтернет з появою Web набуло іншого змісту, а поняття пошукової системи (Search Engine) стає все більш глибшим.

Інформаційно-пошукова система являє собою комп'ютерне програмне забезпечення для пошуку даних (з текстів або баз даних) для отримання конкретної інформації. Зазначене може бути веб-сторінкою у веб-мережі, яка використовує таке програмне забезпечення для пошуку ключових слів на інших сайтах [3, с 320].

Можливості застосування пошукових машин подано у *таблиці 2.*

Таблиця 2.

Можливості пошукових машин

№ п/п	Назва	Особливості застосування	Приклад системи
1	Пошукові системи *(Search Engines*)	Найбільш популярний і загально-вживаний клас ІПС, що мають базу даних веб-сторінок, скануючий робот; пошук здійснюють за ключовими словами	Блискучим прикладом такої системи є пошукова система *Google*
2	Веб-каталоги *(Web Directories*)	Мають колекцію веб-ресурсів; організовані за тематичними категоріями в ієрархію	Класичним прикладом зазначеної системи є каталог *Yahoo*
3	Віртуальні бібліотеки (*Virtual Librarie*s)	Мають значну колекцію веб-джерел; високо оцінюються фахівцями з предметної області; недостатньо автоматизовані	Як приклад бібліотечний індекс інтернету – *www.lii.org.*
4	Мета-пошукові механізми (*Meta-Search Tools*)	Користуються попитом, оскільки дають більш короткий список посилань, що психологічно більш прийнятно для людини	Домірним прикладом системи може бути *Meta Crawler.com*

Відмінність між машинами перших двох відмічених у табл.2 типів машин практично незначна, оскільки машини з класифікованими списками допускають пошук за запитами певних видів. У свою чергу, запитальні машини часто включають класифіковані списки ресурсів, але вони дещо бідніші за змістом. Машини-каталоги і мета-машини створені для забезпечення більшої доступності існуючих.

Традиційні ІПС стають все більш точними та об'ємними, однак вони не в змозі перевершити інтелект людини, оскільки можуть лише порівнювати слова, а не зміст ідеї, яка обговорюються. Нові пошукові системи можуть допомогти зробити пошук більш значущим, суб'єктивним і прив'язаним до задач (task-based), що стоять перед користувачем. Метою подальшого розвитку ІПС є персоналізація пошуку, тобто більш якісне розпізнавання та задоволення потреб індивідуального користувача, беззаперечне задоволення його потреб з врахуванням індивідуальних особливостей, характеру, рівня підготовки, знань тощо.

Уміння опрацьовувати інформацію**.** Опрацювання повідомлень являє собою аналітико-синтетичну обробку інформації, яку вони несуть. При цьому повідомлення є інформаційними моделями процесів і явищ, описаних у повідомленнях. Аналітико-синтетична обробка повідомлень дає можливість з наявних повідомлень виводити різні твердження та їх обґрунтування, висновки, узагальнення, тоб-

то здобувати вторинну інформацію, подаючи результати у вигляді нових повідомлень, правил, тверджень, виявлених закономірностей, здійснюючи таким чином синтез нових знань, вторинної, аналітичної інформації.

Розглядаючи ***аналіз і синтез*** як загальнонаукові методи навчання, в аналітико-синтетичній обробці інформації їх одночасно розглядають і як прийоми, що дають змогу багатоаспектно характеризувати документи. Зазначене розуміння аналізу і синтезу інформації пояснюється тим, що у документах показано результати, досягнуті на тому чи іншому ступені процесу її згортання. Такі види опрацювання інформації, як анотування, науковий огляд, реферування, досить чітко, хоч і з неоднаковою повнотою, відбивають його.

Слід зазначити, що аналітико-синтетична обробка документів не обмежується лише згортанням інформації, здійсненням аналізу і синтезу. Їй притаманне також використання *методу абстрагування* (допомагає виділити з усіх ознак документа саме ті, що найцікавіші користувачам, відкинути другорядні) та *методу узагальнення* (забезпечує згортання інформації, яку містить первинний документ, передбачає застосування способів перетворення великих обсягів інформації у компактнішу, але досить містку форму).

Знання методик підготовки інформаційного документа**.** Різноманітні інформаційні документи об'єднані цільовим призначенням і методикою їх підготовки. На практиці існують загальна та часткова (для певного виду) методики підготовки інформаційних документів [2, с. 272].

Загальна методика підготовки інформаційного (вторинного) документа, що охоплює ряд послідовних операцій, подано на мал. 1.

Мал. 1. Послідовність операцій підготовки інформаційного документа

Більшості видів інформаційних документів властиві елементи наукової, інтелектуальної праці. Більш детальну інформацію щодо особливостей створення вторинної інформації можна знайти у роботах вітчизняних науковців Н.М. Кушнаренко, А.А. Соляник, Г.М. Швецової-Водки [4,6,7].

Навички структурування документованої інформації. Встановлення структури тексту є початковим і найголовнішим етапом, від

якого залежить розв'язання проблеми аналізу тексту, його розуміння та текстотворення. Структурування документованої інформації допомагає визначити внутрішню побудову об'єкта вивчення, встановити зв'язки та співвідношення між його складовими. Залежить структура тексту від основної мета та задуму, а от ключовим моментом є ефективність структури, тобто розуміння та сприйняття читачем тексту документа згідно із задумом його автора.

Навички структурування документованої інформації полягають в умінні здійснювати аспектацію, композиціонування та рубрикацію тексту документа. Так, *аспектація* полягає у лінгвістичному і слова або предмета думки в різних проекціях: як слова-знака, як поняття, як реального (або уявного) об'єкта, а також встановленні його зв'язків з іншими словами. Завданням композиціонування є побудова твору, раціональне поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображеного, представленого читачеві світу, світоглядною позицією, естетичним ідеалом, задумом автора, каноном, нормами обраного жанру, орієнтацією на адресата. Домірна, вдала *рубрикація* тексту, графічне відділення однієї частини від іншої, а також використання заголовків, нумерації тощо також стає важливим компонентом культури опрацювання інформації.

Вміння оцінювати якість вторинного документу

У процесі семантичного (змістового) і структурного аналізу та синтезу первинної інформації утворюється нова вторинна інформаційна документація. До оціночних факторів синтезування інформації вторинного документа належать: цільове призначення, тематичні межі, рівень узагальнення та глибина згортання інформації. Форма і зміст інформаційних документів відіграє важливу роль у вирішенні наукових і практичних завдань Рівень згорнутої інформації визначають за характером інформаційної потреби споживача і вимірюють відношенням обсягу інформаційного документа до загального обсягу розглянутих першоджерел.

Висновок. Таким чином, інформаційну культуру пошуку та опрацювання інформації можна подати як складну, багатоаспектну структуру (див. мал.2), що передбачає:

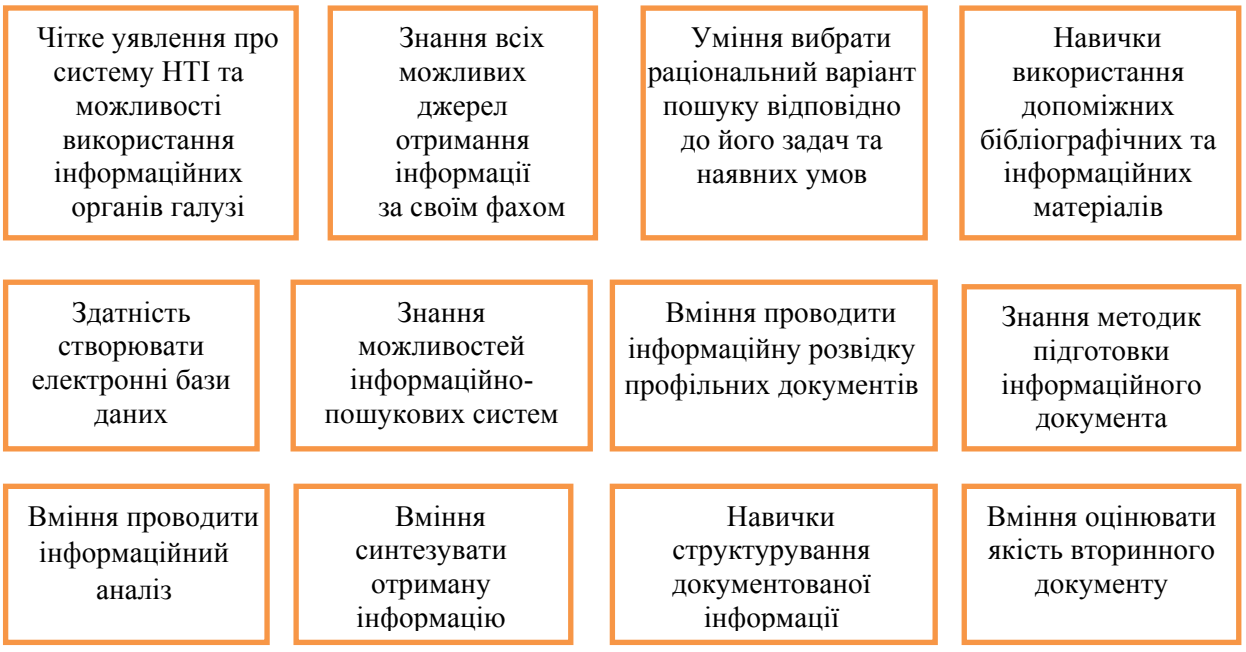

Мал.2. Елементи інформаційної культури пошуку та опрацювання інформації

Поєднання основних елементів інформаційної культури пошуку та опрацювання інформації дає нове бачення та розуміння необхідності колективної роботи над створенням інформаційних документів

Підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити висновок:

1. У сучасних наукових дослідженнях розглядається інформаційна культура особистості, суспільства, разом з тим вкрай мало робіт, присвячених побудові інформаційної культури різних груп і віртуальних спільнот, а саме не розглядається інформаційна організації, як складова інформаційної культури суспільства та продукт сукупної діяльності її працівників.

2. В статті продовжено дослідження інформаційної культури організації, а саме культура пошуку та опрацювання інформації, визначена сутність зазначеного поняття, проаналізовано та розглянуто основні елементи.

3. Актуальність розгляду культури пошуку та опрацювання інформації, як продукту сукупної діяльності її працівників й головного об'єкту культурної творчості, продиктована необхідністю систематизації накопиченого знання з даного предмету в рамках формування інформаційної культури організації.

4. Вивчення елементів культури пошуку та опрацювання інформації, починаючи з вміння розшукувати релевантні до запиту документи, відомості та факти, здатність створювати електронні бази даних, знання можливостей інформаційно-пошукових систем, дотримання відповідних рекомендацій пошуку інформації, знання особливостей аналітико-синтетичної обробки інформації, згортання того чи іншого виду документованої інформації, методик підготовки інформаційних документів, особливостей їх структурування доводить їх значущість та необхідність відповідних знань, вмінь та погоджених дій всього персоналу організації, як злагодженого механізму.

Список використаних джерел

1. Герчанівська П.Е. Культура управління: навч. посібник. Київ : ІОЦ Вид. «Політехніка». 2005. 152 с.

2. Гречихин А. А. Здоров И. Г. Информационные издания: типология и основные особенности подготовки. М.: Книга, 1988. 272 с.

3. Захаров В.П. Информационно-поисковые системы: учебно-методическое пособие СПб, 2005. 320 с.

4. Кушнаренко, Н. М., Удалова В.К. Наукова обробка документів: навч. посіб. 7-е вид., випр. Харків: Знання, 2006. 334 с.

5. Палєха Ю.І. Інформаційна культура організації як індикатор стану її інформаційного забезпечення" // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2019. №2. С.87-96.

6. Соляник А. А. Документні потоки та масиви: навч. посіб. / Харк. держ. акад. культури. Х., 2000. 112 с.

7. Швецова-Водка Г. М. Типологія документа: навч. посіб. для студ. ін-тів культури / Рівн. держ. ін-т культури. К.: Кн. палата, 2010. 234 с.

References

1. Gertchanivska, P.E. (2005). Management culture: Teach. Manual: IOTs View /IOTs View. «Polytechnic». Kiev. [in Ukrainian].

2. Grechihin ,A.A., Zdorov I.G. (1988) Informational publications Typology and main features of preparation. M. Kniga. [in Russian]

3. Zakharov, V.P. (2005) Information retrieval systems. Teaching guide St. Petersburg [in Russian].

4. Kuschnarenko, N. M., Ydalova, V.K. (2006). Scientific processing of documents. Teaching guide. Seventh edition [in Ukrainian].

5. Palekha, Y. I. (2019) Information culture of the organization as an indicator of status and information support / Library Science. Documentation. Informology. K. №2. [in Ukrainian].

6. Solianik, A. A. (2006) Document streams and arrays. Tutorial. Kharkov Academy of Culture. [in Ukrainian].

7. Schvetchova-Vodka, G.M. (2010) . Document typology. Tutorial for students of cultural institutions. Povno State Institute of Culture. K. Book chamber [in Ukrainian].

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187979
УДК 004

Засанська Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
начальник відділу наукового, методичного та
інформаційного забезпечення
ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»
zasanski@gmail.com
ORCID 0000-0003-3819-0404

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Мета роботи *полягає в обґрунтуванні необхідності створення єдиної автоматизованої інформаційної системи організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні а також сформулювати основні принципи і цілі системи та встановити вимоги до неї.* ***Методологія дослідження*** *передбачає використання загальнонаукових методів – аналіз, синтез, узагальнення, пояснення, класифікація та системний метод дослідження.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у тому, що вперше в Україні розпочато розробку автоматизованої інформаційної системи організації й проведення наукової та науково-технічної експертизи. Визначено основні цілі такої системи. Описано технологічний процес організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи в межах пропонованої автоматизованої інформаційної системи. Зазначено загальні і спеціальні вимоги до системи. Автоматизована інформаційна система буде географічно розподіленою сервіс-орієнтовною системою з можливістю дистанційної взаємодії суб'єктів експертизи через локальну мережу та мережу інтернет з доступом до локальних баз даних. У системі передбачено захист персональних даних відповідно до категорійності інформації. Також заплановано здійснення узгоджених між собою процесів проектування і поетапної модернізації структурних складових системи, що забезпечують її постійну адаптацію до мінливих вимог користувачів.* ***Висновки.*** *Автоматизована інформаційна система створюється, реалізовується та впроваджується поетапно та грунтується на принципах гнучких методів розробки. Подальші дослідження щодо розробки та впровадження пропонованої автоматизованої інформаційної системи проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні стосуються визначення вимог до структури та функціональності цієї системи.*

Ключові слова: *автоматизація, інформаційна система, наукова і науково-технічна експертиза, концепція, експертиза, процес, об'єкт експертизи, експерти.*

Засанская Светлана Владимировна,
кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник,
начальник отдела научного, методического и
информационного обеспечения
ГНУ «Украинский институт научно-технической экспертизы и информации»

ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ НАУЧНОЙ И НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В УКРАИНЕ

Цель работы *заключается в обосновании необходимости создания единой автоматизированной информационной системы организации и проведения научной и научно-технической экспертизы в Украине а также формулировании основных принципов, целей системы и определение требований к ней.* ***Методология исследования*** *предполагает использование общенаучных методов – анализ, синтез, обобщение, объяснение, классификация и системный метод исследования.* ***Научная новизна*** *работы*

© Засанська С.В.

заключается в том, что впервые в Украине начата разработка автоматизированной информационной системы организации и проведения научной и научно-технической экспертизы. Определены основные цели такой системы. Описаны технологические процессы организации и проведения научной и научно-технической экспертизы в рамках предлагаемой автоматизированной информационной системы. Указано общие и специальные требования. Автоматизированная информационная система будет географически распределенной сервис-ориентировочной системой с возможностью дистанционного взаимодействия субъектов экспертизы через локальную сеть и сеть интернет с доступом к локальным базам данных. В системе предусмотрена защита персональных данных в соответствии с категорийностью информации. Также запланировано осуществление согласованных между собой процессов проектирования и поэтапной модернизации структурных составляющих системы, обеспечивающие ее постоянную адаптацию к меняющимся требованиям пользователей. ***Выводы.*** *Автоматизированная информационная система создается, реализуется и внедряется поэтапно и основывается на принципах гибких методов разработки. Дальнейшие исследования по разработке и внедрению предлагаемой автоматизированной информационной системы проведения научной и научно-технической экспертизы в Украине касающиеся определения требований к структуре и функциональности этой системы.*

Ключевые слова: *автоматизация, информационная система, научная и научно-техническая экспертиза, концепция, экспертиза, процесс, объект экспертизы, эксперты.*

Zasanskaya Svetlana,
Ph.D. in economic sciences, associate professor, senior researcher,
Head of the department of scientific, methodological and information support
State Scientific Institution «Ukrainian Institute for Scientific
Technical Expertise and Information»

PREREQUISITES FOR THE AUTOMATED INFORMATION SYSTEM ORGANIZATION AND SCIENTIFIC AND TECHNICAL EXPERTISE IN UKRAINE

The purpose of the article *is to substantiate the need to create a single automated information system for organizing and conducting scientific and scientific-technical expertise in Ukraine as well as formulating the basic principles and goals of the system and setting requirements for it.* ***Methodology*** *involves the use of scientific methods - analysis, synthesis, generalization, explanation, classification and systematic method of research.* ***The scientific novelty*** *of the work is that for the first time in Ukraine the development of an automated information system of organization and carrying out scientific and scientific and technical expertise has been started. The main goals of such a system are identified. The technological process of organizing and conducting scientific and scientific and technical expertise within the framework of the proposed automated information system is described. The general and special requirements for the system are specified. The automated information system will be a geographically distributed service-oriented system with the possibility of remote communication of subjects of expertise through the local network and the Internet with access to local databases. The system provides protection of personal data according to the category of information. It is also planned to implement coordinated processes of design and gradual modernization of the structural components of the system, which ensure its constant adaptation to the changing requirements of users.* ***Conclusions.*** *The automated information system is created, implemented and implemented in stages and based on the principles of flexible development methods. Further studies on the development and implementation of the proposed automated information system for conducting scientific and technical expertise in Ukraine relate to determining the requirements for the structure and functionality of this system.*

Key words: *automation, information system, scientific and technical expertise, concept, expertise, process, the object of examination, experts.*

Актуальність теми дослідження. «Найсерйозніший виклик найближчих десятиліть – це стара освіта, що готує людей до рутинної роботи в новому світі, де автоматизація і роботизація залишають місце лише для творчої праці» [1]. Вдосконалюючи процеси ручної роботи людство стрімко перейшло до використання роботизованої техніки, систем автоматизованих процесів, використання штучного інтелекту та ін. Закономірним стає те, що для більш успішного розвитку будь-якої організації та країни в цілому, впровадження автоматизованих інформаційних технологій стає необхідною задачею. Інтеграція підсистем в єдиний автоматизований комплекс взаємопов'язаних процесів, дозволяє отримати ряд переважних управлінських функцій, основними з яких є: організація діяльності, прийняття рішень, регулювання, координування, контроль та планування. Поряд з іншими інформаційно-управлінськими рішеннями, які допомагає приймати та чи інша автоматизована система будь-якого рівня, сьогодні в Україні виникає необхідність створення автоматизованої інформаційної системи процесу організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи, яка досі відбувається у ручному режимі. Розробка такої системи викликана підвищенням ефективності управління процесом організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи з одного боку та з іншого – формуванням успішного науково-технічного іміджу як в середині країни, так і в світі. Більш того, автоматизована інформаційна система, про яку йдеться у даній статті, передбачає роботу не лише в локальному середовищі організації, а й через мережу Інтернет, що інтерпретує її як сучасну й мобільну.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нівелюючи рамки скептицизму стосовно можливості реалізації сучасних інформаційних технологій, сьогодні працюють і розвиваються такі відомі українські платформи у різних сферах людської життєдіяльності, як IT-компанія «Terrasoft» – відомий розробник CRM-систем; «Prometheus» – громадський проект масових відкритих онлайн-курсів (МВОК); «ProZorro» – проект електронної системи публічних закупівель, що дозволяє онлайн продавати Державі; «DepositPhotos» – один з найбільших фотобанків світу, LIFT – проект, що направлений на позитивні зміни в країні та її комплексний соціально-економічний та культурний розвиток та інші платформи з колом різноманітніших потреб користувачів. Вражають і інші бізнес-моделі закордонних стартапів, як от наприклад: «Prezi» – програмне забезпечення, яке дозволяє в хмарному середовищі створити дивовижні презентації; «Sparkol» – хмарна технологія для створення анімованих відеороликів; «Cincopa» – платформа для інтеграції мультимедійного контенту. Цей перелік не є вичерпним, а приклади подібних моделей надихають на створення та застосування відповідних рішень у інших галузях діяльності.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності створення єдиної автоматизованої інформаційної системи організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні, а також формування основних принципів і цілей системи та постановку вимог до неї.

Виклад основного матеріалу. Впровадження інформаційних технологій стає популярним як в органах законодавчої влади, так і в закладах освітньої та наукової діяльності, в яких відбувається взаємодія з суспільством за допомогою використання таких технологій. Прагнучи до підвищення ефективності управління процесом організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи, який здійснює головна експертна наукова установа в Україні – ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (далі УкрІНТЕІ), було розроблено концепцію автоматизованої інформаційної системи проведення наукової і науково-технічної експертизи.

На сьогодні, процес наукової і науково-технічної експертизи в основному, відбувається у ручному режимі, що не виключає технічних помилок різного змісту. Проведення та організація експертизи відбувається з використанням паперових носіїв. Інформація по науковим, науково-технічним пропозиціям, програмам, проектам та науково-дослідним і дослідно-конструкторським роботам зберігається на застарілих електронних носіях, подекуди лише у паперових форматах, що важко піддається швидкій обробці. Наявна інформація щодо діючих експертів є локальною й не інтегрується з

іншими важливими функціями, які вони виконують, що в свою чергу, утруднює їх мобільну роботу по виконанню експертизи.

Провівши аналіз внутрішньої системи: «СПЕК автоматизована система підтримки експертизи», було виявлено ряд наступних моментів, які характеризують цю систему як застарілу, а саме:

– однорівневу для ведення бази даних експертів та наукових проектів;

– внутрішню з одним АРМ без зовнішніх точок доступу;

– з ручним введенням усіх даних з одного АРМ;

– не зручну панель управління та навігацію;

– неможливість цілісного контролю та ведення процесу наукової і науково-технічної експертизи у реальному часі.

Тому, постало питання про створення такої системи, яка б дозволила здійснювати експертизу на ефективному рівні за рахунок прийняття оптимальних та раціональних управлінських рішень у сфері організації та проведення експертизи шляхом використання сучасних інформаційних технологій.

Наукова і науково-технічна експертиза – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

Основними принципами наукової і науково-технічної експертизи є:

– компетентність і об'єктивність осіб, установ та організацій, що проводять експертизу;

– врахування світового рівня науково-технічного прогресу, норм і правил технічної та екологічної безпеки, вимог стандартів, міжнародних угод;

– експертиза громадської думки з питання щодо предмету експертизи, її об'єктивна оцінка;

– відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій експертизи.

Через це, розробляючи концепцію комплексної автоматизованої інформаційної системи процесу проведення наукової і науково-технічної експертизи було означено ряд її принципових переваг: новостворена система є багатофункціональною системою забезпечення організації та проведення експертизи; багатоканальною системою з внутрішніми автоматизованими робочими місцями (АРМ) та зовнішнім доступом експертів до системи без обмежень місця та часу; дружнім інтерфейсом; комплексністю усіх елементів процесу експертизи націлених на відповідний результат.

Призначення автоматизованої інформаційної системи організації й проведення наукової та науково-технічної експертизи полягає у забезпеченні комплексності та підвищенні ефективності процесу організації і проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні. Оскільки, головною експертною установою з проведення наукової і науково-технічної експертизи є УкрІНТЕІ, то розробка та впровадження комплексної автоматизованої інформаційної системи експертизи відбуватиметься на базі установи.

Об'єктом автоматизації є структурні підрозділи УкріНТЕІ, які виконують бізнес-процеси щодо організації і проведення державної наукової і науково-технічної експертизи в Україні.

Серед основних цілей створення автоматизованої інформаційної системи організації й проведення наукової та науково-технічної експертизи слід відмітити наступні:

– забезпечення основних принципів державної наукової і науково-технічної експертизи з використанням можливостей сучасних інформаційних технологій;

– створення єдиного інформаційного простору організації і проведення державної наукової і науково-технічної експертизи для всебічного інформаційно-аналітичного забезпечення суб'єктів експертизи на всіх стадіях технологічного процесу;

– підвищення оперативності організації і проведення державної наукової і науково-технічної експертизи;

– уніфікація та стандартизація технологічного процесу організації і проведення державної наукової і науково-технічної експертизи.

Автоматизації підлягає технологічний процес організації та проведення державної наукової і науково-технічної експертизи (Рис. 1).

Перед отриманням об'єктів експертизи працівниками УкрІНТЕІ розробляється та затверджується методичне забезпечення проведення експертизи. Після отримання об'єктів експертизи, УкрІНТЕІ проводить реєстрацію об'єктів експертизи відповідальним працівником у відповідному журналі. Кожному об'єкту експертизи присвоюється ідентифікаційний порядковий номер. Зареєстровані об'єкти експертизи розподіляються начальником відділу організації експертизи між організаторами експертизи у електронному та/або паперовому вигляді.

Організатори експертизи здійснюють підбір експертів з діючих, або вперше підібраних й пропонують провести експертизу відповідних проектів: оформити трудові відносини шляхом укладання трудових угод, ознайомитись з об'єктом експертизи та заповнити картку експертизи. Експерти, які заключають трудові угоди вперше, заповнюють анкету експерта та подають згоду на обробку персональних даних. Анкетні дані експерта складають конфіденційну інформацію.

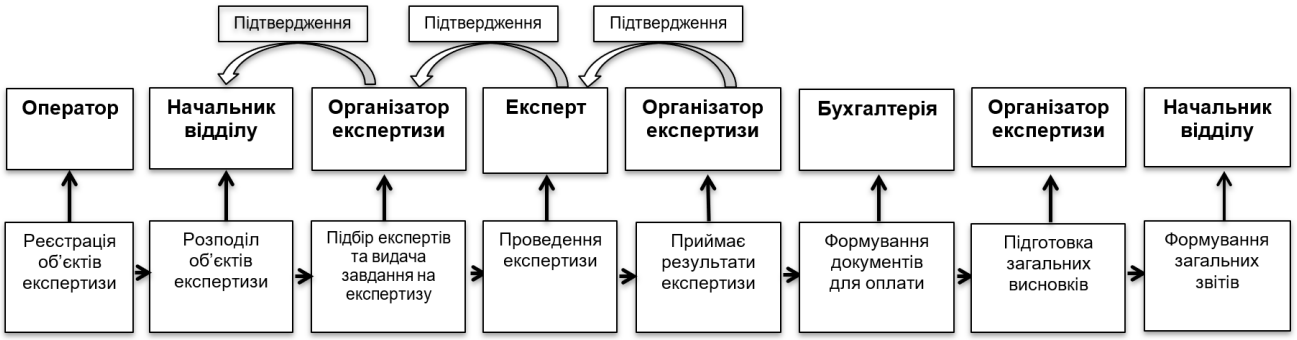

Рис. 1. *Технологічний процес організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи*

Після закінчення строків проведення експертизи організатори приймають результати експертизи у експертів, перевіряють їх на правильність оформлення, підписують акт приймання результатів роботи. Заповнені документи (трудова угода, акт приймання робіт, картки експертних оцінок) передаються до бухгалтерії для нарахування грошової винагороди за проведену експертизу. Отримані результати проведення експертизи обробляються організаторами експертизи та узагальнюються в рамках відповідного конкурсу начальником відділу організації експертизи у вигляді рейтингових таблиць, звітів тощо. Рейтингові списки передаються замовнику відповідно до укладеного договору.

Створена автоматизована інформаційна система проведення та організації експертизи буде експлуатуватися як у будівлі УкрІНТЕІ, так і користувачами на відділених АРМ з використанням доступу через мережу Інтернет.

При експлуатації об'єкта автоматизації використовуються стандартні мережі електроживлення, якими обладнана будівля УкрІНТЕІ.

Основними принципами побудови і функціонування автоматизованої системи визначено наступні.

Автоматизована система будується на єдиних методичних принципах і положеннях, дотримання яких є обов'язковим для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, відповідальних за організацію та проведення державної наукової і науково-технічної експертизи.

Автоматизована система створюється на основі існуючої нормативно-правової бази, яка регламентує організацію та проведення державної наукової і науково-технічної експертизи. Удосконалення і уточнення нормативної правової бази здійснюється одночасно зі створенням системи.

Автоматизована система створюється як територіально розподілена сервіс-орієнтовна система, що забезпечує дистанційну взаємодію суб'єктів експертизи через локальну мережу та\або мережу інтернет з доступом до локальних баз даних.

У системі забезпечується інформаційна сумісність баз даних за рахунок використання єдиних стандартів на формати представлення даних, єдиної системи ідентифікації суб'єктів експертизи, стандартної системи адресації, загальносистемних лінгвістичних засобів (класифікаторів, словників та інших засобів).

У системі забезпечується одноразове ручне введення персональних реєстраційних даних суб'єктів експертизи, даних про об'єкти експертизи через стандартні інтерфейси взаємодіє з користувачем з подальшою їх пересилкою по каналах зв'язку або на магнітних носіях до відповідних реєстрів - баз даних автоматизованої інформаційної системи процесу організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи.

Інформаційна взаємодія системи з іншими системами здійснюється з використанням загальноприйнятих протоколів обміну інформації (API).

У системі забезпечується захист персональних даних на всіх рівнях системи відповідно до категорійності інформації.

До системи поставлені як загальні, так і спеціальні вимоги. Так, до загальних вимог включають наступні.

Системність, яка полягає в раціональній декомпозиції системи, в тому числі на компоненти і підсистеми системи, що надає можливість автономної розробки та впровадження складових частин системи на основі єдиної технічної політики, що забезпечує цілісність системи при її взаємодії зі змінною зовнішнім середовищем.

Відкритість, що складається в здатності системи до розширення складу сервісів, що надаються і технологій та збільшення числа джерел інформації і користувачів без порушення її внутрішнього функціонування і погіршення експлуатаційних характеристик.

Стандартизація (уніфікація), що складається в раціональному застосуванні типових, уніфікованих або стандартизованих проектних рішень і технологій, внутрішніх та зовнішніх інтерфейсів і протоколів, що закладає фундамент для блочного, модульної побудови компонентів і підсистем системи в цілому.

Здійснення узгоджених між собою процесів проектування і поетапної модернізації структурних складових системи, що забезпечують її постійну адаптацію до мінливих вимог користувачів.

До основних спеціальних вимог, що пред'являються до автоматизованої інформаційної системи процесу організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи відносяться:

– повнота інформації, що забезпечує ефективну інформаційно-аналітичну підтримку суб'єктів експертизи при вирішенні повного комплексу функціональних завдань в рамках організації і проведення державної наукової і науково-технічної експертизи;

– ієрархічність подається в систему інформації незалежно від організаційного та територіального розподілу користувачів системи;

– комплексна інтеграція і раціональне застосування при створенні системи і її підсистем існуючої інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, типових рішень і технологій, реалізованих в інтересах управління пріоритетними національними проектами;

– семантичну єдність, що складається в здійсненні комплексу заходів, покликаних забезпечити формування єдиного інформаційного простору при створенні і розвитку системи і її підсистем (термінологічна система показників, формати представлення даних, регламенти звітності);

– переносимість елементів системи, що складається в забезпеченні можливості функціонування розроблюваних компонентів системи на будь-яких однотипних елементах інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури;

– комплексна безпека, яка полягає в здійсненні комплексу заходів, покликаних забезпечити захист системи від випадкових або навмисних впливів природного або штучного характеру, пов'язаних з можливістю нанесення збитку системі і її користувачам.

Отже, наукова новизна полягає у наступному:

– вперше обґрунтовано потребу у розробці та впровадженні єдиної автоматизованої інформаційної системи організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні. Сформовано основні принципи системи, поставлені цілі її розробки та встановлені відповідні вимоги до функціонування системи.

Висновки. Виходячи з вищесказаного постає очевидна необхідність впровадження автоматизованої інформаційної системи проведення та організації наукової і науково-технічної експертизи в Україні. Зазначені вимоги до системи дозволять отримати сучасну інформаційну систему з онлайн доступом користувачів відповідно до їх функцій та ролей. Основними перевагами пропонованої системи є її зручність, мобільність, автоматизація та модернізація виходячи із задач, які можуть виникати у ході експлуатації системи. Оскільки створення, реалізація та практичне впровадження автоматизованих систем інформаційного забезпечення здійснюється поетапно, кожен процес повинен базуватися на принципах гнучких методів розробки. Це дозволить дотримуватися мінімізації ризику при розробці і впровадженні автоматизованої системи. Проте, цей процес пов'язаний з великими трудовими і матеріальними витратами, що, все ж таки, не виключає ризик невиробничості подібних автоматизованих систем.

Подальші дослідження щодо розробки та впровадження пропонованої автоматизованої інформаційної системи проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні стосуються розв’язання задач функціонування автоматизованої інформаційної системи процесу проведення наукової і науково-технічної експертизи в Україні та опрацювання інтерфейсів користувачів системи.

Список використаних джерел

1. Примаченко. І. (2017). Автоматизація залишить лише творчу працю. Отримано 14 жовтня 2018 р. з сайту: http://osvita.ua/blogs/54307/

2. Закон України. (10.02.1995). «Про наукову і науково-технічну експертизу», № 51/95–ВР.

3. Закон України. (25.06.1993). «Про науково-технічну інформацію», № 3322–XII.

References

1. Primachenko. I. (2017). Automation will leave only creative work. Retrieved October 14, 2018 from: http://osvita.ua/blogs/54307/

2. Law of Ukraine. (10.02.1995). “On Scientific and Scientific and Technical Expertise”, № 51/95 – VR.

3. Law of Ukraine. (25.06.1993). “On Scientific and Technical Information”, № 3322 – XII.

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187980
УДК 81.95; 37:004:316.772.5

Панькевич Олена Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій
Одеського національного політехнічного університету
epankevich@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-3157-3349

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ЖУРНАЛІСТА: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Мета статті *полягає у виявленні особливостей застосування кейс-методів для підвищення професійної культури студентів-журналістів у закладах вищої освіти в аксіологічному аспекті. У роботі використано* ***комплекс дослідницьких методів****, зокрема при вивченні наукової літератури послуговувалися аналітичним методом. З метою створення первинного уявлення про проблему і шляхи її розв'язання – текстологічний. Для вирішення проблеми ідентифікації поняття «професійна культура журналістів» застосовано термінологічний аналіз. З'ясувати особливості «кейс-методу» допомогли методи класифікації та порівняння, визначити його специфіку допоміг описовий метод. Метод узагальнення дав змогу подати результати проведеного дослідження.* ***Наукова новизна*** *полягає в обґрунтуванні доцільності застосування кейс-методів у процесі професійної підготовки студентів-журналістів у закладах вищої освіти.* ***Висновки****. Розкрито доцільність застосування інтерактивних методів у процесі професійної підготовки студентів-журналістів у закладах вищої освіти. Виявлено особливості та переваги використання кейс-методів під час вивчення дисципліни «Етика журналістської, рекламної та PR-діяльності» для підвищення професійної культури журналістів.*

Ключові слова: *професійна культура, професійна культура журналіста****,*** *інтерактивні методи навчання, кейс-методи, аксіологічний аспект.*

Панькевич Елена Александровна,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры информационной деятельности и медиа-коммуникаций
Одесского национального политехнического университета

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА БУДУЩЕГО ЖУРНАЛИСТА: АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Цель статьи *заключается в выявлении особенностей применения кейс-методов для повышения профессиональной культуры студентов-журналистов в высших учебных заведениях в аксиологическом аспекте. В работе использован комплекс исследовательских методов, в частности при изучении научной литературы пользовались аналитическим методом. С целью создания первичного представления о проблеме и путях ее решения – текстологическим. Для решения проблемы идентификации понятия «профессиональная культура журналистов» применен терминологический анализ. Выяснить особенности «кейс-метода» помогли методы классификации и сравнения, определить его специфику помог описательный метод. Метод обобщения позволил представить результаты проведенного исследования. Научная новизна заключается в обосновании целесообразности применения кейс-методов в процессе профессиональной подготовки студентов-журналистов в высших учебных заведениях.* ***Выводы.*** *Раскрыто целесообразность применения интерактивных методов в процессе профессиональной подготовки студентов-журналистов. Выявлены особенности и преимущества использования кейс-методов при изучении дисциплины «Этика журналистской, рекламной и PR-деятельности» для повышения профессиональной культуры будущих журналистов.*

Ключевые слова: *профессиональная культура, профессиональная культура журналиста, интерактивные методы обучения, кейс-методы, аксиологический аспект*.

© *Панькевич О.О.*

Pankevych Olena,
candidate of pedagogical sciences,
associate professor of the department of information activity
and media communications
of Odessa National Polytechnic University

PROFESSIONAL CULTURE OF THE FUTURE JOURNALIST: AXIOLOGICAL ASPECT

The purpose of the article *is to identify the specifics of the use of case studies to improve the professional culture of journalism students in higher educational institutions in the axiological aspect. A set of research methods was used in the work, in particular, when studying the scientific literature, they used the analytical method. In order to create a primary idea of the problem and the ways of its solution – textual. To solve the problem of identifying the concept of the «professional culture of journalists», terminological analysis is applied.* ***Methodology****. The classification and comparison methods helped to clarify the features of the «case method», and the descriptive method helped determine its specificity. The generalization method allowed us to present the results of the study.* ***Scientific novelty*** *lies in the justification of the appropriateness of the use of case-studies in the process of training journalistic students in higher educational institutions.* ***Conclusion.*** *The expediency of using interactive methods in the process of training journalism students is disclosed. The features and advantages of using case studies in the study of the discipline «Ethics of Journalism, Advertising and PR-Activities» to improve the professional culture of future journalists are revealed.*

Key words: *professional culture, professional culture of a journalist, interactive teaching methods, case studies, axiological aspect.*

Актуальність теми дослідження. В умовах сьогодення ми неозброєним оком спостерігаємо негативні наслідки інформаційної війни, яка виявляється у маніпулятивності ЗМІ, захараженні інформаційного простору фейками та негативними новинами з метою нав'язати певні переконання та емоції. Тому українським працівникам різних медіа в умовах збройного конфлікту як ніколи дуже важливо висвітлювати інформацію відповідно до етичних норм професійної діяльності на основі професійної культури.

Загалом професійна культура сучасних журналістів показує дуже низький рівень. Ця тема не є новою або невідомою, та, наприклад, після пресконференції звільнених із Росії політв'язнів Олега Сенцова та Олександра Кольченка про неї знову заговорили, бо низка працівників різних медіа відзначилися вкрай недолугими питаннями. Як приклад наведемо деякі з них: «Ви досі не визнаєте свою провину?», «У чому саме вас звинувачують?», «Яку першу страву скуштували?» тощо. Означена подія вкотре підняла питання про низьку підготовку журналістських кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійну культуру розглядали такі науковці як: І. Ісаєв, В. Гриньова, Н. Крилова, М. Лукшевич, Д. Маркевич, Г. Соколова, Л. Різник тощо.

Специфіку використання кейс-методів у підготовці майбутніх фахівців розкрито в дослідженнях таких науковців: О. Бідун, К. Герасименко, Л. Зданевича, Е. Зеєра, Л. Каніщенко, І. Козіна, Т. Кошманової, З. Скрипник, Ю. Сурміна, В. Лободи, М. Швардак, П. Шеремета й ін. Втім, незважаючи на значні наукові розвідки, малодослідженими залишаються можливості використання кейс-методів для формування професійної культури майбутніх журналістів.

Мета дослідження – виявити особливості та переваги використання кейс-методів для формування професійної культури майбутніх журналістів в аспекті аксіології.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність журналіста має базуватися на системі цінностей, які тим чи іншим чином виявлятимуться у його роботі. Як було досліджено Л. Бурковою [1], система цінностей впливає на якість та розвиток відносин у системі професійної взаємодії, на формування моделей його поведінки, професійну рефлексію, професіогенез. Ми погоджуємося з авторкою, що цін-

нісні орієнтири фахівця виявляються в його професійній діяльності під час розв'язання професійних задач, що є механізмом виявлення та формування аксіологічного компоненту професійних компетентностей у фахівця.

Насамперед, вважаємо за доцільне уточнити поняття «професійна культура», оскільки означену дефініцію науковці досліджували з різних позицій, як-от:

– *система* колективних цінностей, переконань, зразків і норм виробничої поведінки, притаманних певній групі працівників – професіоналів (Л. Фільштейн, В. Журавльов);

– *підсистема* загальної культури, спрямованої на забезпечення функціонування безпосередньо практичної діяльності в умовах загального і спеціального розподілу праці (О. Матвієнко та М. Цивін);

– *аспект* системно-діяльнісної якості особи, вияв системно-соціальної якості людини, її інтегральна характеристика (Ю. Чернова);

– цілісна особистісно-діяльнісна *характеристика* представника певної професії (С. Дружилов).

– цілісне особистісне *утворення*, сутністю якого є діалектичний зв'язок усіх елементів та спілкування (С. Ісаєнко) та ін.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного погляду щодо сутності не менш важливого поняття в нашому дослідженні як «кейс-метод». Опрацювання наукової літератури дало змогу встановити, що означений термін науковцями потлумачується по-різному, а саме:

– *приклад, узятий з реальної педагогічної практики*, який являє собою не просто правдивий опис подій, а єдиний інформаційний комплекс, що дозволяє зрозуміти ситуацію (М. Швардак);

– *правдивий опис подій* як цілісний інформаційний комплекс, що дозволяє зрозуміти ситуацію (Г. Смолянінова);

– *технологія активного проблемно-ситуаційного аналізу* (К. Герасименко);

– інтерактивна *технологія на основі реальних чи вигаданих ситуацій*, спрямована не стільки на засвоєння готових знань, скільки на формування у студентів нових якостей і вмінь, на вироблення думок чи рішень, на співтворчість студентів і викладача (О. Бідун);

– *метод навчання*, за допомогою якого студенти і викладач беруть участь у безпосередньому обговоренні ділових ситуацій або завдань (Л. Зданевич);

– *засіб*, за допомогою якого значна частина реальності пропонується групі для роботи над ним (Т. Кошманова).

Отже, кейс-метод у наукових дослідженнях розглядається як приклад, технологія, інтерактивна технологія, метод, інтерактивний метод, засіб навчання тощо.

Ми погоджуємося з думкою М. Скиби [4], що кейс-метод це інтерактивний метод навчання, оскільки його застосування пов'язане з активністю, ініціативністю, умінням ухвалювати колективні рішення, водночас із правом на власну думку.

Таким чином, в аспекті нашого дослідження *кейс-метод у професійній підготовці студента-журналіста* – це інтерактивний метод навчання, який полягає у демонстрації та детальному аналізі реальної ситуації для формування системи особистих цінностей, які виявлятимуться у майбутній журналістській діяльності.

Як було досліджено Г. Рожновою, підготовлені викладачем ситуації можуть бути викладені в документальній, заздалегідь підготовленій формі або за допомогою вербальних і візуальних засобів (показ фото- чи відеоматеріалів) [3]. Тобто, кейси можуть подаватися як у друкованому вигляді (реальні статті журналістів), так і у вигляді демонстрації відеосюжетів.

Досліджуючи сутність поняття «кейс-метод» та специфіку його застосування, М. Скиба [4] виділила різні типи кейсів залежно від покладеної в основу ознаки класифікації: за характером ситуації (кейс-випадок, кейс-вправа, кейс-ситуація), за обсягом інформації (міні-кейс, кейс середніх розмірів, об'ємний), за складністю (ілюстративні навчальні ситуації-кейси, навчальні ситуації-кейси без формування проблеми), за джерелом інформації (практичні, навчальні, науково-дослідницькі), за типом методичної частини (питальні, кейси-завдання), за часовою послідовністю матеріалу (кейси в режимі від минулого до сьогодення, кейси-спогади, прогностичні), з суб'єктом кейсу (особистісні, організаційно-інституційні, багатосуб'єктні) тощо.

Варто відмітити, що кейси в навчальному процесі необхідно використовувати з урахуванням ряду вимог, які дадуть можливість забезпечити ефективність їх використання: відповідність тематиці заняття, відображення навчальних цілей, актуальність матеріалу на часі, провокування дискусії та ін.

Важливо і те, що кейс-метод може бути ефективним за умови лише значної модернізації як змісту вчення, так і його методичної моделі. Справа в тому, що впровадження аналізу ситуацій в практику навчання передбачає не лише розробку і використання кейсів у навчальному процесі, а й зміну концепції освіти і виховання студентів, зміну в плануванні навчально-виховного процесу, системи контролю і оцінювання [5].

Окрім того, ключову роль у створенні та використанні кейсів в освітньому процесі відіграє викладач, який а) позааудиторно підбирає певний матеріал (друкована преса; фрагменти теле- та радіопередач; матеріали інтернет-видань) та готує саме ті питання, які спровокують його ґрунтовний аналіз; б) координує імплементацію кейсу аудиторно.

Проілюструємо приклади використання кейсів на лекційних та практичних заняттях дисципліни «Етика журналістської, рекламної та PR-діяльності» на другому курсі в Одеському національному політехнічному університеті.

Варто зауважити, що етика виступає першоосновою традицій та правил професійної етики, зокрема, й журналістської, прописаної в дев'ятнадцяти статтях Етичного кодексу українського журналіста (далі – Кодекс). Реалії сьогодення віддзеркалюють те, що засоби масової інформації не зовсім дотримуються етичної сторони медалі, тому безумовно актуальним залишається використання у процесі підготовки студентів-журналістів різних форм та методів інтерактивної взаємодії на основі усталених цінностей і норм.

Кодекс не затверджений на законодавчому рівні, та водночас його статті регулюють чимало правових джерел. Так, наприклад, обговорюючи статтю Кодексу *«Свобода слова та висловлювань як невід'ємна складова діяльності журналіста»,* викладачка пропонувала дослідити відповідні національні та міжнародні документи, а також розібрати кейс «Редакція газети «Гривна» проти України».

Сутність кейсу *«Редакція газети «Гривна» проти України»* (№ 41214/08 та 49440/08) методично полягає у тому, що викладач дає студентам для аналізу дві статті регіональної газети «Гривня» (м. Херсон): 1) про парламентські дебати щодо звинувачень у посадовому злочині (судді), 2) про позов за наклеп, який суддя подав у зв'язку з першою статтею. Після обговорення змісту та способу подачі матеріалу в статтях, викладач ознайомлює майбутніх журналістів із рішенням ЄСПЛ.

Виконання запропонованого завдання та ознайомлення із кейсом дало змогу студентам врахувати досвід колег з Херсону для подальшої професійної діяльності. Викладачка мала можливість з'ясувати рівень загальної підготовки майбутніх фахівців та ознайомити з документами, які на законодавчому рівні регулюють першу статтю Кодексу.

Розглядаючи іншу статтю Кодексу *«Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини»*, викладачка обговорювала зі студентами відповідну документацію, а також пропонувала для розбору кейси «Напад на знімальну групу» та «Ганновер проти Німеччини».

Методика кейсу *«Напад на знімальну групу»* полягає у тому, що викладач демонструє студентам відео про напад працівників УДО на журналіста та оператора програми «Схеми» на Обухівській трасі (15.09.2018р.). Події детально обговорюються, наприклад: акцент на фразах журналістів («Навіщо Ви мене штовхаєте?», «Тут немає паркану»), діях (пред'явлення посвідчення, виклик національної поліції), складу групи (наявність другого оператора) тощо. Студенти шукають баланс між правом громадян отримувати повну та адекватну інформацію про публічних осіб та законним правом цих осіб на невтручання у їх приватне життя.

Кейс «Ганновер проти Німеччини» методично заключається в ознайомленні здобувачів вищої освіти зі статтею 8 (право на повагу до приватного життя) Європейської конвенції з прав людини) та з рішенням ЄСПЛ «Ганновер проти Німеччини» (№ 59320/00).

Відбувається вироблення нових знань, а не оволодіння готовими під час обговорення з усією академічною групою специфіки оприлюднення фотографій у публічному місці зі сценами повсякденного життя та виконання офіційних обов'язків. Доречно також дати студентам на позааудиторне виконання завдання ознайомитися з Проектом закону про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо забезпечення прав працівників на особисте та сімейне життя) № 1148 від 29.08.2019 р.

Під час обговорення статті Кодексу *«Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста»* та опрацювання відповідної документації, викладачка пропонувала розібрати кейс «Бабченко».

Методичний зміст цієї вправи полягає у тому, що педагог нагадує ситуацію про вбивство російського журналіста А. Бабченка, скоєного 29.05.2018 р. у формі-запитань-відповідей (Яке першоджерело інформації? Чим офіційні особи відрізняються від неофіційних? Чи правильною була моментальна поява оцінок та аналітики тоді, коли фактів було недостатньо (навіть за наявності офіційного джерела!)?) та ін. Студенти розбирають результат висвітлення події через брак інформації, комунікації і комунікації достовірної від представників влади і силових структур зі ЗМІ.

Для опрацювання статті Кодексу про заборону *дискримінації через стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання* та ознайомлення із відповідними документами було застосовано кейс «Роми».

Методичні рекомендації до використання кейсу: наставник демонструє відеоролик нападу представниками руху С14 **(**20.04.2018 р.**)** на табір ромів у Києві та ставить питання, які мали б спровокувати обговорення і спрямувати його у відповідному руслі. Доречно також дати завдання на позааудиторне виконання про те, які терміни використовують ЗМІ у статтях, наприклад, про мігрантів: «недокументований», «незареєстрований» «незаконний» із визначенням їх конотативного значення.

Діяльність журналістів в умовах сьогодення характеризується низьким рівнем професійної культури, тому відповідно процес підготовки означених фахівців має базуватися на інноваційних технологіях у навчанні, зокрема кейс-методах.

Використання в освітньому процесі кейсів, надало нам можливість виокремити низку переваг над іншими методами, а саме: закріплення теоретичного матеріалу на реальних ситуаціях; розвиток аналітичного та критичного мислення; вироблення вмінь ухвалювати рішення; формування навичок вирішення більш серйозних проблем; робота в команді над спільним завданням; розвиток інтелектуальних здібностей; здобуття знань не в готовому вигляді, а в процесі систематичного вирішення навчальних завдань; мобілізація здобутих спільно знань через порівняння, узагальнення та висновки та ін.

Окрім того, використання кейсів надало змогу сформувати тісний психологічний контакт викладача і студентів, емоційно-позитивний настрій та налаштування на плідну співпрацю.

Висновки. Використання кейс-методів для навчання студентів-журналістів у закладах вищої освіти – це найефективніший метод засвоєння етичних принципів під час підготовки студентів-журналістів, який надасть змогу підвищити їх професійну культуру. У свою чергу аксіологічний аспект підготовки майбутніх журналістів дуже важливий, оскільки їхня майбутня професійна діяльність базуватиметься на сформованій закладом вищої освіти професійній культурі, яка тим чи іншим чином виявлятиметься у створюваному ними контенті.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в добірці та опису методики використання інших кейсів для підготовки майбутніх журналістів.

Список використаних джерел

1. Буркова Л. В. Аксіологічний компонент професійних компетентностей для фахівців соціономічних професій. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. №. 9. С. 5–9.

2. Дяченко М. Д. Сутність та специфіка педагогічного процесу розвитку творчого потенціалу майбутніх журналістів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. №. 28. С. 136–143.

3. Рожнова Г. П. Організаційно-педагогічне та нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 1. С. 16–19.

4. Скиба М. Застосування кейс-методу для формування конструктивних і проективних умінь еколого-педагогічної діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 4 (58). С. 354–362.

5. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 19–28.

6. Шумська С. Є. Використання кейс-методу у професійному навчанні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. №. 2. С. 277–280.

References

1. Byrkova, L.V. (2016). Axiological component of professional competencies for specialists of socio-economic professions. Education and development of gifted personality, 5–9 [in Ukrainian].

2. Dyachenko, M.D. (2013). The essence and specificity of the pedagogical process of development of the creative potential of future journalists. Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools, 136–143 [in Ukrainian].

3. Rozhnova, G.P. (2017). Organizational-pedagogical and normative support of professional training of future journalists in higher educational establishments of Ukraine. The image of the modern teacher,16–19 [in Ukrainian].

4. Skiba, M. (2016). Application of case-method for formation of constructive and projective skills of ecological-pedagogical activity. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 4 (58) 354–362 [in Ukrainian].

5. Surmin, Yu. (2015). Case method: formation and development in Ukraine. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2, 19–28 [in Ukrainian].

6. Shumskaya, S. Ye. (2013). The use of the case method in vocational training. Collection of scientific works of Khmelnitsky Institute of Social Technologies, University of Ukraine, 2, 277–280 [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187981
УДК [008+17] 004.738.5

Філіпова Людмила Яківна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних технологій
Харківської державної академії культури
flyak@ukr.net
ORCID 0000-0003-0273-7922

РОЛЬ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЕТИКИ В ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КОРИСТУВАЧІВ КОМП'ЮТЕРНО-МЕРЕЖЕВОГО СЕРЕДОВИЩА
(за книгою американського етика Дебори Джонсон[*])

Мета статті – *обґрунтування ролі комп'ютерної етики в контексті інформаційної культури поведінки користувача мережевого середовища.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема використані інформаційний, системний підходи, порівняльний, термінологічний методи дослідження, а також аналітичний моніторинг публікацій.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у тому, що здійснено аналіз важливості головних принципів комп'ютерної етики, за Д. Джонсон, що в якості морально-етичних принципів культури поведінки усіх користувачів комп'ютерних мереж є необхідними складниками сучасної інформаційної культури.* ***Висновки****. Морально-етичні принципи інформаційної культури будь-якого учасника інформаційно-мережевого середовища є вкрай важливими й необхідними для комфортного співіснування «людина-комп'ютер-інтернет», для загального позитивного впливу інтернет-мережі на інформаційне суспільство.*

Ключові слова: *комп'ютерна етика, Дебора Джонсон, США, інформаційна культура, морально-етичні принципи, комп'ютерні мережі.*

Филиппова Людмила Яковлевна,
доктор педагогических наук, профессор,
профессор кафедры информационных технологий
Харьковской государственной академии культуры

РОЛЬ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЭТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ КОМПЬЮТЕРНО-СЕТЕВОЙ СРЕДЫ
(по книге американского этика Деборы Джонсон)

Цель статьи *– обоснование роли компьютерной этики в контексте информационной культуры поведения пользователя сетевой среды.* ***Методология*** *исследования заключается в применении общенаучных и специальных методов познания, в частности использованы информационный, системный подходы, сравнительный, терминологический методы исследования, а также аналитический мониторинг публикаций.* ***Научная новизна*** *работы заключается в том, что проведен анализ важности главных принципов компьютерной этики, по Д. Джонсон, которые в качестве морально-этических принципов культуры поведения всех*

[*] *Johnson Deborah G. Computer Ethics / Deborah G. Johnson. 2nd ed.New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River, 1994. 181 p.*

© Філіпова Л.Я.

пользователей компьютерных сетей являются необходимыми составляющими современной информационной культуры. ***Выводы.*** *Морально-этические принципы информационной культуры любого участника информационно-сетевой среды являються крайне важными и необходимыми для комфортного сосуществования «человек-компьютер-Интернет», для общего положительного влияния интернет-сети на информационное общество.*

Ключевые слова*: компьютерная этика, Дебора Джонсон, США, информационная культура, морально-этические принципы, компьютерные сети.*

Filipova Liudmyla,
Doctor of Sciences (Pedagogical), Professor
Professor of Information Technology Department
Kharkiv State Academy of Culture

ROLE OF COMPUTER ETHICS IN THE FORMATION OF INFORMATION CULTURE OF THE COMPUTER-USER NETWORK ENVIRONMENT (on the book by American ethics Deborah Johnson)

Purpose of the article *is to substantiate the role of computer ethics in the context of information culture of user behavior of the network environment.* ***Methodology*** *consists in the application of general scientific and special methods of cognition, in particular, informational, systemic approaches, comparative, terminological research methods, as well as analytical monitoring of publications are used.* ***Scientific novelty*** *of the work lies in the fact that the analysis of the importance of the main principles of computer ethics, according to D. Johnson, that the moral and ethical principles of the culture of behavior of all users of computer networks are necessary components of modern information culture.* ***Conclusions.*** *Moral and ethical principles of the information culture of any member of information network environment are extremely important and necessary for the comfortable coexistence of the "person-computer-Internet", for the overall positive impact of the Internet network on the information society.*

Key words: *computer ethics, Deborah Johnson, USA, information culture, moral and ethical principles, computer networks.*

Актуальність теми дослідження. Формування інформаційної культури в сучасному інформаційному суспільстві завжди є актуальною проблемою особливо в освітній сфері. Однак в сучасні часи інформаційну культуру все частіше трактують як особливий феномен інформаційного суспільства. Концепція інформаційної культури включає в себе знання з різних наук: теорії інформації, кібернетики, інформатики, семіотики, документалістики, логіки, культурології, лінгвістики та ін. [5]. Хоча поняття «інформаційна культура» частіше пов'язують з бібліотечною та книжковою справою, саме в цих сферах найбільшу увагу приділяли питанням навчання читачів культурі взаємодії з книгою та інформацією.

На думку фахівців, інформаційну культуру можна розглядати як у широкому, так і у вузькому сенсі. Так, у широкому сенсі – це сукупність принципів і механізмів, що забезпечують взаємодію етнічних і національних культур, їх з'єднання в загальний досвід людства. У вузькому сенсі – це оптимальні способи поводження з інформацією та подання її споживачу для вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних засобів виробництва, зберігання і передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації [6].

Тож інформаційна культура призводить до зміни багатьох соціально-економічних, політичних і духовних уявлень, що вже склались, надає якісно нові риси образу життя людини. Критеріями нової інформаційної культури є вміння людини адекватно формулювати свою потребу в інформації, знаходити її, переробляти, відбирати, оцінювати і створювати якісно нову [7]. Додамо також – це вміння людини мати адекватну культуру поведінки в умовах комп'ютерно-мережевого середовища.

У контексті вище наведених тлумачень інформаційної культури акцентуємо нашу увагу на розгляді цього інформаційного фено-

мена саме в умовах комп'ютерно-мережевого середовища. Зокрема, охарактеризуємо роль та важливість морально-етичних принципів культури поведінки користувача мережевого середовища або будь-якого учасника інформаційно-мережевого суспільства, використовуючи базові положення комп'ютерної етики.

Мета статті – обґрунтування ролі комп'ютерної етики в контексті інформаційної культури поведінки користувача мережевого середовища.

Аналіз досліджень і публікацій. Слід підкреслити, що поняття «комп'ютерна етика» стало розповсюдженим переважно у американському суспільстві; а знаковими подіями у цьому аспекті став вихід друком книги Д. Джонсон «Комп'ютерна етика» (Johnson Deborah G. Computer Ethics. 2nd ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River, 1994. 181 p.) та її ж (у співавторстві з Дж.Снеппером) антології «Етичні аспекти у використанні комп'ютерів» [1, 3].

Взагалі ж комп'ютерно-етична проблематика розглядалась і іншими американськими вченими, такими як Дж. Мур, Д. Джонсон, Дж. Снеппер, Л. Ллойд, У. Бетчел та ін. Вони довели, що комп'ютерна етика є не зведенням правил поведінки, а складним динамічним полем досліджень, що передбачає аналіз відношень між фактами, концепціями, політикою і цінностями в контексті інтенсивного розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій. Зокрема, Дж. Мур став одним із тих, хто першим порушив ці проблеми, він передбачав, що до кінця XX ст. чимало видів людської діяльності і багато соціальних інститутів будуть так трансформовані інформаційно-комп'ютерними технологіями, що це, безсумнівно, породить широкий спектр проблем для нової дисципліни – комп'ютерної етики. Він визначав комп'ютерну етику як аналіз природи соціального впливу комп'ютерних технологій на суспільство, формулювання на цій основі моральних норм і проведення активної політики їх впровадження у свідомість розроблювачів і користувачів комп'ютерних технологій [4].

Однак саме американський етик Дебора Джонсон комплексно проаналізувала ці питання у своїй монографії (або підручнику) «Computer Ethics»; і на сьогодні вже вийшло друком її четверте видання. Автором у 2-му виданні підкреслено, що ця книга в якості навчального курсу містить основну ідею, що етичні питання взаємовідносин між людиною та комп'ютером є новим видом старих і повторюваних моральних принципів [1]. У 7-ми розділах книги авторка розкриває багато питань, серед яких – важливість набуття навичок професійної етики; зосереджуючись на соціальній відповідальності так званих «комп'ютерних професіоналів», професійних відносинах, конфліктних ситуаціях та кодексах професійної поведінки.

Виклад основного матеріалу. Поняття «комп'ютерний професіонал» є досить умовним та узагальненим, саме його використала у своїх публікаціях Д. Джонсон ще у 80-ті рр. минулого сторіччя, коли з'явилося перше видання її книги [Johnson D.G. Computer ethics. Englewood Cliffs (N.J.), 1985. XI, 110 p]. Вона розглядала цей термін так: це людина, яка заробляє на життя своєю роботою з використанням комп'ютеру [1]. До такого узагальнюючого поняття авторка включала не тільки програмістів, системних аналітиків, системотехніків, продавців комп'ютерного обладнання, а й усіх користувачів продуктів інформаційно-комп'ютерних технологій: службовців банків, працівників освіти, медичних працівників, економістів, політиків, представників ЗМІ та багатьох інших. Д. Джонсон вважає, що «комп'ютерний професіонал», займаючись своєю справою, вступає у взаємини з роботодавцем, клієнтом (або споживачем), з колегою по професії та й з усім суспільством. Однак у цій площині взаємовідносин зобов'язання «комп'ютерних професіоналів» по відношенню до іншої сторони, наприклад клієнта, чітко не визначено. Залишається багато запитань, на які складно відповісти, хоча багато з них мають бути закладені окремими пунктами у професійні контракти, саме з морально-етичної точки зору.

Комп'ютерна етика розуміється як поле досліджень, розташоване на межі між новими технологіями і нормативною етикою; фахівці її розглядають одночасно і як дослідницький напрям, і як навчальну дисципліну. Пізніше дослідницьке поле комп'ютерної етики розширилося завдяки новому спектру питань, пов'язаних зі зростанням кількості непрофесійних користувачів (так званих «кінцевих» користувачів)

і розвитком комп'ютерних мереж, особливо глобальної комп'ютерної мережі Інтернет. Ця тенденція знайшла відображення у виданій у 1995 р. антології «Комп'ютери, етика і соціальні цінності» (Computers, Ethics & Social Values / Edited by D.Johnson and H.Nissenbaum. Prentice-Hall, Inc., 1995), під редакцією Д. Джонсон. Згодом комп'ютерно-етична проблематика набула поширення та визнання за межами Північної Америки та в країнах Європи [4].

Відомо, що інтернет як глобальна світова комп'ютерна мережа надає користувачеві величезні інформаційні масиви, на основі чого можна формувати вміння шукати, обробляти, зберігати і передавати інформацію засобами сучасних комунікаційних технологій. Тож інтернет-мережа може надавати значний позитивний вплив на особистість: сприяти її самовираженню і самоствердженню; успішно реалізувати виховну функцію на основі залучення студентів до інформації культурного, етичного, гуманістичного характеру. Однак вже перший проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в освітні структури спонукало вчених і педагогів звернутися до етичних, правових і моральних аспектів застосування цих технологій. Тому що глобальна природа мережі не тільки відкрила людству нові вражаючі можливості для створення і поширення інформації та знань, а й збільшила певну небезпеку виникнення протиріч між цінностями, традиціями та культурною спадщиною різних держав і народів. Одночасно дії окремої людини в інтернеті можуть значно відрізнятися від його дій в реальному світі, коли людина, й особливо молода, інколи навіть не в змозі передбачити всі наслідки своїх вчинків у віртуальному середовищі для реального навколишнього середовища спільноти людей.

Складається така собі парадоксальна ситуація, коли майже у всіх користувачів інтернету не викликає сумніву корисність і навіть безсумнівну необхідність комп'ютерної мережі для сучасної життєдіяльності людства, але в той же час виникають складні проблеми взаємовідносин між інформаційною технологією і культурними традиціями і нормами поведінки особистості. Тобто такі проблеми вже переходять у площину морально-етичних принципів культури поведінки користувача в інтернет-мережевому середовищі.

Велику увагу питанням комп’ютерної етики стали приділяти в американському суспільстві, де значно раніше, ніж у нас розповсюдились мережеві технології та сервіси. Так, в США ще в 1979 р. був розроблений і прийнятий перший кодекс комп'ютерної етики, в преамбулі якого підкреслюється життєво важлива необхідність дотримання всіх норм етики при розробці та експлуатації засобів інформаційних технологій. Пізніше у 1987 р. розробили кодекс комп'ютерної етики для викладачів вищої і середньої шкіл. Кодекси послужили основою для створення спеціальних курсів, що викладаються у середніх школах і більшості університетів США. На основі етичних стандартів Міжнародна федерація з інформаційних технологіях (IFIP) рекомендувала прийняти кодекси комп'ютерної етики національним організаціям інших країн з урахуванням місцевих культурних і етичних традицій [2].

Поряд с поняттям «комп’ютерна етика» став поширюватися вислів «етика Інтернет», «мережевий етикет» або «нетикет» (net – у перекладі з англ. мови це – мережа); такі поняття можна зустріти й у електронних практичних посібниках для користувачів Інтернету, і в правилах, встановлених на веб-сайтах, наприклад у чатах, на форумах мережі. Один з американських сайтів так і називався – «webethics», тобто «етика Інтернет» (до речі, американці називають весь інтернет узагальненим словом «Веб»).

Матеріали, що стосуються етичних аспектів культури професійної поведінки у глобальній мережі, містяться на сайтах американських комп'ютерних та інженерних асоціацій, наприклад, Асоціації комп’ютерної техніки (Association for Computing Machinery). Основу подібних матеріалів створюють, здебільшого етичні кодекси, які визначають базові цінності і норми, на основі яких виробляються рекомендації щодо поведінки в певних ситуаціях. Так, згідно з правилами мережевого кодексу етики: не рекомендується робити речей, що не схвалюються в цивілізованому суспільстві – лаятися, ображати людей, розпалювати національну ворожнечу, зламувати паролі (коди доступу). Забороняється поширення реклами через групи новин тощо [2].

Полікультурний контекст мережевих технологій створює труднощі морального обґрунтування загальних юридичних норм, навіть тих із них, що вже зафіксовані в міжнародних угодах. Однак проблеми «загальних правил» і «загальних цінностей» мережі пов'язані не тільки з приналежністю її творців і користувачів до різних країн, але і з різним характером їх професійних занять. Стає все очевидніше, що Інтернет є сталим явищем, «річчю в собі», що потребує не стільки визначення, скільки признання і з правової точки зору.

Незважаючи на те, що дотримання моральних норм підтримується тільки силою суспільного впливу, їх наявність необхідна і тому, що історично на основі норм моралі виробляються нові й удосконалюються існуючі юридичні норми, які забезпечуються державним впливом.

В українському суспільстві вже розпочинають звертатися до проблем та питань, що виникають паралельно з швидким проникненням Інтернет-технологій в суспільне життя і, зокрема, в освітню сферу, де новітні технології стають інструментом інтерактивного навчання, особливо в напрямі розвитку дистанційної освіти. І в цьому напрямі одним із сучасних завдань має стати впровадження в освітні заклади навчальної дисципліни «Комп'ютерна етика» як для користувачів, так і для фахівців-розробників комп'ютерних систем і мереж в будь-якій сфері людської діяльності.

Актуальними явищами, які супроводжують поширення комп'ютерно-комунікаційних технологій у сучасному інформаційному суспільстві, стають морально-етичні проблеми взаємовідносин між комп'ютером та людиною в міжнародному мережевому просторі, тобто проблеми інформаційної культури поведінки. Вони породжують багато запитань, проте не на всі з них є чіткі відповіді. Головною ж умовою успішного співіснування людина–комп'ютер та людина–інтернет має бути регулювання відносин між ними та розуміння важливості саморегуляції поведінки користувача в мережі на основі морально-етичних норм. Тобто нам усім слід реалізовувати домінуючий принцип кодексу всесвітньої мережевої етики – Noli nocere (лат.м.) або Do no harm (англ.м.) – Не нашкодь.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що здійснено аналіз важливості головних принципів комп'ютерної етики, за Д. Джонсон, що в якості морально-етичних принципів культури поведінки усіх користувачів комп'ютерних мереж є необхідними складниками сучасної інформаційної культури.

Висновки: морально-етичні принципи інформаційної культури будь-якого учасника інформаційно-мережевого середовища є вкрай важливими й необхідними для комфортного співіснування «людина-комп'ютер-інтернет», для створення загальних позитивних результатів користування інформаційними ресурсами з будь-якої сфери сучасного соціального суспільства.

Список використаних джерел

1. Johnson Deborah G. Computer Ethics / 2nd ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River, 1994. 181 p.

2. Филиппова Л. Я., Зеленецкий В. С. Компьютерная этика. Морально-этические и правовые нормы для пользователей компьютерных сетей: Учеб. пособие. Х. : Изд-во «Кроссроуд», 2006. С.55–82.

3. Spinello R. A. Ethical aspects of information technology. – Englewood Cliffs (N.J.), 1995. – XI. P. 129.

4. Галинская И. Л. Компьютерная этика, информационная этика, киберэтика // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития. М. : Дашков и Ко, 2003. С. 121–127.

5. Информационная культура, информационная грамотность и компьютерная компетентность // http://jarki.ru/wpress/2009/06/28/756/

6. Кравец В. А., Кухаренко В. Н. Формирование информационной культуры // Дистанционное образование. 2000. № 4. С. 35–37.

7. Хочь І. Проблеми формування інформаційної культури українського суспільства // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. 2010. Вип. 14. С. 250–253.

References

1. Johnson Deborah G. (1994) Computer Ethics. 2nd ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Upper Saddle River [in English].
2. Fylyppova L.Ia., Zelenetskyi V.S. (2006) Computer ethics. Ethical and legal standards for users of computer networks: Ucheb. posobye. Kh.: Yzd-vo "Krossroud", P. 55-82 [in Ukrainian].
3. Spinello R.A. Ethical aspects of information technology. Englewood Cliffs (N.J.), 1995. XI. P. [in English].
4. Halynskaia Y.L. (2003) Computer ethics, information ethics, cyber ethics .New infocommunication technologies in social sciences and education: current state, problems, development prospects. M.: Dashkov y Ko, P. 121-127 [In Russian].
5. Information culture, information literacy and computer competence. – URL: http://jarki.ru/wpress/2009/06/28/756/ [In Russian].
6. Kravets V.A., Kukharenko V.N. (2000) The formation of information culture. Dystantsyonnoe obrazovanye. № 4. P. 35-37 [In Russian].
7. Khoch I. (2010) Problems of formation of information culture of Ukrainian society. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia : Politolohiia, Sotsiolohiia, Filosofiia. Vyp. 14. P. 250-253 [in Ukrainian].

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187982
УДК 008 : 004 : 316.776

Салата Галина Володимирівна,
доктор історичних наук,
директор коледжу Київського університету культури
salaty@bigmir.net
ORCID 0000-0002-2673-8463

Бачинська Надія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
n.bachynska17@gmail.com
ORCID 0000-0003-3912-7108

КУЛЬТУРА І КОМУНІКАЦІЯ: ЯК КУЛЬТУРА ВПЛИВАЄ НА СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

Метою статті *є дослідження ролі культури в процесі передачі та сприйняття інформації.* ***Методологія дослідження.*** *Для проведення дослідження використані культурно-історичний, системний, дескриптивний та інтегративний підходи.* ***Наукова новизна.*** *Реалізація комунікативної компетентності є культурно обумовленою. У процесі обміну повідомленнями постійно відбувається відтворення смислів, так як вони не є тотожними навіть у представників однієї культури. За наявності різних культур і різних мов комунікація ускладнюється. Під час передачі інформації її смисл частково перекручується, а частково губиться, оскільки повідомлення зустрічає на своєму шляху бар'єри, фільтри, сформовані культурою, які унеможливлюють отримання адресатом смислу повідомлення.* ***Висновки.*** *Міжособистісна та міжгрупова комунікація здійснюється в умовах значних культурних розходжень її учасників. Ці культурні відмінності істотно впливають на процес створення*

© Салата Г.В., Бачинська Н.А.

і транслювання повідомлень, їхню інтерпретацію та сприйняття і зрештою на успіх комунікації. Маючи справу з ментальним фільтрами представників різних культур, необхідно враховувати значні культурні розходження, рівень комунікативної компетентності учасників процесу, нюанси передачі інформації, неявне знання, а також принципи комунікативної взаємодії.

***Ключові слова**: культура, комунікація, інформація, фільтри упереджень, ментальні моделі.*

Салата Галина Владимировна,
доктор исторических наук,
директор колледжа Киевского университета культуры

Бачинская Надежда Анатольевна,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры информационных технологий
Киевского национального университета культуры и искусств

КУЛЬТУРА И КОММУНИКАЦИЯ: КАК КУЛЬТУРА ВЛИЯЕТ НА ВОСПРИЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ

***Целью статьи** является исследование роли культуры в процессе передачи и восприятия информации. **Методология исследования.** Для проведения исследования использованы культурно-исторический, системный, дескриптивный и интегративный подходы. **Научная новизна.** Реализация коммуникативной компетентности является культурно обусловленной. В процессе обмена сообщениями постоянно происходит воспроизведение смыслов, так как они не являются тождественными даже у представителей одной культуры. При наличии разных культур и разных языков коммуникация осложняется. Во время передачи информации ее смысл частично искажается, а частично теряется, поскольку сообщение встречает на своем пути барьеры, фильтры, сформированные культурой, которые не дают смыслу сообщения дойти до адресата. **Выводы.** Межличностная и межгрупповая коммуникация осуществляется в условиях значительных культурных различий ее участников. Эти культурные различия существенно влияют на процесс создания и передачи сообщений, их интерпретацию и восприятие и в конечном итоге на успех коммуникации. Имея дело с ментальными фильтрами представителей разных культур, необходимо учитывать значительные культурные различия, уровень коммуникативной компетентности участников процесса, нюансы передачи информации, неявное знание, а также принципы коммуникативного взаимодействия.*

***Ключевые слова**: культура, коммуникация, информация, фильтры предубеждений, ментальные модели.*

Salata Halyna,
Doctor of History,
Director of the College of Kyiv University of Culture

Bachynska Nadiia,
Ph.D. in Pedagogy,
Associate Professor of the Department of Information
Technologies of Kyivv National University of Culture and Arts

CULTURE AND COMMUNICATION: HOW CULTURE IMPACTS PERCEPTION OF INFORMATION

***The purpose of the article** aims at studying the role of culture in the process of transmitting and perceiving information. **Methodology**. The authors have used cultural-historical, systemic, descriptive, and integrative approaches. **The scientific novelty.** The realization of communicative competence is culturally conditioned. In the process of messaging, meanings are constantly being reproduced since they are not identical even among the representatives of the same culture. Communication becomes even more complicated within the framework of different cultures and different languages. During the transmission of information, its meaning is partially*

distorted and partially lost, because certain barriers, filters formed by any given culture do not allow the message to reach the addressee. ***Conclusions.*** *Interpersonal and intergroup communication is carried out under conditions of significant cultural differences of the participants. These cultural differences significantly influence the process of creating and transmitting messages, their interpretation and perception and ultimately the success of communication. Dealing with mental filters of the representatives of different cultures, it is necessary to take into account the cultural differences, the level of communicative competence of the process participants, the nuances of information transfer, implicit knowledge, and the principles of communicative interaction.*

Key words: *culture, communication, information, bias filters model, mental models.*

Актуальність дослідження. Глобалізація є однією з визначальних тенденцій XXI століття. Економічний, політичний, соціальний і культурний розвиток призводить до зростання зв'язків між різними країнами світу. Скорочення витрат у сфері комунікаційних технологій спрощує співпрацю з партнерами у найвіддаленіших регіонах. Не існує жодного аспекту сучасного життя, якого не торкаються глобалізаційні процеси [1; 4; 6]. Зростаюча хвиля глобалізації відіграє суттєву роль у царині бізнесу, культури, освіти, науки, техніки, впливає на навколишнє середовище, міграційні процеси, міжнародний розвиток, політичні системи. Невідворотній процес глобалізації, обумовлений економічною взаємозалежністю країн, розвитком засобів комунікації та інформатизації, поширенням освіти і знань, призвів до формування єдиного, цілісного світу.

Глобалізація сьогодні принципово відрізняється від глобалізації десятирічної давнини. Успіх у цьому новому операційному середовищі потребує переосмислення багатьох рішень і передбачень. Якщо глобалізація XX століття визначалася швидким зростанням товарообігу, а великі транснаціональні корпорації створювали мережі поставок, які охоплювали світ, то наразі зростання світової торгівлі минуло пік світового ВВП (принаймні, у найближчому майбутньому), це стосується і транскордонних фінансових потоків. Але сам процес глобалізації продовжується – глобалізація перетворилася на дигітальну. Так, зокрема, за минуле десятиріччя транскордонні потоки даних зросли в 45 разів, а до 2020 року планується збільшити їх ще у дев'ять разів [17].

Нові гравці глобалізованого простору потребують розвинених інформаційних систем, спроможних впоратися з сучасними викликами. Славетна фраза Н. Ротшильда, повторена В. Черчиллем, «Хто володіє інформацією – той володіє світом» сьогодні набуває нового значення. Низка вчених присвятили свої розвідки вивченню складного феномену інформації, пропонуючи своє власне бачення та інтерпретації. Різні дисципліни досліджують проблеми програмування, ефективного спілкування, проектування систем для надання інформації клієнтам тощо. Ця ситуація виявилась неефективною з наукової точки зору, оскільки представники однієї дисципліни не могли скористатися дослідженнями колег іншого профілю. Саме тому Е.Б. Коген, наприкінці 90-х років XX століття заснував трансдисципліну під назвою «Інформаційна наука» (Informing Science), яка мала на меті вивчення інформаційних процесів у різноманітних навчальних дисциплінах, включаючи інформаційні системи управління, освіту, бізнес, технології навчання, інформатику, комунікації, психологію, філософію, бібліотечні науки та багатьох інших [3]. Цей трансдисциплінарний підхід, який об'єднав об'єктивний базис всіх дисциплін, що мають відношення до конкретної проблеми, надав можливості подальшого розуміння і розвитку інформаційного світу, в якому живе сучасне суспільство.

Одним із акторів як інформаційних процесів, так і еволюції інформаційних систем є культура, оскільки учасники інформаційного процесу сприймають та інтерпретують інформацію крізь певний набір фільтрів, які можуть відрізнятися в різних культурах, що суттєво впливає на успіх комунікативного процесу. Сьогодні глобальна поінформованість та розуміння ролі культури в інформаційному середовищі та інформаційній науці допомагатимуть людям впоратися зі «складнощами інформаційно-культурного перекладу» [5; 22].

Аналіз досліджень і публікацій. Полісемантичність поняття культура призвела до виникнення різноманітних визначень цього феномену. Науковий доробок Л. Вайта, К. Гірца, В. Гуденау, В. Гудикунста, Ф. Клакхон, К. Леві-Стросса, Ф. Стродтбека, Г. Трагера, Е. Холла, Г. Хофстеде сприяли новому розумінню культури [7; 12; 13; 29; 30]. Л. Смірчич підкреслював, що культуру можна розглядати з позиції цілей або спільних результатів [25]. Л. Гізо, П. Сапієнца та Л. Зінгалес визначають культуру як традиційні переконання і цінності, які етнічні, релігійні та соціальні групи транслюють наступним генераціям [11]. Співвідношення культури і цивілізації, багатовимірність поняття культури та її складових досліджують В. Шинкарук, Л. Шинкарук, Г. Салата, Т. Данилова [2; 23; 24]. Існує досить невелика кількість робіт, які аналізують взаємозв'язок культури та інформаційної науки. Це, зокрема, роботи, присвячені організаційним практикам, що сприяють обміну знаннями, в контексті різних культур [21], культурно обумовленому адаптивному навчанню [20], рівню впливу національної культури на готовність до електронного уряду [16], культурі, віруванням, що поділяються суспільством, та інформаційній науці [10]. Отже, сьогодні розуміння інформаційної науки крізь призму культури потребує ґрунтовної розробки.

Метою статті є дослідження ролі культури в процесі передачі та сприйняття інформації.

Виклад основного матеріалу. Культура не є чимось сталим і незмінним, навпаки, вона проходить декілька етапів свого існування. Так, на думку О. Шпенглера, всі типи культур являють собою особливу форму життя: вони народжуються, розквітають, в'януть і зникають, тобто проходять у своєму розвитку стадії дитинства, юності, зрілості та смерті [26]. Сучасна людина є представником різних культур, які взаємодіють і впливають одна на одну на рівні країн, регіонів, релігій, організацій, соціальних груп, сімей тощо. Різноманітність моделей членства в різних групах, швидше за все, перешкоджатиме формуванню єдиної культури, що поділяється всіма членами групи. Навіть окремі індивіди будуть «змінюватись» у межах загальноприйнятої культури.

Культурний обмін включає в себе три аспекти, такі як ментальні моделі, преференції та артефакти. Ментальні моделі – це знання, переконання і процедури, які допомагають членам певної групи взаємодіяти з оточуючим світом. Культура суттєво впливає на ментальні моделі та пов'язані з ними системи міркувань. Наприклад, західні та східні культури по-різному інтерпретують ступінь самодостатності індивіда [18]. Подальші дослідження виявили ще більш глибокі наслідки культурного впливу: «Значні соціальні відмінності, які існують між різними культурами, впливають не лише на їхні переконання щодо конкретних аспектів світу, але й на їхні наївні метафізичні системи на глибинному рівні; неявне знання; когнітивні процеси – способи, у які вони пізнають світ» [19, 291].

Важливим елементом культури є преференції – атитюди та цінності, що поділяються представниками культурної групи. Ці культурні уподобання сприяють оцінці придатності різних патернів поведінки та результатів, які інколи можуть виявитися критичними для всієї культури [9].

Артефакти є проявами культури в матеріальному світі, які підтверджують ментальні моделі та преференції членів певної культурної групи. Артефакти є видимими проявами культури, особливо для представників інших культур. Вони є ключовим каналом, завдяки якому транслюються ментальні моделі та цінності.

Культури істотно розрізняються ступенем впливу на представників певної групи. Всеосяжність і сила культури є тими аспектами культурного обміну, які особливо впливають на інформаційний простір. Всеосяжність культури передбачає рівень її впливу на всі аспекти індивідуальної поведінки. Сильна культура повсюдно маніфестує свої ключові цінності, а спільні артефакти мають поважатися всіма членами групи. Натомість, слабка культура демонструє досить високий рівень відмінностей між членами групи у дотриманні спільних елементів.

Кінцевий результат обробки інформації у процесі сприйняття іншої культури завжди виражається у символічній формі та кодується у вже існуючу структуру тих систем, які є звичними для індивіда. Цей процес не є лінійн-

ним, але представляє собою синергійну транзакцію, тому кінцевий продукт сприйняття інформації з іншої культури представляє собою нейросемантичну конструкцію [31].

Для розуміння ролі культури в інформаційній науці, для усвідомлення того, як культура впливає на кодування, передачу і декодування інформації, видається доцільним використовувати модель фільтрів упереджень [8; 9; 15]. Згідно з цією моделлю, для ефективної передачі інформації, яка має призвести до бажаних змін у ментальній схемі отримувача інформації, вона має пройти крізь певні ментальні фільтри без втрати або спотворення: «По-перше, інформація впливає на процес прийняття рішень і при цьому може проходити через один або більше об'єктивів фільтрів упереджень. Об'єктив фільтру упереджень – це концептуальне уявлення, за допомогою якого особи, які приймають рішення, обробляють інформацію. Об'єктив може екранувати, змінювати чи інтенсифікувати отримувану інформацію. Прикладом цього є інформаційне упередження, що спотворює сприйняті переваги від прийняття рішення. По-друге, упередження можуть впливати на те, яким чином відбувається прийняття рішення. Прикладом цього є упередженість невизначеності, яка обмежує або зупиняє пошук факторів інформування» [15, 50].

У межах моделі фільтрів упереджень відразу видно, що культура впливає на кожен фільтр, який може блокувати або спотворювати вхідні повідомлення. Культура може формувати індивідуальне ставлення до того, що є або не є цікавим. Так, ЗМІ присвячують надмірну кількість часу обговоренню приватного життя публічних людей, зірок шоу-бізнесу, жахливим подіям і пророкуванню Апокаліпсису або ж корупційним скандалам. Загалом те, що люди вважають найцікавішим, трохи відрізняється від існуючих ментальних моделей, але не надто сильно. Культура відіграє важливу роль у створенні цих ментальних моделей.

Люди схильні інтерпретувати нову інформацію таким чином, щоби знайти в новій інформації підтвердження старої, вже відомої. Стикаючись з символами, вони використовують їх як підказку для отримання інформації. Ментальні моделі та артефакти, пов'язані з певною культурою, надають можливості ефективно спілкуватися, оскільки не потрібно передавати неявне знання. Проте, вони також можуть спотворювати комунікаційний процес, примушуючи ігнорувати релевантні деталі.

Люди схильні відмежовувати інформацію, що суперечить існуючим ментальним моделям і переконанням. Оскільки такі моделі і переконання є важливою складовою сильної та всеосяжної культури, їхня наявність може серйозно погіршити процес комунікації. Особи, які належать до однієї культури, більш схильні враховувати такі моделі у формуванні свого повідомлення.

Культурний вимір «короткострокова vs довгострокова орієнтація», запропонований Г. Хофстеде [14], суттєво впливає на комунікацію. Так, комунікації, які виходять за межі бажаного періоду часу, ймовірно, будуть проігноровані або сприйняті як другорядні.

Інформація досить рідко впливає на людей, які не є мотивованими для її сприйняття. Мотивація може бути або зовнішньою, коли спрацьовує система винагород і покарань, або внутрішньою. Сама формальна система винагород і покарань є важливим артефактом багатьох культур. Однак одним з найважливіших аспектів культури є створення системи ідентифікації того, що є правильним (хорошим, цінним) у порівнянні з тим, що є неправильним (поганим, нікчемним). Така система є основною причиною внутрішньої мотивації.

Важливими є ті аспекти комунікації, які впливають на людей на емоційному рівні. Артефакти сильних, всеосяжних культур (обряди, ритуали, наративи, символи, мистецтво) збільшують або зменшують готовність сприйняти повідомлення.

Механізми, завдяки яким культура впливає на інформаційний процес, можуть відігравати як позитивну, так і негативну роль. У процесі міжкультурного спілкування вони часто виступають як бар'єр, який необхідно подолати. З іншого боку, при передачі інформації між членами сильної, всеосяжної культури спостерігається значне зменшення проблем спілкування. На думку деяких дослідників, здатність поділяти і розуміти наміри є центральною еволюційною перевагою куль-

тури, а саме розуміння ментальних моделей адресату є важливим елементом формування та структурування процесу інформування [9; 28]. Моделі та артефакти культури також впливають на здатність комунікатора формувати певні типи проблем і структурувати комунікацію. Цей особливий культурний вплив може працювати як для прояснення, так і для приховування інформації навіть у межах певної культури [27].

Наукова новизна. Реалізація комунікативної компетентності є культурно обумовленою. У процесі обміну повідомленнями постійно відбувається відтворення смислів, так як вони не є тотожними навіть у представників однієї культури. За наявності різних культур і різних мов комунікація ускладнюється. Під час передачі інформації її смисл частково перекручується, а частково губиться, оскільки повідомлення зустрічає на своєму шляху бар'єри, фільтри, сформовані культурою, які не дають смислу повідомлення дійти до адресату.

Висновки. Міжособистісна та міжгрупова комунікація здійснюється в умовах значних культурних розходжень її учасників. Ці культурні відмінності істотно впливають на процес створення і транслювання повідомлень, їхню інтерпретацію та сприйняття і зрештою на успіх комунікації. Маючи справу з ментальним фільтрами представників різних культур, необхідно враховувати значні культурні розходження, рівень комунікативної компетентності учасників процесу, нюанси передачі інформації, неявне знання, а також принципи комунікативної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Сторожук С.В., Гоян І.М. Вплив віртуальної реальності на самоактуалізацію тинейджерів. Антропологічні виміри філософських досліджень. 2016. № 9. С. 17-28. doi 10.15802/ampr2016/72119.

2. Шинкарук В.Д., Салата Г.В., Данилова Т.В. Дихотомія «культура – цивілізація» в англо-американському і західноєвропейському науковому дискурсі. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2018. №2. С. 82-87.

3. Cohen E. Reconceptualizing Information Systems as a Field of the Transdiscipline Informing Science: From Ugly Duckling to Swan. Journal of Computing and information Technology. 1999. Vol. 7. Is. 3. P. 213-219.

4. Danylova T. Overcoming the Cultural Differences: Parable as a Means of Intercultural Dialogue. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2013. Is. 3. P. 42-51.

5. Danylova T. Approaching the East: Briefly on Japanese Value Orientations. Research Revolution. International Journal of Social Science & Management. 2014. Vol. II. Is. 8. P. 4-7.

6. Danylova T.V. The Desire for Recognition in the Context of Francis Fukuyama's Universal History. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2016. Is. 10. P. 69-77. doi 10.15802/ampr. v0i10.87303.

7. Geertz C. The Interpretation of Cultures. New York, NY: Basic Books, 1977. 480 p.

8. Grandon Gill T. A psychologically plausible goal-based utility function. Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline. 2008. Is. 11. P. 227-252.

9. Grandon Gill T. Informing business: Research and education on a rugged landscape. Santa Rosa, CA: Informing Science Press, 2010. 636 p.

10. Grandon Gill T. Culture, Complexity, and Informing: How Shared Beliefs Can Enhance Our Search for Fitness. Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline. 2013. Is. 16. P. 71-98.

11. Guiso L., Sapienza P., Zingales L. (2006). Does culture affect economic outcomes? Journal of Economic Perspectives. 2006. Vol. 20. Is. 2. P. 23-48.

12. Hall E.T. Beyond Culture. Anchor Books/Doubleday, 1976. 320 p.

13. Hills M. Kluckhohn and Strodtbeck's Values Orientation Theory. Online Readings in Psychology and Culture. 2002. Is. 4. URL: http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1040 (дата звернення: 10.03. 2019).

14. Hofstede G., Bond M. Hofstede's culture dimensions: An independent validation using Rokeach's value survey. Journal of Cross-Cultural Psychology. 1984. Vol. 15. Is. 4. P. 417-433.

15. Jamieson K., Hyland P. Good intuition or fear and uncertainty: The effects of bias on information systems selection decisions. Informing Science: the International Journal of an Emerging Transdiscipline. 2006. Is. 9. P. 49-69.

16. Kovacic Z. The impact of national culture on worldwide eGovernment readiness. Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline. 2005. Is. 8. P. 143-158.

17. Lund S., Manyika J., Bughin J. Globalization is Becoming More About Data and Less About Stuff. Harvard Business Review. 2016. URL: https://hbr.org/2016/03/globalization-is-becoming-more-about-data-and-less-about-stuff (дата звернення: 10.03.2019).

18. Markus H., Kitayama S. Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. Psychological Review. 1991. Vol. 9. Is. 2. P. 224-253.

19. Nisbett R., Peng K., Choi I., Norenzayan A. Culture and systems: Holistic versus analytic cognition. Psychological Review. 2001. Vol. 108. Is. 2. P. 291-310.

20. Reiners T., Dreher H. Culturally-based adaptive learning and concept analytics to guide educational website content integration. Journal of Information Technology Education. 2009. Is. 8. P. 125-139.

21. Ryan S., Windsor J., Ibragimova B., Prybutok V. Organizational practices that foster knowledge sharing: Validation across distinct national cultures. Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline. 2010. Is.13. P. 139-164.

22. Shynkaruk L.V., Salata H.V., Danylova T.V. Dialogue of Cultures: E. Hall and F. Kluckhohn. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Gerald. 2018. Is. 3. P. 128-133.

23. Shynkaruk V.D., Salata H.V., Danylova T.V. Myth as the Phenomenon of Culture. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. 2018. Is. 4. P. 17-22.

24. Shynkaruk L.V., Danylova T.V., Salata H.V. The Journey to the Far East: Tea Ceremony as a Phenomenon of Japanese Culture. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. 2019. Is. 1. P. 139-143.

25. Smircich L. Concepts of culture an organizational analysis. Administrative Science Quarterly. 1983. Vol. 28. Is. 3. P. 339-358.

26. Spengler O. The Decline of the West. Vintage; Reprint edition, 2006. 480 p.

27. Storozhuk S., Goian I. Gender Existence: Correlation Between Equality and Identity. Philosophy and Cosmology. 2017. Vol. 18. P. 208-218.

28. Tomasello M., Carpenter M., Call J., Behne T., Moll H. Understanding and sharing intentions: The origins of cultural cognition. Behavioral and Brain Sciences. 2005. Is. 28. P. 675-735.

29. White L.A. The Science of Culture: A Study of Man and Civilization (Foundations of Anthropology). Percheron Press / Eliot Werner Publications, 2005. 502 p.

30. White L.A. The Evolution of Culture. Routledge, 2007. 400 p.

31. Wilson R. The New Inquisition. New Falcon Publications, 1991. 240 p.

References

1. Storozhuk, S.V., & Goian, Y.N. (2016). The Impact of Virtual Reality on Self-Actualization of Teenagers: Anthropological Dimension. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 9, 17-28. doi 10.15802/ampr2016/72119. [in Ukrainian].

2. Shynkaruk, V.D., Salata, G.V., & Danylova, T.V. (2018). The Dichotomy "Culture – Civilization" in the Anglo-American and Western European Scientific Discourse. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 2, 82-87 [in Ukrainian].

3. Cohen, E. (1999). Reconceptualizing Information Systems as a Field of the Transdiscipline Informing Science: From Ugly Duckling to Swan. *Journal of Computing and information Technology*, 7(3), 213-219. [in English].

4. Danylova, T. (2013). Overcoming the Cultural Differences: Parable as a Means of Intercultural Dialogue. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 3, 42-51. [in English].

5. Danylova, T. (2014). Approaching the East: Briefly on Japanese Value Orientations. Research Revolution. *International Journal of Social Science & Management,* II(8), 4-7. [in English].

6. Danylova, T.V. (2016). The Desire for Recognition in the Context of Francis Fukuyama's Universal History. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 10, 69-77. doi 10.15802/ampr.v0i10.87303. [in English].

7. Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York, NY: Basic Books. [in English].

8. Grandon Gill, T. (2008). A psychologically plausible goal-based utility function. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 11, 227-252. [in English].

9. Grandon Gill, T. (2010). *Informing business: Research and education on a rugged landscape*. Santa Rosa, CA: Informing Science Press. [in English].

10. Grandon Gill, T. (2013). Culture, Complexity, and Informing: How Shared Beliefs Can Enhance Our Search for Fitness. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 16, 71-98. [in English].

11. Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2006). Does culture affect economic outcomes? *Journal of Economic Perspectives*, 20(2), 23-48. [in English].

12. Hall, E.T. (1976). *Beyond Culture*. Anchor Books/Doubleday. [in English].

13. Hills, M. (2002). Kluckhohn and Strodtbeck's Values Orientation Theory. *Online Readings in Psychology and Culture*, (4). Retrieved March, 10, 2019, from from http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1040. [in English].

14. Hofstede, G., & Bond, M. (1984). Hofstede's culture dimensions: An independent validation using Rokeach's value survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 15(4), 417-433. [in English].

15. Jamieson, K., & Hyland, P. (2006). Good intuition or fear and uncertainty: The effects of bias on information systems selection decisions. *Informing Science: the International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 9, 49-69. [in English].

16. Kovacic, Z. (2005). The impact of national culture on worldwide eGovernment readiness. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 8, 143-158. [in English].

17. Lund, S., Manyika, J., & Bughin, J. (2016). Globalization is Becoming More About Data and Less About Stuff. *Harvard Business Review*. Retrieved March, 10, 2019, from https://hbr.org/2016/03/globalization-is-becoming-more-about-data-and-less-about-stuff. [in English].

18. Markus, H., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253. [in English].

19. Nisbett, R., Peng, K., Choi, I., & Norenzayan, A. (2001). Culture and systems: Holistic versus analytic cognition. *Psychological Review*, 108(2), 291-310. [in English].

20. Reiners, T., & Dreher, H. (2009). Culturally-based adaptive learning and concept analytics to guide educational website content integration. *Journal of Information Technology Education*, 8, 125-139. [in English].

21. Ryan, S., Windsor, J., Ibragimova, B., & Prybutok, V. (2010). Organizational practices that foster knowledge sharing: Validation across distinct national cultures. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 13, 139-164. [in English].

22. Shynkaruk, L.V., Salata, H.V., & Danylova, T.V. (2018). Dialogue of Cultures: E. Hall and F. Kluckhohn. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Gerald*, 3, 128–133. [in English].

23. Shynkaruk, V.D., Salata, H.V., & Danylova, T.V. (2018). Myth as the Phenomenon of Culture. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald,* 4, 17-22. [in English].

24. Shynkaruk, L.V., Danylova, T.V., & Salata, H.V. (2019). The Journey to the Far East: Tea Ceremony as a Phenomenon of Japanese Culture. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald,* 1, 139-143. [in English].

25. Smircich, L. (1983). Concepts of culture an organizational analysis. *Administrative Science Quarterly*, 28(3), 339-358. [in English].

26. Spengler, O. (2006). *The Decline of the West*. Vintage; Reprint edition. [in English].

27. Storozhuk, S., & Goian, I. (2017). Gender Existence: Correlation Between Equality and Identity. *Philosophy and Cosmology*, 18, 208-218. [in English].

28. Tomasello, M., Carpenter, M., Call, J., Behne, T., & Moll, H. (2005). Understanding and sharing intentions: The origins of cultural cognition. *Behavioral and Brain Sciences*, 28, 675-735. [in English].

29. White, L.A. (2005). *The Science of Culture: A Study of Man and Civilization (Foundations of Anthropology)*. Percheron Press / Eliot Werner Publications. [in English].

30. White, L.A. (2007). *The Evolution of Culture*. Routledge. [in English].

31. Wilson, R. (1991). *The New Inquisition*. New Falcon Publications. [in English].

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187983
УДК 659

Осаула Вадим Олександрович,
викладач кафедри зв`язків з громадськістю та журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв
osaula@ukr.net
https://orcid.org 0000-0002-7056-3162

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Мета дослідження – *проаналізувати особливості сучасної соціальної реклами як комунікативного феномена.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу, синтезу, узагальнення. Системний підхід дав змогу цілісно розглянути феномен соціальної реклами як складної, структурованої, впливової комунікативної системи – складової інформаційно-комунікативного простору сучасного суспільства; структурний – виявити основні зв'язки між її елементами.* ***Наукова*** *новизна полягає в обґрунтуванні необхідності дослідження соціальної реклами в Україні як комунікативного феномена сучасності, що апелює до національних цінностей та пріоритетів.* ***Висновки.*** *Зважаючи на її роль та важливість у сучасному суспільстві, соціальна реклама повинна бути ідеологічно вивіреною, виховувати населення в дусі патріотизму, відродження державності, пріоритету національних цінностей, формування позиції «громадянської відповідальності». Відтак, соціальна реклама повинна бути емоційно наповненою, апелювати до тих прихованих мотивів і почуттів, які нікого не залишають байдужими. Таке наповнення соціальної реклами дасть змогу не стільки підвищити рівень довіри до неї чи того, що в ній пропагується, а хоча б привернути увагу суспільства. І саме таку рекламу можна віднести до зразкового проекту, позаяк вона залучає широке коло населення до аналізу проблемної ситуації з метою пошуку шляхів її вирішення.*

Ключові слова: *соціальна реклама, інформація, комунікація, суспільство.*

Осаула Вадим Александрович,
преподаватель кафедры связей с общественностью и журналистики
Киевского национального университета культуры и искусств

СОЦИАЛЬНАЯ РЕКЛАМА КАК КОММУНИКАТИВНЫЙ ФЕНОМЕН СОВРЕМЕННОСТИ: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА

Цель исследования – *проанализировать особенности современной социальной рекламы как коммуникативного феномена.* ***Методология исследования*** *основана на общенаучных методах анализа, синтеза, обобщения. Системный подход позволил целостно рассмотреть феномен социальной рекламы как сложной, структурированной, влиятельной коммуникативной системы – составной информационно-коммуникативного пространства современного общества; структурный – выявить основные связи между ее элементами.* ***Научная новизна*** *заключается в обосновании необходимости исследования социальной рекламы в Украине как коммуникативного феномена современности, что апеллирует к национальным ценностям и приоритетам.* ***Выводы.*** *Учитывая ее роль и важность в современном обществе, социальная реклама должна быть идеологически выверенной, воспитывать население в духе патриотизма, возрождения государственности, приоритета национальных ценностей, формирования позиции «гражданской ответственности». Следовательно, социальная реклама должна быть эмоционально наполненной, апеллировать к тем скрытым мотивам и чувствам, которые никого не оставляют равнодушными. Такое наполнение социальной рекламы позволит не столько повысить уровень доверия к ней или к тому, что в ней пропагандируется, сколько хотя бы привлечь внимание общества. И именно такую рекламу можно отнести к образцовому проекту,*

© *Осаула В.О.*

поскольку она привлекает широкий круг населения к анализу проблемной ситуации с целью поиска путей ее решения.

Ключевые слова: *социальная реклама, информация, коммуникация, общество.*

Osaula Vadym,
teacher of department of public relations and journalism
Kyiv national university of culture and arts

SOCIAL ADVERTISING AS A COMMUNICATIVE PHENOMENON OF MODERNIZATION: BEFORE SETTING QUESTIONS

The purpose of the article *is to analyze the features of modern social advertising as a communicative phenomenon.* ***The methodology*** *of the research is based on general scientific methods of analysis, synthesis, generalization. The system approach allowed to integrate the aspect of social advertising as a complex, structured, influential communicative system - a component of the information and communication space of modern society; structural - to identify the fundamental relationships between its elements.* ***The scientific novelty*** *is to substantiate the necessity of studying social advertising in Ukraine as a communicative phenomenon of the present, appealing to national values and priorities.* ***Conclusions.*** *Given its role and importance in modern society, social advertising should be ideologically verified, educate the population in the spirit of patriotism, the revival of statehood, the priority of national values, the formation of the position of «civil responsibility.» Therefore, social advertising must be emotionally filled, appealing to those hidden motives and feelings that leave no one indifferent. Such filling of social advertising will allow not so much to increase the level of trust in it or that it propagates, but at least attract the attention of society. And it is precisely such advertising that can be attributed to a model project because it involves a wide range of people to analyze the problem situation in order to find ways to solve it.*

Key words: *social advertising, information, communication, society.*

Актуальність теми дослідження. Сьогодні реклама володіє невичерпними можливостями, які дають змогу охопити майже всі суспільні сфери та «достукатися» до самого вибагливого її адресата.

Недарма відомий український дослідник Є. Ромат виділяє такі підходи до розуміння реклами: комунікаційний, функціональний (цільова діяльність), матеріальний (рекламна продукція), галузевий (рекламний бізнес), культурологічний (частина культурного середовища), науковий, професійний (професія), творчий, мистецький (креатив у рекламі) [6]. Проте найбільш актуальними у межах сучасної науки, на нашу думку, є два розуміння реклами, сформульовані теж Є. Роматом, як елементу маркетингової діяльності та як особливого виду соціальної комунікації [6].

За характером об'єкта рекламу ділять на товарну, корпоративну (іміджеву), державну, соціальну і політичну [4]. Кожна з них володіє своїм набором характерних рис, якостей, функцій і методів впливу та займає відповідну нішу в соціально-комунікаційному просторі.

Серед цих різновидів реклами особливе місце займає соціальна реклама, без якої сьогодні неможливо уявити ні одне функціонально розвинене та соціально відповідальне суспільство, що й привертає увагу дослідників.

Ступінь наукової розробки. Нині реклама дедалі частіше привертає увагу представників різних галузей наукового пошуку – соціологів, економістів, психологів, політологів, культурологів, мистецтвознавців, педагогів та ін. Всі наукові дослідження реклами не лише тісно пов'язані між собою, а й є взаємодоповнюючими, такими, що дають змогу сформувати науково виважене розуміння реклами, як дійсно багатоаспектного і багатофункціонального феномена.

Соціальна реклама нині дедалі активніше привертає увагу українських дослідників. Так, вийшла друком низка наукових статей, серед яких такі, які мають загальнотеоретичне спрямування (І. Стащук, О. Мєдєляєва, М. Докторович, В. Дрешпак, О. Грабчак, Є. Ромат, В. Бугрим, Т. Ревенко та ін., а також присвячені особливостям соціальної реклами в

Україні В. Слушаєнко, Л. Гірієвська, О. Анісімова, Т. Безверха, А. Смирнов, С. Пархоменко та ін. При цьому досліджень в межах науки соціальних комунікацій досить мало, що й актуалізує її дослідження в межах відповідного методологічного інструментарію, тісно інтегрованого з методами інших наук.

Мета дослідження – проаналізувати особливості сучасної соціальної реклами як комунікативного феномена.

Виклад основного матеріалу. Соціальна реклама, як і взагалі будь-яка реклама, – це міждисциплінарний феномен, тому кожна наука володіє своїм арсеналом дослідження її багатоаспектності: юридична розробляє нормативні акти, які регулюють рекламну діяльність; менеджмент і державне управління досліджують її як форму впливу та інструмент соціальної політики сучасної держави; соціологія розглядає її як суспільний інститут, який взаємодіє і впливає на всі соціокультурні, економічні та політичні процеси у соціумі; історія вивчає її ґенезу та розвиток; мистецтвознавство цікавиться окремими рекламними продуктами та художньо-образними мистецькими засобами їх втілення – графікою, музикою тощо; психологія досліджує її вплив на людину та суспільство; семіотика досліджує образні та семіотико-символічні аспекти реклами; лінгвістика акцентує увагу на питаннях створення дієвого рекламного тексту.

У межах культурології реклама аналізується як феномен масової культури, що пропагує певні моральні та етичні цінності, корелює смаки і моду на певні явища тощо, опосередковані національно-культурними пріоритетами, і навіть формує соціокультурний простір. Дійсно, як справедливо зазначає Р. Торичко, рекламу необхідно вивчати не просто як форму комунікації зі специфічною сферою застосування, а як специфічну рису «творення» культури кінця XX століття з особливими соціокреативними функціями [9]. Суголосною є і позиція російської дослідниці О. Єліної: «По суті, реклама як сукупність жанрових, формальних і сюжетних різновидів, яка виступає в якості цілісного тексту, є в даному разі, відображенням настільки ж цілісного тексту всієї сучасної культури» [3].

У різних країнах соціальна реклама фігурує з різними назвами: public service announcement, public service advertising (PSA), public interest advertising (дослівно – повідомлення соціального сервісу, служби, реклама громадського інтересу), а також «некомерційна реклама», «суспільна реклама».

Вважається, що першою соціальною рекламою стала реклама «Американської громадянської асоціація» у США в 1906 г. на підтримку Ніагарського водоспаду. У 30-х роках до рекламних заходів підключилося Управління просування робіт (WPA), яке видавало плакати на суспільно значущі теми: світ побачили більше 2 млн екземплярів рекламних повідомлень на 35 000 тем [8]. Нині в США соціальною рекламою опікується Рекламна рада, яка має в своєму арсеналі достатньо можливостей для співпраці з найвідомішими рекламними агенціями.

У Великій Британії з 1946 р. діє незалежний рекламно-маркетинговий центр – Центральний офіс інформації, основне завдання якого – налагодження стосунків між урядом і рекламними агенціями.

Російська дослідниця О. О. Савельєва пропонує таке багатозмістовне трактування соціальної реклами: як соціальне, виражене в рекламі (реклама з «сильним» соціальним дискурсом, а також соціально відповідальна реклама), адже в будь-якій рекламі існують два рівні: товар (продукт) та суспільство; як частина системи суспільних відносин, що роблять спільне життя людей не тільки можливим, а й безконфліктним («рекламна соціалізація», поширення корисних з погляду суспільства соціальних норм, цінностей, моделей поведінки, знань, які сприяють спільному існуванню в межах цього суспільства); як інструментальне тлумачення терміна «соціальний» (що відноситься насамперед до соціальної сфери, соціальної політики держави, соціальної допомоги аутсайдерам, соціального забезпечення, соціальної підтримки незахищених груп населення). Це реклама, пов’язана із благодійністю, діяльністю некомерційних організацій, інформаційною підтримкою державних соціальних проектів [7, 11–12].

Основні напрями соціальної реклами – це: безпека життєдіяльності міста, проблеми рівних прав та соціальних гарантій, екологічні проблеми, тенденції розвитку суспільства, бо-

ротьба з загрозами, попередження катастроф, декларація пріоритетних цінностей, заклики до досягнення соціальних та індивідуальних ідеалів, формування патріотизму, соціальна психотерапія [5, 60–61]. Тобто, на думку Т. Шальман, «мета соціальної реклами досягається шляхом створення рекламних звернень, в яких пропагується те чи те позитивне явище або розповідається про наслідки негативних звичок і явищ» [10, 258].

Для досягнення своїх цілей соціальна реклама фактично володіє невичерпним спектром методів (як і взагалі реклама), які втілені у різних формах її матеріального донесення, серед яких банери, фотографії, графіті, карикатури, листівки, значки, логотипи, газети, журнали, слогани, вірші, сценарії, телебачення, відеоролики, пости в інтернеті та под. Все, що можна віднести до медіапростору, також насичене соціальною рекламою, як при цьому може бути інформаційно-постановочною і документальною, що характерно, зокрема, для телевізійної реклами.

Російський дослідник О. Грубин наголошує, що предметом такої реклами є ідея, яка володіє певною соціальною цінністю, а в перспективі може створити нові соціальні цінності [1] – за рахунок не просто привернення уваги до певної проблеми, а й за здатності надати інформацію про можливість її вирішення та навіть представити варіанти таких рішень. Так проявляється соціальна відповідальність реклами не лише щодо суспільства, а й щодо самого повідомлення, яке стає не просто інформаційно наповненим, а й привертає увагу новий поглядом на таку ненову проблему та надає інколи альтернативний погляд та шляхи виходу зі складної життєвої чи суспільної ситуації. «Неновизна є принциповою: чим більше знає адресат соціальної реклами про тему соціального повідомлення, тим гостріше він реагує на нього, тим результативнішою є рекламна кампанія» [2].

Як відомо, інформацію людина сприймає декількома інформаційними каналами, провідними серед яких є найбільш чуттєві зір і слух. Тому найкраще інформація сприймається тоді, коли задіяні мультисенсорні технології. Недарма нині такою популярністю користується відеоконтент, який переважає серед реклами різного спрямування. Соціальна реклама не є винятком. Навіть у випадку, якщо реклама розміщена на такому популярному зовнішньому носії, як банер, то вона не лише візуалізує ідею-повідомлення, а й намагається вербалізувати її, найчастіше не просто за рахунок звичайного тексту, а й за допомогою лозунгу, слогана, девіза, який легко запам'ятовується та вбудовується у вже відому інформацію про явище чи певний досвід.

Замовниками соціальної реклами можуть виступати не лише держава та її об'єднання, а й профспілки, громадські організації тощо. Розуміючи її актуальність, низка установ різного ґатунку та соціального призначення звертаються до соціальної реклами. Зарубіжні науковці К. Бове, У. Ф. Аренс, розуміючи дедалі зростаючий вплив та роль реклами у суспільстві, навіть називають її «п'ятою владою».

Зрозуміло, що сучасне інформаційне суспільство володіє низкою можливостей, здатних впливати на потреби, установки, мотиви та поведінку людей, змінюючи їх ціннісні орієнтації, спосіб життя, світогляд. Такою можливістю володіє і соціальна реклама, яка водночас не лише впливає на кожну окрему людину, а й корегує загальносуспільні моральні стандарти та еталони, які визначають образ сучасного суспільства та впливають на формування його пріоритетів, забезпечуючи сталий розвиток та ефективну взаємодію всіх структурних інститутів: між державою і громадянським суспільством, державою і соціальними інститутами і под.

Загалом соціальна реклама представляє громадські й державні інтереси та спрямована на досягнення благодійних цілей. При цьому серед дослідників нині ще не існує одностайності у питанні, чи можна вважати соціальною рекламою доброчинність і спонсорство, що проектується у площину підвищення соціальної відповідальності бізнесу.

Соціальна реклама як різновид суспільної комунікації має такі безсумнівні переваги, як зазначає російський дослідник О. Мудров: стимулювання суспільства до участі у програмах захисту дикої природи, безцінних історичних і культурних шедеврів країн; залучення населення до здорового способу життя; генерування потреби у кращому рівні життя;

стимулювання трудової діяльності; пропагування науково-технічних досягнень; концентрацію уваги суспільства на певних соціальних програмах [4].

За рахунок формування стимулів і патернів поведінки соціальна реклама стає важливою складовою світогляду морально зрілого суспільства. Недарма на соціальну рекламу в більшості країн виділяються великі кошти. Саме так, на наше переконання, соціальна реклама стає інформаційно-комунікативним феноменом, важливим засобом формування суспільства. Нині низка вчених розглядає соціальну рекламу виключно як інструмент педагогічно-виховної діяльності засобами суспільного впливу.

Тому, на нашу думку, до основного завдання, яке повинна вирішувати соціальна реклама, можна віднести гуманістичне просвітництво, тобто надання інформації про відповідні ідеї, їх пропаганду та пошук шляхів вирішення проблем у суспільстві, тобто «гуманізацію суспільства, формування моральних цінностей» (Г. Ніколашвілі), що закріплює за такою рекламою статус найважливішого регулятора життя сучасного суспільства.

Прикметно, що розширення тем соціальної реклами – характерна риса більшості розвинених країн. Так, нині соціальна реклама дедалі частіше торкається питань національної та громадянської самосвідомості, етнонаціональних цінностей. Останнє є перспективним напрямом досліджень соціальної реклами, зокрема в Україні.

Висновки. Зважаючи на її роль та важливість у сучасному суспільстві, соціальна реклама повинна бути ідеологічно вивіреною, виховувати населення в дусі патріотизму, відродження державності, пріоритету національних цінностей, формування позиції «громадянської відповідальності».

Навіть якщо соціальна реклама і не в змозі вплинути на поведінку людей, то щонайменша її змістовна сутність – це інформація, яка дає привід замислитися. Відтак, соціальна реклама повинна бути емоційно наповненою, апелювати до тих прихованих мотивів і почуттів, які нікого не залишають байдужими. Таке наповнення соціальної реклами дасть змогу не стільки підвищити рівень довіри до неї чи того, що в ній пропагується, а хоча б привернути увагу суспільства. І саме таку рекламу можна віднести до зразкового проекту, позаяк вона привертає увагу і залучає широке коло населення до аналізу ситуації, яка склалася, з метою пошуку шляхів її вирішення.

Список використаних джерел

1. Грубин О. Тенденции развития социальной рекламы в Соединенных Штатах Америки. URL: http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=105364.

2. Докторович М. О. Соціальна реклама: структура, функції, психологічний вплив // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 70-73.

3. Елина Е.А. Семиотика рекламы. М.: Дашков и Ко, 2009. 136 с.

4. Мудров А.Н., Основы рекламы; 2-е изд., перераб. и доп. М.: Магистр, 2008. 397 с.

5. Папян Ж.К., Ефремушкина Е.В. Правовое регулирование социальной рекламы в СШÀ // Вестник Московского государственного университета печати, 2012. С. 60-66.

6. Ромат Е. В. Реклама: уч. для вузов. 5-е изд. СПб. : ПИтер, 2002. 544 с.

7. Савельева О.О. Реклама в социальном дискурсе: монография. Москва: Прометей, 2005. 204 с.

8. Сивулка Дж. Мыло, секс и сигареты. Культурная история американской рекламы СПб. : Питер, 2002. 253 с.

9. Торичко Р. А. Реклама как мифологическая коммуникативная система. URL: http://www.dissercat.com/content/reklama-kak-mifologicheskaya-kommunikativnaya-sistema.

10. Шальман Т. М. Соціальна реклама – важливий складник ринку реклами та PR // Наукові записки Інституту журналістики. 2014. № 57. С. 256–260.

References

1. Grubin O. Trends in the development of social advertising in the United States of America. URL: http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=105364 [in Russian].

2. Doktorovich M. O. (2014) Social advertising: structure, functions, psychological influence. Bulletin of Chernigiv National Pedagogical University. Ser. : Pedagogical sciences., 115. pp. 70-73. [in Ukrainian].

3. Elina E.A. (2009). Semiotics advertising. M .: Dashkov and Co. [in Russian].

4. Mudrov A.N. (2008). Basics of advertising; 2nd ed., Pererab. and add. M.: Master. [in Russian].

5. Papyan Z., Efremushkina E. (2012) The legal regulation of social advertising in the school. Bulletin of Moscow State University Press, p. 60-66. [in Russian].

6. Romat E. V. (2002). Advertising: account. for universities. 5th ed. St. Petersburg-Peter. [in Russian].

7. Savelyev O.O. (2005). Advertising in social discourse: monograph. Moscow: Prometheus. [in Russian].

8. Sivulka J. (2002). Soap, sex and cigarettes. Cultural History of American Advertising St. Petersburg: Peter. [in Russian].

9. Torichko R. A. Advertising as a mythological communicative system. URL: http://www.dissercat.com/content/reklama-kak-mifologicheskaya-kommunikativnaya-sistema. [in Russian].

10. Shalman T.M. (2014) Sotsinalna advertising - the importance of a skladnik market advertising and PR. Naukov zapiski Institute of Journalism, 57, 256–260. [in Ukrainian].

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187984
УДК 002.2 : 316.7

Каракоз Олена Олександрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
karakoc@ukr.net
ORCID 0000-0002-7772-1530

ТРАДИЦІЙНА КНИГА – ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Мета дослідження *– розкрити соціокультурне походження книги та книжкової культури, висвітлити суть феномену традиційної книги постіндустріального суспільства.* ***Наукова новизна дослідження*** *полягає у виокремленні книжкової культури як такої, що виникає на основі професійного та особистого спілкування шляхом використанням рукописних та друкованих текстів, спосіб створення та засвоєння яких породжує візуалізацію й раціональне мислення.* ***Методологія дослідження*** *базується на використанні наукових методів, а саме: факторний аналіз, міждисциплінарний підхід, функціональний аналіз, компаративний аналіз, синхронний та діахронний аналіз.* ***Висновки.*** *Доведено, що книга – один з важливих інструментів суспільної людини, а книжкова культура – характерний спосіб культивування її здібностей в умовах постіндустріального суспільства. Справжнім гуманістичним сенсом книжкової культури є розвиток в індивіда творчої уяви. Проте, з домінуванням аудіовізуальної культури, уява не розвивається, адже немає потреби у творчих зусиллях щодо перетворення словосполучень в образний ряд. Новітня культура, що основана на електронних технологіях, сьогодні є багатовимірним утворенням, в рамках якого книжкова та посткнижкова культура вдало співіснують та постійно трансформуються. Отже, слід зазначити, що хоча становлення книги, книжкової культури в XX ст. завершене, проте не завершене їх теоретичне дослідження, актуальність якого зростає разом з процесами трансформації книги в інформаційному суспільстві XXI ст.*

Ключові слова: *книга, традиційна книга, електронна книга, книжкова культура, соціокультурний простір, постіндустріальне суспільство*

© *Каракоз О.О.*

Каракоз Елена Александровна,
кандидат исторических наук, доцент,
профессор кафедры информационных технологий
Киевского национального университета
культуры и искусств

ТРАДИЦИОННАЯ КНИГА – ФЕНОМЕН СОВРЕМЕННОГО СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА

Цель исследования *– раскрыть социокультурное происхождение книги и книжной культуры, определить суть феномена традиционной книги постиндустриального общества.* ***Научная новизна исследования*** *заключается в выделении книжной культуры как таковой, что возникает на основе профессионального и личного общения путем использованием рукописных и печатных текстов, способ создания и усвоение которых порождает визуализацию и рациональное мышление.* ***Методология исследования базируется*** *на использовании научных методов, а именно: факторный анализ, междисциплинарный подход, функциональный анализ, компаративный анализ, синхронный и диахронный анализ.* ***Выводы.*** *Доказано, что книга – один из важных инструментов общественного человека, а книжная культура – характерный способ культивирования его способностей в условиях постиндустриального общества. Настоящим гуманистическим смыслом книжной культуры является развитие у индивида творческого воображения. Однако, с доминированием аудиовизуальной культуры, воображение не развивается, ведь нет необходимости в творческих усилиях по преобразованию словосочетаний в образный ряд. Новейшая культура, основанная на электронных технологиях, сегодня является многомерным образованием, в рамках которого книжная и посткнижная культура удачно сосуществуют и постоянно трансформируются. Итак, следует отметить, что хотя становление книги, книжной культуры в XX веке завершено, однако не завершено их теоретическое исследование, актуальность которого растет вместе с процессами трансформации книги в информационном обществе XXI века.*

Ключевые слова: *книга, традиционная книга, электронная книга, книжная культура, социокультурное пространство, постиндустриальное общество*

Karakoz Olena,
PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Professor, Department of Information Technology
Kyiv National University of Culture and Arts

TRADITIONAL BOOK – PHENOMENON OF MODERN SOCIO-CULTURAL SPACE

The purpose of the article *is to reveal the socio-cultural origin of the book and book culture, to shed light on the core of the traditional book' phenomenon of the post-industrial society.* ***The scientific novelty*** *of the research is to distinguish book culture as one that arises because of professional and personal communication using handwritten and printed texts, the method of creation and acquiring of which generates visualization and rational thinking.* ***The methodology*** *is based on the use of scientific methods as factor analysis, interdisciplinary approach, functional analysis, comparative analysis, synchronous and diachronic analysis.* ***Conclusions.*** *It is proved that the book is one of the important tools of the sociable person, and the book culture is a distinctive method to develop one's abilities in the face of post-industrial society. The true humanistic respect of book culture is the development of the individual's creative imagination. However, with the prevalence of audiovisual culture, imagination is not developed, as there is no need for creative efforts to translate word combinations into imagery. The modern culture based on electronic technologies is multiple formations today in which book and post-book culture are successfully co-existing and constantly transforming. Therefore, it should be noted that although the formation of book and book culture in the twentieth century has been completed, their fundamental research, the relevance of which is increasing with the processes of transformation of the book in the information society of the twenty-first century, remains open.*

Key words: *book, traditional book, e-book, book culture, socio-cultural space, post-industrial society.*

Актуальність теми дослідження. Рубіж XX–XXI століть характеризується значними метаморфозами, що зумовлені переходом до постіндустріального інформаційного суспільства. Будь-який перехід такого масштабу є не лише переходом технологічним та економічним, а й відзначається переоцінкою цінностей, формуванням нового культурного простору. Специфіка сучасного життя полягає в стрімких змінах в культурі під впливом інформаційних технологій, що мають загальну дію. За таких умов велика кількість перспективних напрямів розвитку лише проектуються, проте швидко втілюються. Особливим, цікавим стає збереження добре знайомого, старого, давно існуючого. Таким прикладом є книга, і саме доля друкованої книги – предмет осмислення дослідження. На сьогодні головним завданням суспільства є запобігання тенденції зниження цінності традиційної книги, адже протягом багатьох десятиліть книга була і залишається важливим джерелом духовного становлення людини, розвитку творчих, естетичних, культурних та інших якостей особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі питання української писемності, книжкової та видавничої справи досліджували такі науковці, як: Ю. Бондар, Ю. Горбань, В. Овчинников, М. Тимошик та ін. Поняття книжкової культури, її історії та сучасної книговидавничої концепції піднімались у працях Г. Ковальчук [8], Т. Жалко [4]. Наукові розвідки О. Копієвської та В. Медведєвої торкалися проблем державної політики щодо підтримки читання. Проте у наукових дослідженнях та практичній діяльності не приділено належної уваги феномену книжкової культури та традиційної книги.

Мета статті полягає в розкритті соціокультурного походження книги та книжкової культури, висвітленні феномену традиційної книги постіндустріального суспільства.

Виклад основного матеріалу. Книга – це продукт соціальної та культурної діяльності людини. Зв'язок людини й книги багатоаспектний та складний, адже вона не лише слугує матеріальним засобом для зберігання, передачі інформації, а й виконує роль посередника та елементом спілкування між людьми поза часом та простором. Це засіб зберігання, передачі та накопичення соціального й культурного досвіду людства, частина його розвитку.

Якщо повернутися на багато років назад, то буде зрозумілим ставлення наших предків до книги. У давнину існував особливий культ книги. Видання дуже дбайливо зберігали, ставилися до них, як до великої цінності та навіть святині. Частково це пояснювалося тим, що на витвір однієї книги йшли місяці, тому як кожне видання виконувалося вручну. Велике значення мала і вартість матеріалів, оздоблення книг – їх намагалися зробити привабливими, часто прикрашали дорогоцінним камінням і металами, ручним розписом тощо. А ще в них завжди вкладали символічний зміст. Повагу до книг у світовій культурі не можливо переоцінити [9]. Книга – складне явище культури. Воно реалізується в єдності опублікованого витвору й способу його матеріального втілення, тому аксіоматична обов'язковість збереження книги в повному обсязі її характеристик у вигляді, максимально наближеному до першоджерела.

Книга завжди розвивалась одночасно із суспільством і втілювала в собі основні його досягнення, вона завжди була віддзеркаленням тих подій, які відбувались у суспільному, культурному, політичному житті впродовж історичного розвитку людської цивілізації. З іншого боку, прогресивний розвиток суспільства, його зростаючі інтелектуальні запити удосконалювали технологію виробництва книги та організацію її поширення. Кожен її елемент – кропітка праця народів упродовж століть [6]. Через культурні традиції, акумульовані, зокрема, у друкованому духовному доробку нації, здійснюється зв'язок часів і епох. Знання свого родоводу, історичних і культурних надбань, їх критичне усвідомлення є запорукою духовного відродження нації, використання прогресивних культурних традицій у практиці сьогодення України [14].

Сучасне суспільство знаходиться на шляху становлення якісно нового культурно-історичного етапу, важливою характеристикою якого є інформатизація всіх сфер життя людини. Це пов'язано з інтенсивним розвитком та переходом на нові електронні технології. Поява новітніх технологій призвела до змін характеру та структури виробництва, ролі та функції людини в ньому. Ці обставини призвели до деяких змін у відношенні сус-

пільства до традиційної книжкової спадщини людства.

Результатом процесів інформатизації сучасного суспільства є поява принципово нових носіїв інформації, що утворилися завдяки інноваційним технологіям. Це загострило науковий інтерес до ролі книги як традиційного носія інформації та знань. Перед науковцями постала проблема існування книги в інформаційному суспільстві.

Одними з перших, хто реагує на будь-які зміни у книжковій галузі є бібліотечні заклади. Вони за своїм походженням літературоцентричні, а, отже, залежать від тих стереотипів, що існують в літературі. Їх основна місія – збереження, поповнення фонду та видача користувачам необхідної літератури. Сьогодні бібліотеки прагнуть крокувати в ногу з часом та пропонують віртуальні довідки, електронний каталог, власні інтернет-сторінки та багато інших новоутворень, що притаманні XXI столітю. Проте основною цінністю та індексом попиту бібліотеки є її фонд. Саме наповнення фонду друкованими примірниками й дозволяє окремій установі займати чільне місце серед інших. Минулий рік (2018) став рекордним – для поповнення бібліотечних фондів держава виділила 120 мільйонів гривень на книжки (у 2019 передбачено 87 млн грн). Також в цьому році Український інститут книги зареєстрував понад 3 тис. назв книжок від 152 видавців на програму Поповнення фондів публічних бібліотек [2].

В культурі, що була заснована на книгодрукарстві, саме сприйняття книги було безальтернативним. Численні засоби масової інформації, як традиційні друковані, так і сучасні електронні, у цих аспектах не можуть жодним чином конкурувати з логічним, системним, послідовним і завершеним знанням, яке дає книга, оскільки несуть короткострокову й фрагментарну інформацію про світ [1].

Не оминули процеси осучаснення та інформатизації й традиційної книги та процесу книговидавництва загалом. На зміну паперовим книгам на полицях з'явились електронні. В Інтернет-просторі поширюються додатки для читання книг на власних ґаджетах, а також інтернет-ресурси з зібранням книг, журналів, альманахів та іншої видавничої продукції в електронному вигляді, з яких безкоштовно чи за гроші можна завантажити обраний файл і в будь-який момент скористатися ним. Здавалося б, що такий стрімкий перехід на електронні екрани мав знищити друковані видання та звичну всім паперову книгу.

Питання майбутнього книги викликає підвищену зацікавленість суспільства, свідченням чого є не тільки публікації фахівців та наукові конференції, що присвячені цій темі, а й активне обговорення її на форумах в Інтернеті. Так, на саміті в Давосі у 2008 р. один з футурологів у відповідь на запитання, що змінить життя людини в найближчі 15 років, назвав чотири головні події. Серед таких, як неймовірне зростання ціни на нафту, дефіцит питної води, яка стане таким же товаром, як і нафта, зростання економічної могутності Африканського континенту, він назвав і зникнення книг [10]. Проте, потреба в друкованих книгах залишиться. Справа видавництва – надати альтернативні можливості отримання інформації в найприйнятнішій для споживача формі.

Українські та закордонні ЗМІ неодноразово торкалися питання феномену традиційної книги й намагалися з'ясувати її переваги чи недоліки перед електронною. Наприклад, в британському BBC News замислюються над питанням – «Технології знищили книгу чи дали їй нове життя?». Хоча не можна заперечувати, що продажі друкованих книг сильно постраждали від росту цифрових технологій, є деякі свідчення того, що темпи падіння та хвилювання з приводу електронних книг знижуються.

Анна Раффертi (донедавна очолювала Penguin Books Digital) стверджує, що «Цифрові технології й розвиток культури цифрового читання дозволили авторам та видавцям отримати ще більше творчих можливостей для подальшого розвитку книги». Таким чином, британський портал новин вважає, що книга не померла; технології просто допомагають їй розвиватись за межами фізичних кордонів [16].

Дані Книжкової палати України [3] теж свідчать про вихід з кризи 2014 року і затвердження стабільних позицій друкованої книги серед користувачів. Динаміку випуску видавничої продукції за останні роки можна простежити на наведеному нижче графіку.

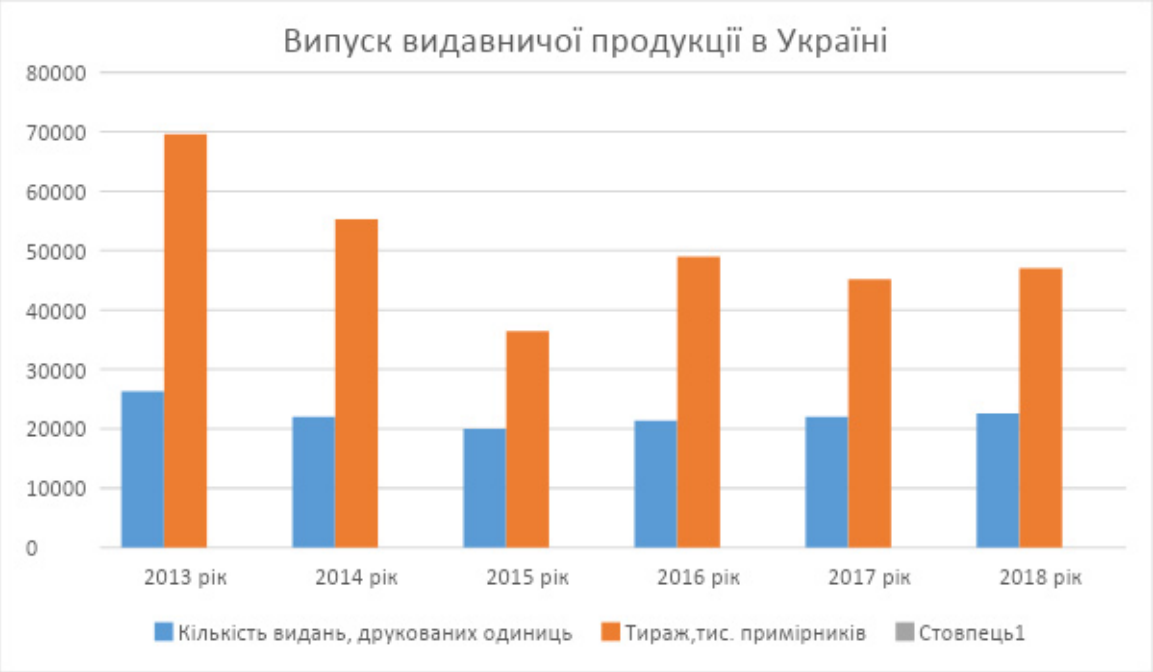

Про вихід з кризи свідчать і дані про кількість суб'єктів, що здійснюють видавничу діяльність. У 2013 їх налічувалось 1665, у 2014 – 1576, у 2015 – 1386, у 2016 – 1450 (за даними Книжкової палати України). Ці показники дещо нижчі за цифри Державного комітету телебачення і радіомовлення України, оскільки є видавництва, що не подають відомостей до Книжкової палати України. Така кількість видавництв та видавничої продукції забезпечує захищеність української книги та задоволення читацьких потреб пересічного громадянина. Знаходимо цьому підтвердження в статистиці книгарень, що займаються торгівлею книг Україні – у 2015 році їх налічувалось 213, у 2016 – 218, у 2017 – 222.

Для розуміння ситуації з книжковою культурою та простеження основних тенденцій читацьких вподобань, створено всеукраїнський масштабний проект Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. Він покликаний представити зріз сучасного стану книговидавничого ринку та читацьких вподобань і тим самим надати об'єктивну інформацію, що вплине як на формування політики культурних інституцій, так і редакційних портфелів видавців, надасть матеріал для презентації українського ринку за кордоном в ефективному і візуальному форматі інфографічної презентації [15].

Починаючи з 2011 року, в Києві проходить Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал» – щорічний проект Мистецького арсеналу – інтелектуальна подія України, де розвиваються і взаємодіють книжкова, літературна, мистецька сцени, втілюються спільні якісні, актуальні й інноваційні проекти [11]. За декілька днів, які триває фестиваль, можна ознайомитися та придбати виданнями понад 150 видавців, зустрітися з українськими та закордонними авторами, стати учасником спеціальних проектів, завітати на виставки та ін. Кожного року Книжковий арсенал відвідують понад 50 тисяч осіб, а попит на книжкову продукцію зростає. Цей захід – одна з головних подій року для культурного населення столиці. У свою чергу, в інших містах України культура читання також виходить на якісно новий рівень. Підтвердженням цього є організація та проведення Мистецького фестивалю «Ї» в Тернополі, Kharkiv BookFest у Харкові, ShevaFest у Каневі, Book Space у Дніпрі, Book Forum у Львові та ін. Такі масштабні заходи сприяють зміцненню авторитету книги, залученню іноземних авторів та видавництв до співпраці та зміцненню позицій української книжкової культури на світовій арені.

Якщо порівнювати традиційну книгу та її варіації на електронних носіях, то перша виявляється в певному сенсі надійнішою та довговічнішою за електронні носії та пристрої, оскільки є невразливою до електромагнітних полів і замикань, не потребує електричного

живлення, підключення до Інтернету, спеціальних пристроїв для зчитування, що чимдуж швидше застарівають і бувають несумісними як із новими, так і зі старішими форматами даних [12]. До того ж, сприйняття інформації з паперового джерела сприяє кращому її засвоєнню в пам'яті, підвищенню продуктивності та більш усвідомленому ставленні до отриманих даних. Визначення книги як витвору мистецтва, отримання естетичного задоволення, колекціонування книг потребує «присутності» книги. Будь-який текст в електронному варіанті має однаковий вигляд, розмітка сторінок стандартна. Електронний текст не помітний, він візуальний і стає змістовним після друкування на папері, тобто при перетворенні з електронного в паперовий носій.

Питання популяризації книги та книжкової культури виносяться й на загальнодержавний рівень. 24 лютого 2016 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року. Метою Концепції є відродження соціального значення книги та читання як процесу культурного, духовного, професійного та інтелектуального збагачення людини, суттєве підвищення якості і професіоналізму кадрового ресурсу, створення сприятливих умов для розвитку видавничої галузі та системи інформування про вітчизняну видавничу продукцію, що дасть можливість підвищити рівень конкурентоспроможності України як європейської держави [8]. Ще одним корисним кроком для української книги став Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління у книговидавничій сфері» який передбачає створення Українського інституту книги. В законі прописано, що Український інститут книги є державною установою, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв [5]. Інститут має на меті підтримку книговидавничої справи, популяризацію читання та української літератури у світову спільноту. Станом на 2019 рік Український інститут книги (офіційний веб-сайт: https://book-institute.org.ua/) проводить опитування видавців, влаштовує різноманітні заходи, презентує національні стенди на книжкових ярмарках і фестивалях закордоном, успішно презентує позитивний імідж української книги на світовій арені.

Беззаперечним є факт впливу книги на життя сучасного суспільства. Проте сьогодні книга є показником не лише освіченості, рівня культури; складовою освітньої сфери, а й виконує іміджетворчу роль. Активна діяльність по вивченню особливостей формування іміджу привела до того, що фахівці використовують розширене трактування технології формування іміджу, відповідно до якого її визначають як систему тотальної комунікації. У ній фігурують такі елементи, як загальна і корпоративна філософія країни, її історія, місце розташування, мова, символіка тощо і створення привабливого (оптимального) іміджу – це не що інше, як забезпечення єдності та гармонії цих елементів один з одним і довкіллям. Цю єдність і гармонію забезпечує книга. Вона є фундаментальним чинником розвитку державності та формування позитивного іміджу країни [13].

З впевненістю можна стверджувати, що книжкова культура й традиційна книга будуть розвиватися нарівні з комп'ютерною культурою. Головні соціальні інститути книжкової культури – бібліотеки, книговидавництва, книжкова торгівля, бібліографія матимуть попит та лише затвердять своє положення. Вагома роль належить бібліотеці як установі, що зберігає світове культурне надбання. Важливо зберегти, примножити та передати наступним поколінням читачів те, що було створено попередниками.

Висновки. Доведено, що книга – один з важливих інструментів суспільної людини, а книжкова культура – характерний спосіб культивування її здібностей в умовах постіндустріального суспільства. В соціальному аспекті інформатизація суспільства відбиває процес переходу суспільства від однієї форми існування до іншої, якій притаманний більш високий рівень розвитку. Інформатизація й перспективні інформаційні технології забезпечують швидке розповсюдження наукових знань та передових технологій, підвищуючи рівень інтелектуалізації. В сучасному суспільстві у відношенні до традиційної (друкованої) книги пріоритетним є її природа як об'єктна

форма творчості, розуміння й осмислення соціокультурного досвіду. Поглинаючи людину в світ соціокультурного досвіду минулого та теперішнього, а іноді й в проект майбутнього, друкована форма книги слугує засобом особистісного становлення людини в суспільстві загалом, та реалізує соціальну роль книги як соціокультурного феномену. Справжнім гуманістичним сенсом книжкової культури є розвиток в індивіда творчої уяви. Проте, з домінуванням аудіовізуальної культури, уява не розвивається, адже немає потреби у творчих зусиллях щодо перетворення словосполучень в образний ряд. Новітня культура, що основана на електронних технологіях, сьогодні є багатовимірним утворенням, в рамках якого книжкова та посткнижкова культура вдало співіснують та постійно трансформуються. Хоча становлення книги, книжкової культури в XX столітті завершене, проте не завершене їх теоретичне дослідження, актуальність якого зростає разом з процесами трансформації книги в інформаційному суспільстві XXI століття. Таким чином, в сучасну епоху інтенсивного розвитку інформаційних технологій збереження книжкової спадщини, виховання культури читання та поважного ставлення до книги стає загальнонаціональним завданням.

Список використаних джерел

1. Афонін О., Петрова Н., Рекомендації з удосконалення українського книговидання // Вісник Книжкової палати України. 2011. № 1. С. 3–5.

2. Бібліотеки: на програму Поповнення фондів публічних бібліотек претендує понад 3 тисячі книжок. 2019. URL : http://www.chytomo.com/na-prohramu-popovnennia-fondiv-publichnykh-bibliotek-pretenduie-ponad-3-tysiachi-knyzhok/.

3. Випуск видавничої продукції в Україні в 2018 році. URL : http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2018.htm#nachalo

4. Жалко Т. Культура української книги: сучасна книговидавнича концепція // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. 2009. Вип.17. С. 242–252.

5. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 24 грудня 2015р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-19.

6. Каракоз О. О. Історія книги. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. С. 5.

7. Ковальчук Г. І. Дослідження історії книжкової культури України *// Вісник національної академії наук України.* 2016. № 4. С. 76–83.

8. Концепції державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року. Кабінет Міністрів України : розпорядження від 24 лютого 2016 р. № 111-р. URL : https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248862444

9. Кузьменко О. Д. Книга як арт-об'єкт: спроба соціально-філософської експлікації постклассичного інобуття книги // Гуманітарний часопис. 2014. № 2. С. 85–94.

10. Маркова В. А. Прогноз щодо майбутнього книги // Вісник Харківської державної академії культури. 2011. Вип. 32. С. 208.

11. Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал». URL : https://artarsenal.in.ua/uk/knyzhkovyj-arsenal-2/

12. Родигін К. М. Феномен книги в контексті постгутенбергівської епохи та Нового Середньовіччя // Вісник Донецького національного університету. 2016. № 1. С. 214–223.

13. Сенченко М. Книга як засіб покращення іміджу України в умовах інформаційних війн // Вісник Книжкової палати. 2016. № 9. С. 3–8.

14. Шульгіна В. Д., Яковлев О. В. Становлення книжкової культури в Україні та її розвиток у період УКР. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції XI культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Взаємодія культур і збереження розмаїття форм культурного самовираження в умовах глобалізації». Київ, 2013.

15. Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. URL : https://data.chytomo.com/pro-proekt/

16. Padraig Belton and Matthew Wall. Did technology kill the book or give it new life? 2015. URL : https://www.bbc.com/news/business-33717596.

References

1. Afonin O., Petrova N. (2011). Recommendations for improving Ukrainian book publishing. Bulletin of the Book Chamber of Ukraine. № 1, 3–5 [in Ukrainian]

2. Libraries: Over 3,000 books apply for the Public Library Fund Replenishment program (2019). URL: http://www.chytomo.com/na-prohramu-popovnennia-fondiv-publichnykh-bibliotek-pretenduie-ponad-3-tysiachi-knyzhok/ [in Ukrainian]

3. Release of publishing products in Ukraine in 2018. URL: http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2018.htm#nachalo [in Ukrainian]

4. Zhalko T. (2009). Culture of the Ukrainian Book: Modern Book Publishing Concept. Humanities education in technical higher education institutions. Issue 17, 242–252 [in Ukrainian]

5. Law of Ukraine "On Libraries and Library Affairs" of December 24, 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-19 [in Ukrainian]

6. Karakoz O.O. (2018). History of the book. Kyiv: Lira-K Publishing House, 2018 [in Ukrainian]

7. Kovalchuk G.I. (2016). Research on the history of the book culture of Ukraine. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. № 4, 76–83 [in Ukrainian]

8. Concepts of public policy for the development of national publishing and the promotion of reading for the period up to 2020. (2016). Cabinet of Ministers of Ukraine: Decree No. 111-r of February 24, 2016 URL: https://www.kmu.gov.ua/en/npas/248862444 [in Ukrainian]

9. Kuzmenko O.D. (2014). The book as an art object: an attempt of social and philosophical explication of the post-classical differentiation of the book. Humanitarian magazine. № 2, 85–94 [in Ukrainian]

10. Markova V.A. (2011). Forecast for the future book. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture. Vol. 32 [in Ukrainian]

11.International Book Arsenal Festival. URL: https://artarsenal.in.ua/en/knyzhkovyj-arsenal-2/ [in Ukrainian]

12. Rodigin K.M. (2016). The phenomenon of the book in the context of the post-Gutenberg era and the New Middle Ages. Bulletin of Donetsk National University. 2016. № 1, 214–223 [in Ukrainian]

13. Senchenko M. (2016). The book as a means of improving the image of Ukraine in the face of information wars. Bulletin of the Book Chamber. № 9, 3–8 [in Ukrainian]

14. Shulgina V.D., Yakovlev O.V. (2013). Formation of book culture in Ukraine and its development in the UKR period. Materials of the International Scientific and Practical Conference XI Cultural Readings in Memory of Vladimir Podkopayev «Interaction of Cultures and Preservation of the Diversity of Cultural Expressions in the Conditions of Globalization». Kyiv [in Ukrainian]

15 Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. URL : https://data.chytomo.com/pro-proekt/ [in Ukrainian]

16. Padraig Belton and Matthew Wall. Did technology kill the book or give it new life? 2015. URL: https://www.bbc.com/news/business-33717596.

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187985
УДК 025.5:640.4(41+73)

Антонович Володимир Сергійович,
аспірант
Київського національного університету
культури і мистецтв
vova.trtt.mc@gmail.com
ORCID 0000-0002-7566-4683

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ПО ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Мета роботи. *Виявити та охарактеризувати діяльність бібліотек по інформаційно-комунікаційному забезпеченню готельно-ресторанної сфери у зарубіжних країнах.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні методів прямого та зворотного аналізів зарубіжної практики щодо даної проблематики.* ***Наукова новизна*** *статті полягає у розкритті діяльності бібліотек по інформаційному забезпеченні готельно-ресторанної сфери у зарубіжних країнах.* ***Висновки.*** *У зарубіжній практиці поєднання готельно-ресторанного сервісу з бібліотеками створює нові напрями діяльності; можливість вдосконалювати існуючі моделі. Такі нові підходи забезпечують комфортні умови для науковців, любителів читати, поціновувачів першоджерел і унікальної інформації та працівників сфери гостинності. Зарубіжний досвід чітко дає зрозуміти, що за потреби бібліотекар може освоїти вузьку спеціалізацію і стати незамінним працівником для сфери готельно-ресторанних послуг, як у випадку з бібліотекарем сиру і бібліотекарем вина. Крім того збільшується рівень поінформованості фахівців за умови користування послугами бібліотеки, і рівень професійних знань.*

Ключові слова: *бібліотеки, готелі-бібліотеки, бібліотекар вина, бібліотекар сиру, цифровий розрив.*

Антонович Владимир Сергеевич,
аспирант
Киевского национального университета
культуры и искусств

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БИБЛИОТЕК ПО ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОЙ СФЕРЫ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Цель стати. *Выявить и охарактеризовать деятельность библиотек по информационно-коммуникационному обеспечению гостинично-ресторанной сферы в зарубежных странах.* ***Методология исследования*** *заключается в использовании методов прямого и обратного анализа зарубежной практики по данной проблематике.* ***Научная новизна*** *статьи заключается в раскрытии деятельности библиотек по информационном обеспечении гостинично-ресторанной сферы в зарубежных странах.* ***Выводы.*** *В зарубежной практике сочетание гостинично-ресторанного сервиса с библиотеками создает новые направления деятельности; возможность совершенствовать существующие модели. Такие новые подходы обеспечивают комфортные условия для ученых, любителей читать, ценителей первоисточников и уникальной информации и работников сферы гостеприимства.Зарубежный опыт четко дает понять, что при необходимости библиотекарь может освоить узкую специализацию и стать незаменимым работником для сферы гостинично-ресторанных услуг, как в случае с библиотекарем сыра и библиотекарем вина. Кроме того, увеличивается уровень информированности специалистов при условии пользования услугами библиотеки, и уровень профессиональных знаний.*

Ключевые слова: *библиотеки, гостиницы-библиотеки, библиотекарь вина, библиотекарь сыра, цифровой разрыв.*

© Антонович В.С.

Antonovych Volodymyr,
post graduate-student
Kyiv National University
of Culture and Arts

THE ACTIVITY OF LIBRARIES ON INFORMATION AND COMMUNICATION PROVISION OF HOTEL AND RESTAURANT SPHERE IN FOREIGN COUNTRIES

The purpose of the article is *to identify and characterize the activity of libraries for information and communication provision of hotel and restaurant sphere in foreign countries.* ***The methodology*** *of the study is to use the methods of direct and reverse analysis of foreign practice in this regard.* ***The scientific novelty*** *of the article is to uncover the activities of libraries for information provision of the hotel and restaurant sector in foreign countries.* ***Conclusions.*** *In foreign practice, the combination of hotel and restaurant service with libraries creates new directions of activity; the ability to improve existing models. Such new approaches provide a comfortable environment for scholars, readers, lovers of the primary sources and unique information and hospitality workers. Foreign experience clearly makes it clear that, if necessary, the librarian may acquire a narrow specialization and become an indispensable worker in the field of hotel and restaurant services, as in the case of the cheese librarian and the wine librarian. In addition, the level of knowledge of specialists increases with the use of library services, and the level of professional knowledge.*

Key words: *libraries, hotel-libraries, librarian of wine, chemist librarian, digital divide.*

Актуальність теми дослідження. Діяльність бібліотек з готельно-ресторанною сферою створює нові напрями їх взаємодії, розвитку народного господарства та нових освітніх вимог до навчальних закладів для забезпечення потрібними кадрами, а також передбачає об'єднання готелів та ресторанів з бібліотеками і розробку незвичайних закладів, які надають широкий спектр послуг основного спрямування на рівні з бібліотечними.

Аналіз досліджень і публікацій. Розглядати питання по інформаційно-комунікаційному забезпеченню готельно-ресторанної сфери у зарубіжних країнах потрібно враховуючи той навчально-методичного та науковий доробок, який існує на сьогоднішній день, а саме праці М. Строгаль [2], O. Eigenbrodt [3], K. Fawcett [7], V. Kirchberg [4], B. Lear [5], J. Farrier [6] та інші.

Мета роботи – виявити та охарактеризувати діяльність бібліотек по інформаційно-комунікаційному забезпеченню готельно-ресторанної сфери у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Світова практика передбачає не тільки комунікацію з боку бібліотеки, але і випадки коли готелі виступають ініціаторами встановлення міцних зв'язків з бібліотекою, читачами, науковцями. Такими прикладами є готелі-бібліотеки, які на рівні з функцією місця проживання (ночівлі) виконують функції культурного центру, закладу бібліотечного спрямування. Розташовані вони по всій географічній площині земної кулі і мають різноманітну історію. Одним з таких готелів є Бібліотека Гладстона, яка розташована в селищі Хауарден, в Уэльсі і займає будівлю історичної бібліотеки. Колекція бібліотеки-готелю зібрана колишнім прем'єр-міністром Великобританії Вільямом Гладстоном, який займав посаду голови уряду Великої Британії рекордні чотири терміни. Будучи бібліофілом він накопичив понад 30 000 книг і розмістив їх у будівлі, яку було передбачено для ночівлі, споживання їжі та навчання. Колекція бібліотеки-готелю постійно змінювалась і будівля періодами не функціонувала за призначенням, лише у 1902 році бібліотека Гладстона відкрилася в сучасному вигляді і статусі національного пам'ятнику. Цей заклад гостинності налічує 26 номерів, кафе, та головним тут є колекція книг, яка налічує 250000 найменувань [7].

В Портленді, США, розташований Хітман готель, який є історичним і завдяки партнерству з книжковим магазином «Powell Books», а також некомерційними літературними митцями має свою книжкову каталогізовану бібліотеку що нараховує понад 2700 під-

писаних найменувань. Він функціонує як найбільша в країні незалежна бібліотека-готель та має одну з найбільших в світі автографованих бібліотек (колекція включає підписи лауреатів Нобелівської премії та переможців Пулітцерів, лауреатів премій та поетів США, колишніх президентів США та інших видатних осіб). Чотири дні на тиждень власний бібліотекар організовує в окремому приміщенні зустріч з відвідувачами, де знаходиться колекція в понад 2000 книжок і вони отримують можливість ознайомитись з колекцією, переглянути детальніше назви та вибрати праці, щоб потім почитати їх у власних номерах [7].

У Вашингтоні, США, знаходиться бібліотека-готель Джефферсон, який наповнений речами із життя Томаса Джефферсона, згадками про діяльність третього президента Сполучених Штатів Америки. Ресторан цього готелю відзначений зіркою Michelin, але окрасою готелю вважається кімната з книжками, які належать до особистої колекції Джефферсона. Гості цього закладу можуть ознайомитися з титрами, що відображають епоху Джефферсона чи його улюбленими іграми, або вибрати твори, підписані відомими авторами, такими як Дейв Баррі та Рон Чернов, які залишилися в готелі в якості гостей [7].

У Міннеаполісі, США, є готель Коммонс, який пропонує гостям власну колекцію книг і інших джерел познайомитися з якою допомагає дворецький, який доставляє книгу гостю. Якщо у гостя виникає потреба в спілкуванні з бібліотекарем то готель пропонує звернутися до закладів, які знаходяться поряд, а саме Університету Міннесоти і однієї з найбільших незалежних мистецьких організацій, Лофт-Літературного Центру [7].

У Нью-Йорку знаходиться Бібліотечний Готель, що налічує більше 6000 книг, які знаходяться у приватних кімнатах та громадських приміщеннях, а кожні 10 поверхів поділені на категорії: філософія, релігія, математика та наука, технології тощо. Індивідуальні готельні номери прикрашені відповідно жанрів, тобто гості можуть перебувати в атмосфері зоології, міфології, астрономії і тому подібному [7].

Сучасну діяльність бібліотек не можливо уявити без участі в інформаційному просторі. Однією з цікавих праць виявлених в ході дослідження поставленої проблеми є стаття німецького вченого Олафа Ейгенбродта «Як спроектувати бібліотеки для всіх? Забезпечення простої інформаційної участі» у якій автор стверджує, що на теперішній час потрібно будувати інформаційне суспільство, яке створює доступ до даних, змінює їх, забезпечу користування і обмін знаннями. Він стверджує, що бібліотеки є нічим іншим як проявом простору інформаційної участі в процесі побудови архітектур (мереж, технологій обміну інформацією) у фізичному і віртуальному прояві цього слова. В інформаційному суспільстві велике значення належить «цифровому розриву», або як прийнято це ще називати «інформаційній нерівності». «Інформаційна нерівність» має не лише фізичний характер (є доступ до мережі у користувача чи ні; розвинена країна або навпаки; наскільки суспільство забезпечене комп'ютерною технікою і тому подібне), а й залежить від таких факторів як освіта, освіченість, вміння працювати з ІТ технологіями, статус зайнятості, вміння говорити іноземними мовами. О. Ейнгенбродт вказує на важливість створення відкритого доступу до інформаційного простору бібліотек, що вони повинні усунути бар'єри доступу до фізичного і віртуального вмісту таких закладів. Автор також зазначає, що бібліотеки є колективною пам'яттю людства і повинні зберігати знання недоторканими у друкованому та цифровому форматах, для подальшого слугування на користь людства [3].

Бібліотекар О. Ейгенбродт акцентує увагу на концепції «Мак-Доналдінізації» Волькера Кірхберга [4, 64]. Вона включає чотири важливі питання, які стосуються бібліотек: обмін цінною інформацією і її повнота; орієнтація на потреби культурних і освітніх послуг та продуктів; невизначеність майбутньої інституційної ролі; нестача фінансових та кадрових ресурсів [3].

Науковець наголошує на тому, що потрібно заохочувати суспільство працювати з інформацією, а найкращим способом це зробити є створення зручних зон в яких комфорт не означає, що потрібно контролювати і керувати всім в бібліотеці і нав'язливо спрямовувати користувача, він повинен сам налаштовуватись і вивчати все паралельно за допомогою

працівників. Тобто потрібно використовувати тонкий контроль через імітацію досвіду, такий як в «Мак-Доналдінізації» [3].

З розвитком готельно-ресторанної сфери з'являються і нові напрями бібліотекознавства. У США популярність набуває професія бібліотекаря вина і відповідно до цього створюються бібліотеки, що займаються проблемами цієї галузі. Одна з таких бібліотек знаходиться в Хелдсбурзі, місті, яке розташовано в окрузі Сонома штат Каліфорнія. Вона функціонує в рамках публічної бібліотеки і обслуговує фахівців з винної галузі (домашніх виноробів, виноградарів, фахівців зі збору купажів, професіоналів гостинності, корпоративних ділових партнерів) та любителів вин або споживачів алкоголю, які цікавляться даним напоєм, надає доступ до різноманітної технічної документації, рідкісних книг (в яких представлена світова історія вина), розповідей та архівної інформації, інформації про ресурси, які використовуються для виготовлення вина починаючи від вирощування винограду і закінчуючи кінцевим продуктом. У Законі України «Про виноград і виноградне вино» купаж визначається як така суміш різних виноматеріалів, коньячних спиртів, яка знаходиться в певних пропорціях і відповідає технологічним інструкціям, що забезпечує вину і коньяку типовість, а також стабільні органолептичні та фізико-хімічні показники [1].

Типовими завданнями винного бібліотекара (керівника) є: забезпечення лідерства, планування та організації роботи бібліотеки; участь у розробці та реалізації системних цілей, завдань та пріоритетів; внесення рекомендацій що до розподілення бюджету винної бібліотеки; діяльність з управління грантами у складі управлінського персоналу; керування волонтерським рухом бібліотеки; управління та каталогізація наявних ресурсів; підтримання позитивних відносин з зовнішніми групами включаючи любителів вин, підприємств виробників та представників винної промисловості; участь у прогнозуванні змін у потребах громад та змін в технологіях надання інформаційних послуг; постійна обізнаність в актуальних технологічних процесах, які на пряму впливають на діяльність бібліотеки; забезпечення засобів масової інформації, включаючи цифрові ресурси, актуальною інформацією про діяльність бібліотеки; виконання обов'язків керівника філії за його відсутності; участь у заходах місцевої громади для формування громадської підтримки функціонування бібліотеки та фандрейзингу; сприяння створенню нових ресурсів групами користувачів; участь в підготовці персоналу. Окрім завдань винний бібліотекар має також і ряд обов'язків до яких належить: забезпечення публічності, дружелюбності, ввічливості, консультування меценатів щодо використання бібліотекою матеріалів та обладнання, включаючи автоматизовані каталоги та програмне забезпечення для роботи в мережі Інтернет; вміле ведення довідкових пошуків використовуючи різні бази даних, внесення оновлень в власні бази даних та методи пошуків; забезпечення широкомасштабних консультаційних послуг для читачів з професійним та професіональним досвідом; роз'яснення політики та основних операцій бібліотеки для персоналу та власників (вищого керівництва). Також винний бібліотекар повинен брати участь у розробці колекції бібліотеки: пропонувати нові книги, довідкові матеріали, аудіо- та відеокасети, електронні засоби масової інформації, Інтернет-ресурси та інші бібліотечні матеріали, виконуючи це своєчасно та за встановленим графіком [5]. Нам важлива думка науковця М. Строгаль, який у дослідженні «Благодійність і фандрейзинг: зарубіжний досвід» визначає фандрейзинг як сучасний інструмент мобілізації коштів в благодійні фонди; діяльність, яка спрямована на визначення і пошуку потенційних каналів надходження фінансування [2, 47], що також необхідне і у діяльності бібліотек і готелів.

З'ясовано, що бібліотекар вина виконує представницькі функції за допомогою забезпечення інформаційних послуг, а саме: представляє бібліотеку на зустрічах із громадою або певними її групами відповідно до інтересів на професійному рівні; розвиває аудиторію користувачів послуг бібліотеки та робить ресурси доступними для загалу; організовує привітальні та інші заходи для різних груп інтересів; проводить цікаві та визначні виставки. До інших обов'язків належить: участь у зібраннях бібліотекарів; рекомендації що до придбання обладнання, а також перегляд політики та здій-

снюваних процедур для покращення обслуговування головних груп користувачів та ефективності діяльності у визначених програмах; своєчасне внесення відповідних записів та розробка необхідної документації [5].

Особа, яка займає посаду бібліотекар вина, повинна знати: основні принципи, методи та розуміти як практично їх використати в адмініструванні, розробці бюджету, наданні бібліотечної довідки, поповненні колекції та інших професійних бібліотечних послугах; основи надання консультаційних послуг; принципи, методи та процедури каталогізації, індексації, класифікації та організації бібліотечних матеріалів; принципи та методи публічних відносин, залучення громадськості та просування послуг; методи та принципи ефективної співпраці з урядовими установами, громадськими організаціями, різними професійними прошарками суспільства, освітніми організаціями та окремими представниками громадськості; методи ефективного забезпечення високого рівня обслуговування клієнтів бібліотеки; винну промисловість. Поєднуючи ці всі знання бібліотекар вина отримує можливість: стати висококласним спеціалістом з питань вина та виноробства; вибирати, тренувати, контролювати, мотивувати та оцінювати штат волонтерів; виконувати професійні задачі, пов'язані з бібліотекою; визначати потреби суспільства та брати участь у розробці колекції, оцінюючи та рекомендуючи матеріали для придбання; реагувати тактично і дипломатично під час взаємодії з персоналом, громадськістю, громадськими організаціями при належному дотриманні та впровадженні здорової політики, процедур і практики бібліотек; створювати, підтримувати та сприяти позитивним та ефективним робочим стосункам зі споживачами послуг бібліотеки на різних рівнях діяльності [5].

Цікавою для дослідження є діяльність «Американської асоціації сиру» по підбору менеджера 2016 року де однією з вимог є наявність у менеджера чотирьохрічного акредитаційного ступеня бакалавра в галузі бібліотечної науки (цифрової бібліотечної науки), а ще краще магістра бібліотечної науки. Місія цієї організації полягає в забезпеченні сирної промисловості освітніми ресурсами та мережевими можливостями, одночасно заохочуючи найвищі стандарти виробництва сирів, орієнтовані на безпеку та стійкість, а завдання визначені як підтримка, просування та презентація сирної продукції для більш широкої спільноти та промисловості [6].

Наукова новизна. Виявлено та охарактеризовано діяльність бібліотек по інформаційно-комунікаційному забезпеченню готельно-ресторанної сфери у зарубіжних країнах, окреслено результат такої взаємодії.

Висновки. Отже, в зарубіжній практиці поєднання готельно-ресторанного сервісу з бібліотеками створює нові напрями діяльності; можливість вдосконалювати існуючі моделі. Такі нові підходи забезпечують комфортні умови для науковців, любителів читати, поціновувачів першоджерел і унікальної інформації та працівників сфери гостинності.

Зарубіжний досвід чітко дає зрозуміти, що за потреби бібліотекар може освоїти вузьку спеціалізацію і стати незамінним працівником для сфери готельно-ресторанних послуг, як у випадку з бібліотекарем сиру і бібліотекарем вина. Крім того збільшується рівень поінформованості фахівців за умови користування послугами бібліотеки, і рівень професійних знань.

Список використаних джерел

1. Про виноград та виноградне вино: Закон України від 16.06.2005 № 2662-IV. Дата оновлення: 23.11.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-15. (дата звернення: 23.11.2018)

2. Строгаль М. О. Благодійність і фандрейзинг: зарубіжний досвід. Культура України. Культурологія. Харків, 2016. Вип. 52. С. 46-56

3. Eigenbrodt O. Designing Library Facilities for Everyone? Providing Space for Informational Participation. BOBCATSSS. Berlin, 2008. № 16. P. 89-102 URL: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.1712&rep=rep1&type=pdf

4. Kirchberg V. Gesellschaftliche Funktionen von Museen : makro-, meso- und mikrosoziologische Perspektiven. Wiesbaden, 2005. 394 p.

5. Lear B. Wine librarian (librarian III) – Healdsburg regional library full-time 40 hours per. Sonoma County Library. Sonoma, 2016. URL: https://sonomalibrary.org/sites/default/files/Wine%20Librarian%203-5-2016%20external%20final.pdf.

6. Farrier J. Actual Job: Cheese Librarian. Neatorama. Denver, 2016. URL: https://www.neatorama.com/2016/03/09/Actual-Job-Cheese-Librarian/.

7. Fawcett K. 11 Amazing Hotels for Book Lovers. Mental Floss. 2018. URL: http://mentalfloss.com/article/91226/11-amazing-hotels-book-lovers.

References

1. : Law of Ukraine on grapes and grape wine from June 16 2005 № 2662-IV. (2018 November 23). Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

2. Strogal M.O. (2016). Charity and fundraising: foreign experience. Culture of Ukraine. Culturology, 52, 46-56 [in Ukrainian].

3. Eigenbrodt O. (2008). Designing Library Facilities for Everyone? Providing Space for Informational Participation. BOBCATSSS. Berlin, 16, 89-102. Retrieved from http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.465.1712&rep=rep1&type=pdf [in English].

4. Kirchberg V. (2005). Gesellschaftliche Funktionen von Museen : makro-, meso- und mikrosoziologische Perspektiven. Wiesbaden [in German].

5. Lear B. (2016). Wine librarian (librarian III) – Healdsburg regional library full-time 40 hours per. Sonoma County Library. Sonoma. Retrieved from https://sonomalibrary.org/sites/default/files/Wine%20Librarian%203-5-2016%20external%20final.pdf. [in English].

6. Farrier J. (2016). Actual Job: Cheese Librarian. Neatorama. Denver. Retrieved from https://www.neatorama.com/2016/03/09/Actual-Job-Cheese-Librarian/. [in English].

7. Fawcett K. (2018). 11 Amazing Hotels for Book Lovers. Mental Floss. Retrieved from http://mentalfloss.com/article/91226/11-amazing-hotels-book-lovers. [in English].

РЕЦЕНЗІЇ

https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2019.187986
УДК 002.2:378.4(477-25) КНУКіМ (049.32)

Горбань Юрій Іванович,
кандидат культурології, доцент
кафедри інформаційних технологій,
директор наукової бібліотеки
Київського національного університету
культури і мистецтв
y.i.gorban@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5837-4409

АНТОЛОГІЯ «КНИГОЗНАВЧА ШКОЛА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ» У НАУКОВОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.

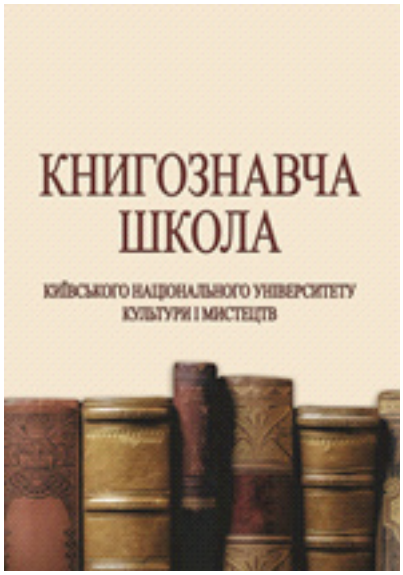

Рецензія на антологію: Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв: антологія / В. М. Медведєва. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 676 с.

У сучасному суспільстві знань стратегічно важливого значення набуває розвиток науки, підвищення результативності фундаментальних та прикладних досліджень як окремих вчених, так і наукових колективів, наукових шкіл.

За останні 20 років нові політичні, економічні та соціальні умови спричинили розвиток недержавної книжкової справи, кардинальні зміни динаміки й структури книжкового потоку, поширення електронних видань. Ці новації вплинули й на стан та розвиток книгознавства. Ще більше значення мали зміни в організації науки й друку. Перш за все, мова йде про скасування цензури та інших політичних обмежень, що сприяло появі нових напрямів в книгознавстві. Нові реалії потребують подальшої розробки теорії та методології книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії.

Представлена антологія – перше оригінальне наукове видання, що формує у читача цілісне уявлення про сучасний книгознавчий

© Горбань Ю.І.

процес, інтелектуальні здобутки книгознавчого, бібліотекознавчого і бібліографознавчого напрямів на основі викладу думок науковців Київського національного університету культури і мистецтв, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Київського університету імені Бориса Грінченка, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України та інших установ культури та освіти.

Дотепер в Україні була знаною лише Харківська наукова школа книгознавства, бібліотекознавства і бібліографії, відома своїми багатими традиціями та науковими досягненнями, що визнані не лише в Україні, а й за кордоном.

Антологія складається зі слова до читача, семи розділів, післямови, відомостей про авторів антології, переліку дисертацій, захищених у КНУКіМ, списку умовних скорочень.

У слові до читача М. М. Поплавський, доктор педагогічних наук, професор, президент Київського національного університету культури і мистецтв, заслужений працівник культури України зазначає, що книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв формується в умовах складної і неоднозначної сучасної культурної, ідеологічної, економічної, освітньої ситуації і перебуває на своїй ранній стадії становлення. Доктор філософських наук, професор Київського національного університету культури і мистецтв С. Д. Безклубенко також звертається до читачів та наголошує, що серія видань, зазначених на титульному аркуші, і має на меті ознайомити широку громадськість із науковими школами КНУКіМ шляхом розповіді про їх представників. І перший випуск цієї серії «по праву первородства» присвячується книгознавцям вишколу Київського національного університету культури і мистецтв. Ще один корифей науки, кандидат педагогічних наук, професор Київського національного університету культури і мистецтв, заслужений працівник культури України В. М. Медведєва впевнена, що сьогодні, як ніколи, постала потреба осмислення ролі науки у формуванні та вдосконаленні сучасної цивілізації. На цьому все більше наголошує світова наукова спільнота під час міжнародних форумів. Особливо це стосується пострадянських країн, де посилюються негативні тенденції ставлення до науки з боку державних органів влади, загалом суспільних чинників.

До антології включені відомості, основні публікації та фрагменти статей видатних українських вчених в галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії, що дозволяє створити панораму актуальних книгознавчих ідей в Україні.

Перший розділ «Теоретичні засади книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства» присвячений теоретико-методичним засадам бібліотекознавства, інформаційної справи, бібліотеці в системі соціальних комунікацій, книгознавчим концепціям, розвитку бібліотекознавства. В ньому представлені відомості та статті відомих вчених, таких, як: Воскобойнікова-Гузеєва О. В. (Соціальне партнерство у розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України), Гранчак Т. Ю. (Бібліотека у політичній комунікації), Долбенко Т. О. (Стандарт вищої освіти в контексті змісту підготовки бібліотечних кадрів), Новальська Т. В. (Розвиток спеціального бібліотекознавства в структурі вітчизняної науки), Тимошик М. С. (Дискусія, спрямована на вчорашній день. Що стоїть за берегами організованої на сторінках «Вісника книжкової палати» нової полеміки щодо витоків української книги?) та ін.

У другому розділі «Книжкова справа України» (історичний розвиток бібліотек, історія книги, редакційно-видавнича справа, книжкова торгівля) увагу зосереджено на ролі бібліотек навчальних закладів, книгорозповсюдженні, проблемах стандартизації, книгознавчої культури. Розділ складають праці Гурбанської А. І (Видання книг поетичних творів Ліни Костенко в Україні та за кордоном у 1950 – 70-х роках), Каракоз О. О. (Цензура як засіб ідеологічного впливу на формування фондів публічних бібліотек України у 20-х рр. XX ст.), Кочубей Л. О. (До започаткування книжковою палатою України електронного реферативного часопису «Історія. Історичні науки»), Салати Г. В. (Глобалізація предметної області бібліотечно-інформаційної галузі на прикладі діяльності публічних бібліотек України) та ін.

Розділ третій «Бібліографознавство» охоплює питання національної бібліографії,

місця бібліотеки в інформаційному просторі, фондів бібліотек, особливостей підготовки бібліографів-краєзнавців, професійної комунікації. Наповнений розділ статтями Бабича В. С. (До проблеми підготовки кадрів бібліотечно-інформаційної сфери), Геращенка М. В. (Т. Г. Шевченко в російській дожовтневій бібліографії (до 200-річчя від дня народження Кобзаря)), Дяченко Н. С. (Формування системи рекомендаційних бібліографічних посібників для дітей в Україні в 90-ті роки XX ст.), Кащук О. І. (Самостійна робота та використання технічних засобів навчання студентами бібліотечного факультету при вивченні курсів галузевих бібліографічних дисциплін) та ін.

Зміст четвертого розділу «Документно-інформаційні ресурси» висвітлює проблеми зберігання книжкових пам'яток, професійної компетентності, формування фондів електронних бібліотек, оптимізації інформації. Представленні основні дані та статті Грінберг Л. Ф. (Професійна компетентність як показник рівня професіоналізму майбутніх документознавців), Кириленка О. Г. (Прикладні аспекти використання інформаційного моніторингу в системі підготовки документознавців), Петрової М. В. (Роль інформаційно-комунікаційної системи управління у моделюванні пріоритетних напрямів діяльності бібліотеки), Сидоренко А. І. (Документний потік України мовами національних меншин: стан і тенденції розвитку) та ін.

П'ятий розділ «Бібліотека і читач в документно-інформаційній системі суспільства» репрезентує сучасні концепції вітчизняного та зарубіжного бібліотекознавства, особливості бібліотечного обслуговування, питання іміджу бібліотек, соціокультурну діяльність бібліотек, інноваційні технології в професійному навчанні бібліотекарів, інформаційні потреби користувачів. В розділі можна знайти інформацію та роботи таких науковців, як Бачинська Н. А. (Кадри сільських бібліотек: проблеми та перспективи), Зніщенко М. П. (Про «націоналізм» і «шкідництво» в бібліотечній справі на сторінках часопису «Бібліотеки у соціалістичному будівництві». Рік 1934: погляд із XXI ст.), Іванова І. Ф. (Професійна ідентичність та індивідуальні психологічні особливості студентів), Новікова Н. О. (Дитячі бібліотеки України як компонент культури (історіографія дослідження), Прокопенко Л. І. (Становлення та розвиток теорії інформаційних потреб користувачів документно-інформаційних установ), Шуляк С. О. (Використання сучасних ігрових форм у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні читачів дитячих бібліотек) та ін.

У шостому розділі «Управління діяльністю бібліотек. Інноваційно-методична робота» схарактеризовано та висвітлено питання організації та управління інформаційними установами в сучасних умовах, інноваційного управління бібліотекою, бібліотечного туризму. Наповнюють розділ статті Виноградової О. Б. (Організація діяльності бібліотеки як навчальна дисципліна: історія, перспективи викладання), Єрмолаєвої Г. А. (Сучасні вимоги до керівних кадрів бібліотечної системи України (огляд результатів соціологічних досліджень дев'яностих років двадцятого та початку двадцять першого ст.)), Саприкіна Г. А. (Китай: бібліотеки, культура, мандри).

Головні теми сьомого розділу «Бібліотечно-інформаційна освіта, професійна комунікація» – бібліотечна соціологія, професійна комунікація у книжковій галузі, бібліотечна освіта. Зазначеними питаннями в галузі бібліотекознавства займаються Гич Г. М. (Витоки, сучасний стан та перспективи бібліотечної соціології), Матвієнко О. В. (Бібліотеки органів державної влади: специфіка завдань діяльності. Постановка проблеми та її зв'язок з практичними та науковими завданнями), Сошинська В. Є. (Трансформація каналів професійної комунікації в документно-інформаційній сфері), Трач Ю. В. (Культурологічний аспект розвитку інформаційних технологій у контексті глобалізації), Шевченко І. О. (Бібліотеки – більше ніж бібліотеки).

Дисертації, захищені у Київському національному університеті культури і мистецтв (1994 – 2017 рр.) – це систематизований, розміщений у хронологічній послідовності перелік дисертацій з книгознавства, бібліотекознавства та бібліографії, що містить прізвище та ініціали дисертанта, тему, бібліографічний опис та загальні положення дисертаційного дослідження.

Аналіз сучасного стану книгознавства дозволяє констатувати, що нині ця наука зна-

ходиться на початку нового етапу свого розвитку, що пов'язаний з глобальними змінами інформаційного простору. Проте будь-які нові віяння та напрями наукової думки не повинні заперечувати попередній досвід. Слід зазначити, що основні наукові школи книгознавства – Харківська, Рівненська – незмінно слідують принципам історизму та поважливого ставлення до результатів діяльності попередніх епох. Це дозволяє сподіватися на плідний розвиток науки про книгу в майбутньому.

Рецензована антологія «Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв» своєчасна, актуальна та ґрунтовна праця колективу авторів, яка висвітлює основні проблеми, питання книгознавства та пропонує шляхи розвитку бібліотечної справи. Це, в свою чергу, суттєво активізувало роботу і щодо осмислення процесів трансформації понятєвого апарату, утвердження нової словникової бази. А це, безумовно, збагатило теоретико-методологічні підходи до виявлення проблем, розширило можливості включення у світовий науковий дискурс з урахуванням національної специфіки.

На думку автора, перспектива антологізації книгознавчого процесу є незаперечною. Такий досвід в сучасному літературному процесі цьому є свідченням.

Список використаних джерел

1. Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв: антологія / В. М. Медведєва. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 676 с.

Вимоги до публікацій
в наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні положення

Редакційна колегія фахових видань Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі – академії) у своїй роботі керується нормами законодавства України у сфері освіти, наукової діяльності та інтелектуальної власності.

До публікації в журналі приймаються статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не друкувались.**

Статті приймаються українською, російською або англійською мовами.

Обов'язковими етапами роботи редакційної колегії з опрацювання статей перед публікацією є:

– перевірка на предмет дотримання вимог до редакційного оформлення згідно з державними стандартами України (ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»; ДСТУ ГОСТ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»; ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

– здійснення редколегією внутрішнього та зовнішнього рецензування статей відповідно до Наказу МОН України від 15 січня 2018 року № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»);

– перевірка статей на плагіат (Статті 1, 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; Стаття 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»; п. 16 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»).

Етапи підготовки до друку

Передаючи статтю до редакції, автор гарантує наявність у нього авторських прав на рукопис і дає згоду на публікацію тексту та метаданих статті (включаючи прізвище та ініціали автора, місце його роботи, електронну адресу для кореспонденції) у друкованій та електронній версіях журналу, що передбачає дотримання політики відкритого доступу згідно з умовами ліцензії Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (див. сайт http://nakkkim.edu.ua/nauka/93-vidannya-akademiji) – можливість вільно читати, завантажувати, копіювати та поширювати зміст статті з навчальною та науковою метою із зазначенням авторства.

1. Статті подаються до відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності академії у робочі дні (з понеділка по четвер з 14.00 до 18.00) **за адресою: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, 2-й поверх, кабінет 204, тел. (044) 280-21-93, e-mail: nauka@dakkkim.edu.ua.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжуються рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації, підписаною доктором чи кандидатом наук (фахівцем за профілем). Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою у кадровому підрозділі.

3. До відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності академії подається паперовий примірник статті та її електронна версія. На кожній сторінці роздруківки автор проставляє свій підпис, а на першій сторінці також зазначає дату подання статті до друку.

4. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал.

У разі повторного виявлення запозичень, редакція залишає за собою право не брати у подальшому до друку матеріали даного автора.

5. Статті друкуються у співаторстві не більше двох авторів.

6. **Правила цитування:**

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволяється;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

7. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

8. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Редакція інформує автора про результат розгляду, надсилаючи йому електронною поштою висновок.

Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура статті

1. **Індекс УДК.**

2. **Відомості про автора українською, російською та англійською мовами**, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*.

3. **Контактна інформація**: номер телефону, електронна пошта.

4. **Назва статті** українською, російською та англійською мовами.

5. **Анотації та ключові слова** наводяться трьома мовами (українською, російською, англійською) обсягом **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами).** Анотація наводиться **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; анотація надається згідно з вимогами наукометричних баз як **структурований реферат,** і повинна містити такі виділені елементи: **мета роботи**, **методологія**, **наукова новизна**, **висновки, ключові слова.** Анотація російською мовою та англійською мовою є перекладом україномовного варіанту, обсягом **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами)**.

«Після кожної анотації наводять ключові слова відповідною мовою. Ключовим словом називається слово або стійке словосполучення із тексту анотації, яке з точки зору інформаційного пошуку несе смислове навантаження. Сукупність ключових слів (загальною кількістю не меншою трьох і не більшою десяти) повинна відбивати поза контекстом основний зміст наукової праці. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок, через кому» *(Пономаренко Л. А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. – К., 2010).*

Наприклад:

Антропологічна компонента природи держави

В.В.Хміль, Т.В. Хміль

Мета роботи. Дослідження пов'язане з пошуком нових засобів та методів обґрунтування етичних моральних норм як основи для громадянського втручання в життя держави. Криза певних соціальних теорій та моделей розвитку суспільств не завжди враховує місце та роль держави в соціальних, політичних та духовних перетворень. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного методів. Зазначений методологічний підхід дозволяє розкрити та піддати аналізу певні моделі стосовно антропологічної компоненти в соціальних відносинах, що надаються певними типами державних утворень з метою знайти динамічний погляд на майбутнє людини, нові виміри її самореалізації. **Наукова новизна** роботи полягає в розширення уявлень про еволюцію свободи людини в різних історичних типах держав. Порівняльний аналіз розвитку держав та місця в них свободи людини надає можливість глибше усвідомити антропологічну детермінанту, яка поступово підпорядковує та бере під свій контроль державні інституції, що необхідні для гуманізації зовнішніх умов буття людини, а також виявити напрямки розбудови держави та простір для самодіяльності людини як "від чого" так і "для чого" необхідна свобода особистості. **Висновки.** Осмислення розвитку парадигмальних систем, що засновані на моральній складовій держави дає нову точку відліку для реформаторської діяльності, в напрямку зближення держави з загальнолюдськими цінностями. Держава, розбудовуючи себе на моральних загальнолюдських принципах просувається до свого самознищення, як силового поля влади.

Ключові слова: парадигма антропологічності; держава; громадянське суспільство етика; мораль; постлібералізм

6. **Вимоги до основного тексту. Текст статті повинен містити:**

– «постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку» (Витяг з Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

7. Вищезазначені структурні елементи статті необхідно виділити з абзацу напівжирним шрифтом, а саме так: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

Наведені будь-які статистичні дані мають бути підкріплені посиланням на джерела.

8. **Список використаних джерел** оформлюється згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Джерела наводяться мовою оригіналу в алфавітному порядку.

В списку має бути не менше 7-8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в даній галузі.

Скорочення оформлюються відповідно ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

9. **References** (література латиницею) наводиться повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному у латиниці.

Список References оформлюється згідно стандарту **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації:

- для транслітерації українського тексту латиницею слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (http://translit.kh.ua/#passport);

для транслітерації російського тексту латиницею – систему Держдепартаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html).

Оформити цитування відповідно до стилю APA можна на сайті онлайнового автоматичного формування посилань:

http://www.bibme.org/citation-guide/apa/book

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті академії: http://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/%D0%9E%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_References.pdf

Технічне оформлення

1. Обсяг – до 13 сторінок (20000 друкованих знаків з пробілами), (включно з анотаціями, таблицями, графіками та списком використаних джерел). Відгук або рецензія – до 3 сторінок.

2. Текст статті виконується у форматі Microsoft Word. **Параметри сторінки – формат А4; орієнтація** – книжкова; **поля –** по **2 см**; **шрифт** – Times New Roman; **кегль –** 14; **міжрядковий інтервал** –1,5; **абзацний відступ** – 1,25 см. Текст повинен бути вирівняний по ширині аркуша. Підписи до рисунків і таблиць набирати шрифтом Times New Roman 12.

Рисунки і таблиці розміщуються в тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки і таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

3. Посилання оформлюються так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела у списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

4. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «"..."».

5. Зразок підпису під ілюстрацією: *В. Стерлігов. Крива проблема №1. 1970. Полотно, олія. 83×105. Державний музей історії. Санкт-Петербург.*

6. Таблиці і формули виконуються згідно з вимогами ДСТУ 3008-95.

7. Примітки оформлюються як виноски. Засоби Microsoft Word не використовуються. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення. Примітки розміщуються після основного тексту перед списком використаних джерел.

Приклад: У тексті:

Мета статті – простежити взаємозв'язок між філософською категорією Ніщо[1] та концепцією…

Після основного тексту перед списком використаних джерел:

Примітки:

[1] Написання Ніщо з великої літери використовується у тих випадках, коли мається на увазі відповідна філософська категорія, при акцентуванні її значущості та за бажанням самого автора. У наведених цитатах написання подано з урахуванням авторського правопису.

Підп. до друку 27.11.2019 Формат 60x84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 13,14. Зам. 220. Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.